

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(червень – липень 2024 року)

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)	5
SELÇUK v. Türkiye: невжиття органами влади превентивних оперативних заходів для припинення теракту, від якого постраждав заявник – відсутність порушення	5
Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)	9
CVIKOVÁ v. Slovakia: продовження тримання під вартою заявниці – судді, підозрюваної у вчиненні корупційних злочинів, без наведення обґрунтованих та відповідних підстав застосування запобіжного заходу такого рівня суворості – порушення	9
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	16
BOSEV v. Bulgaria: задоволення позову проти заявника – журналіста за наклеп на високопосадовця у ЗМІ складом суду, до якого увійшла суддя, дії якої заявник критикував у своїх більш ранніх публікаціях – порушення	16
L.T. v. Ukraine: позбавлення заявниці можливості бути особисто заслуханою під час розгляду справи в суді, в результаті якого суд постановив ухвалу про застосування до неї примусових заходів медичного характеру – порушення	21
NEALON AND HALLAM v. The United Kingdom [GC]: відмова у відшкодуванні шкоди за засудження, спричинене судовою помилкою, яка згідно із твердженнями заявників порушувала презумпцію невинуватості – відсутність порушення	27
UKRAINE v. russia (re Crimea) [GC]: стверджувана Українським Урядом систематичність («адміністративна практика») порушень російською федерацією в Криму положень Конвенції, починаючи з лютого 2014 року – численні порушення	34
NYETT PERGER CVITANOVIĆ v. Croatia: стверджувана заявницею відсутність у неї можливості ефективно брати участь у цивільному процесі через неналежне вручення їй позовної заяви та інших судових документів, а також неналежне представництво з боку представника ad litem – порушення	46
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	49
BERSHEDA and RYBOLOVLEV v. Monaco: використання даних з мобільного телефону заявниці – адвоката, попередньо видалених нею та відновлених під час експертного дослідження, призначеного	

слідчим суддею – порушення	49
CRACÒ v. Italy: публікація на сайті в інтернеті невідредагованої версії судового рішення, що містило детальні посилання на стан здоров'я заявника – порушення	55
VLAISAVLEVIKJ v. North Macedonia: збір та використання персональних даних заявника приватною теплопостачальною компанією, яка неодноразово направляла йому рахунки на оплату за опалення, незважаючи на заперечення та твердження заявника про відсутність будь-яких договірних відносин між ними – порушення	58
RUSTAMKHANLI v. Azerbaijan: проведення податковим органом виїзної податкової перевірки без завчасного попередження та заморожування банківських рахунків редакції журналу – порушення	62
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	68
PISANSKI v. Croatia: накладення на заявника – адвоката штрафу за неповагу до суду за зроблений ним коментар щодо тлумачення судом законодавчих положень – порушення	68
SUPRUN AND OTHERS v. russia: відмова заявникам у доступі до архівної інформації та накладення санкцій на одного з них через їхню діяльність із дослідження історії радянських політичних репресій – порушення	74
BORONYÁK v. Hungary: накладення на заявника штрафу через розголошення всупереч угоді про конфіденційність інформації щодо умов безстрокового контракту, укладеного ним і приватною компанією – відсутність порушення	79
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	84
ZELA v. Albania: знесення збудованого заявником будинку без присудження компенсації та тривалий розгляд його позову – порушення	84
Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори)	90
ŽDANOKA v. Latvia (№ 2): позбавлення заявниці права балотуватися до парламенту Латвії з огляду на її членство в Комуністичній партії Латвії у певний період – відсутність порушення	90
Консультативні висновки згідно з Протоколом № 16 до Конвенції	96
Консультативний висновок на запит Вищого суду касації та правосуддя Румунії (the High Court of Cassation and Justice of Romania) щодо	

тлумачення застосовності статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції (№ P16-2024-001)	96
Рішення ЄСПЛ проти України	99

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

SELÇUK v. Türkiye (№ 23093/20)

Обставини справи

Справа стосувалася оскарження заявником дій органів влади, які не вжили превентивних оперативних заходів для припинення теракту, чим, згідно його тверджень, порушили його права, передбачені статтями 2 (право на життя) і 3 (заборона катування) Конвенції. Він також скаржився на той факт, що поліція одразу після нападу застосувала сльозогінний газ, і стверджував, що це завадило працівникам швидкої допомоги негайно втрутитися. Насамкінець заявник стверджував, що адміністративні суди повинні були притягнути посадових осіб до відповідальності за порушення обов'язку та наявності їх вини, а не на підставі об'єктивної відповідальності.

Заявник Соğkun Selçuk постраждав під час теракту в місті Анкарі 10 жовтня 2015 року, в результаті якого ще 100 людей загинули, а кількість поранених сягнула 391. Подія сталася під час демонстрації за мир і демократію, що була схвалена префектурою та організована кількома неурядовими організаціями.

Приблизно через дві години після теракту заявника госпіталізували до відділення невідкладної допомоги, де останній проходив лікування. Згідно з медичним висновком заявник був поранений під час вибуху, в результаті якого мав численні садна рук і ніг.

У день теракту Бюро зі злочинів проти конституційного ладу в місті Анкарі Офісу Генерального прокурора (*Bureau for Crimes against the Constitutional Order at the Ankara Chief Public Prosecutor's Office*) відкрило кримінальне провадження. Через два тижні після подвійного терористичного вибуху відповідальний за слідство прокурор підтвердив, що напад спонсорувало угруповання «Ісламська держава». Суд присяжних Анкари вироком від 03 серпня 2018 року визнав 19 обвинувачених (з 36 обвинувачених, представлених прокурором) винними в тому, що вони брали участь у теракті, та засудив їх до довічного ув'язнення за умисне вбивство, замах на вбивство та спробу повалення конституційного ладу.

09 грудня 2015 року пан Selçuk звернувся до Міністерства внутрішніх справ з вимогою отримати компенсацію за спричинену йому моральну шкоду. Зі свого боку Міністерство направило його заяву до канцелярії губернатора міста Анкари, що поінформувала заявника про її відхилення.

Тоді пан Selçuk звернувся до Комісії з оцінки та відшкодування збитків, завданих тероризмом та боротьбою проти тероризму (*Assessment and Compensation Commission for Losses resulting from Terrorism and the Fight against*

Terrorism), домагаючись відшкодування майнової шкоди, якої, на його думку, він зазнав. 02 вересня 2016 року Комісія відхилила його заяву на тій підставі, що він не надав усіх запитуваних у нього документів.

07 квітня 2016 року пан Selçuk звернувся до адміністративного суду міста Анкари з вимогою скасувати рішення губернатора про відмову у відшкодуванні йому моральної шкоди. 28 квітня 2017 року адміністративний суд постановив, що заявник переніс великі страждання внаслідок подій, що відбулися, і вважав за необхідне призначити йому 15 000 турецьких лір (приблизно 3 875 євро (євро)) у рахунок відшкодування завданої моральної шкоди. Водночас Суд вказав, що абзац другий статті 125 Конституції не обов'язково вимагає доведення недбалості з боку адміністрації, оскільки відповідальність останньої є абсолютною та об'єктивною на основі теорії «соціального ризику». Відповідно до рішення суду, адміністрація була зобов'язана відшкодувати людям збитки, яких вони зазнали внаслідок дій терористів, у випадку, коли, незалежно від будь-якої недбалості з боку адміністрації, держава не виконала свій обов'язок підтримувати громадський порядок і безпеку або обов'язок захистити життя та майно особи.

Регіональний адміністративний суд міста Анкари залишив без змін рішення суду першої інстанції.

Оцінка Суду

Матеріальний аспект статті 2 Конвенції

Стаття 2 Конвенції вимагає від органів влади вживати заходів для захисту суспільства від реального та неминучого ризику терористичних актів, у разі, якщо посадові особи знали або повинні були знати про такий ризик. ЄСПЛ підкреслив важливість цього обов'язку для анонсованих і санкціонованих масштабних заходів. Так, існував підвищений обов'язок пильності у випадку широкомасштабних демонстрацій, особливо якщо влада вже мала справи зі смертельними нападами в недавньому минулому та існувала загроза життю.

Обов'язок, покладений на владу згідно зі статтею 2 Конвенції, полягав у тому, щоб зробити все, що можна було б розумно очікувати від уповноважених осіб для ідентифікації ризику та вжиття відповідних заходів з метою його запобігання, залежно від обставин кожної конкретної справи. У зв'язку з цим ЄСПЛ знову наголосив, що він добре усвідомлює труднощі, з якими стикаються держави під час захисту свого населення від тероризму, та небезпеку ретроспективного аналізу.

Суд вважав, що загальний контекст був таким, що містив загрозу терористичного характеру, про яку влада не могла не знати і яку вона була зобов'язана оцінити. Однак, ЄСПЛ не виявив жодних явних доказів, які б могли поставити під сумнів оцінку національних органів щодо відсутності будь-якої

конкретної, чіткої та неминучої загрози життю осіб, які зібралися на демонстрацію.

ЄСПЛ зазначив, що поліція вжила заходів для забезпечення безпеки людей та майна під час такої демонстрації, а також влада застосувала запобіжні заходи, які на той час можна було вважати розумними. Відповідно, Суд не міг вважати, що влада недооцінила ризик терористичної атаки в місті Анкарі 10 жовтня 2015 року, або що більш точна розвідка, краще планування та звернення до інших запобіжних заходів могли б запобігти подіям, що призвели до загибелі багатьох людей та травмування заявника.

З огляду на те, що національна влада не була обізнана про існування серйозної, передбачуваної та неминучої загрози терористичної атаки у зв'язку з запланованою демонстрацією, та враховуючи особливі труднощі, властиві запобіганню такого роду терористичних атак, ЄСПЛ не встановив, що турецька влада порушила свої матеріальні зобов'язання, передбачені статтею 2 Конвенції.

Крім того, влада вжила проактивних заходів, щоб забезпечити негайне направлення рятувальників на місце події, а заявник, який зазнав легких поранень, не тільки зміг отримати адекватну допомогу відносно швидко після подвійного терористичного вибуху, але й фактично отримав її, незважаючи на хаос, що охопив залізничний вокзал міста Анкари того дня.

Більше того, не було доведено, що застосування поліцією сльозогінного газу відразу після нападу для розгону натовпу та забезпечення доступу правоохоронців до місця події якимось чином перешкодило швидкому втручання рятувальників для надання першої допомоги пораненим.

Таким чином Суд встановив відсутність порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції.

Процесуальний аспект статті 2 Конвенції

ЄСПЛ зазначив, що влада провела низку слідчих дій, щоб відтворити події, знайти винних і притягнути їх до відповідальності, а також забезпечити жертвам теракту доступ до судової системи.

Суд також зауважив, що окрім можливості кримінального переслідування, турецька правова система забезпечила заявника компенсаторними засобами правового захисту, як згідно з Законом про відшкодування шкоди внаслідок актів тероризму або заходів по боротьбі з тероризмом № 5233, так і відповідно до статті 125 Конституції у поєднанні з розділами 11–13 Закону про адміністративну процедуру № 2577. Так, вимогу заявника про відшкодування майнової шкоди було відхилено компенсаційною комісією, оскільки він не надав усіх запитуваних документів.

Щодо вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди, ЄСПЛ зазначив, що адміністративні суди виснували, що Держава може нести об'єктивну відповідальність за недоліки в оцінці службами розвідки ризику

терористичної атаки. Цей механізм відповідальності мав компенсаційний характер і був розроблений для того, щоб полегшити компенсацію жертвам, усуваючи необхідність доведення порушення покладеного на Державу обов'язку. Таким чином ця система видається сприятливою для жертви, оскільки тягар доказування для неї є нижчим. На думку Суду, прийнятий адміністративними судами підхід у цій справі можна розглядати як такий, що задовольняє вимоги «ефективної судової системи».

Що стосується призначеного заявнику відшкодування за понесену моральну шкоду в еквіваленті 3 875 євро, ЄСПЛ зауважив, що така компенсація може вважатися адекватною та достатньою у світлі обставин цієї справи та враховуючи ситуацію заявника.

У підсумку Суд дійшов висновку, що національне законодавство забезпечило заявника необхідними засобами правового захисту, спрямованими на виконання обов'язку Держави, передбаченого статтею 2 Конвенції, щодо запровадження ефективної судової системи, яка здатна забезпечити відповідну компенсацію через суди, з урахуванням конкретних обставин справи.

Таким чином ЄСПЛ встановив відсутність порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення матеріального та процесуального аспектів статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 9 липня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

CVIKOVÁ v. Slovakia (№ 615/21, № 9427/21 та № 36765/21)

Обставини справи

Заявниця – суддя, разом з низкою інших осіб як з судової системи, так і з-поза її меж, стала об'єктом широкомасштабного розслідування ймовірної організованої корупції в судовій системі Братиславського краю.

20 серпня 2019 року Національне агентство з розслідування організованої злочинності (Národná kriminálna agentúra) розпочало розслідування за підозрою в отриманні неправомірної вигоди, зловживанні службовим становищем та втручанні в незалежність судової влади невстановленою кількістю осіб, які працювали у судовій системі та поза нею. Основні підозри полягали в тому, що деякі судді в судах Братиславського краю виносили упереджені рішення в обмін на неправомірну вигоду, яку вони отримували за вказівками третьої особи, переданими через суддю та агента Міністерства юстиції.

Згодом В, С та інших суддів попросили здати свої мобільні телефони, а дані, що містилися в них, були піддані експертному аналізу. Ця операція та текстові повідомлення з мобільного телефону приватної особи А, в яких фігурували вищезгадані та інші особи, потім були поступово опубліковані в ЗМІ. Опубліковані матеріали включали повідомлення між А та С, в яких заявниця нібито допомагала іншому судді, D, розглядати справу, розподілену на останню, і в якій компанія, пов'язана з А, подала позов про виплату великої суми грошей на підставі векселя («справа про вексель»). Зокрема, стверджувалося, що заявниця діяла на прохання С, і в обмін на оплату, надану А і передану їй С, заявниця консультувала D, як поводитися з запереченнями одного з відповідачів, підготувала проект рішення, яким задовольнявся позов, і підтримала D, будучи присутньою на судовому засіданні, на якому D приймала це рішення.

24 січня 2020 року Спеціалізований кримінальний суд («SCC») видав ордер на обшук квартири заявниці, оскільки дійшов висновку про наявність обґрунтованої підозри, що там можуть бути знайдені докази, які мають відношення до кримінального провадження, зокрема мобільні телефони та інша інформація, а також пристрої інформаційно-комунікаційних технологій («пристрої ІКТ») та доходи, отримані злочинним шляхом. Цей ордер було доведено до відома заявниці 29 січня 2020 року, після чого невідкладно відбувся обшук.

5 травня 2020 року заявниця оскаржила ордер на обшук, подавши скаргу до Конституційного суду, стверджуючи, що не було достатніх або відповідних підстав для видачі ордеру, а також, що його видача була непропорційною та свавільною. Зокрема, як вона стверджувала, в ордері використовувалися

стандартні формулювання, а єдиною конкретною причиною для обшуку її помешкання було те, що вона була присутня на судовому засіданні у справі про вексель. Вона зробила це у свій особистий час як представник громадськості, що було цілком законно. Більше того, суд утримався від призначення менш інтрузивних заходів, зокрема, вилучення відповідно до статті 89 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) об'єкта, необхідного як доказ у кримінальному провадженні, з причин, пов'язаних з іншими особами, але не з нею самою. В результаті виконання ордеру «дані, які не мають жодного суттєвого або особистого зв'язку з провадженням, опинилися в розпорядженні третіх осіб».

7 липня 2020 року Конституційний Суд відхилив скаргу заявниці на ордер на обшук як явно необґрунтовану, визнавши обґрунтування в ордері «у поєднанні з діями, в яких обвинувачувалася заявниця», достатнім. Він також зазначив, що хоча SCC не зобов'язував заявницю видати об'єкти, які шукали, відповідно до статті 89 КПК, слідчі попросили її зробити це відповідно до статті 104 КПК, і обшук був проведений лише після того, як вона не відповіла на це прохання. 7 січня 2022 року вилучені об'єкти були повернуті заявниці.

Тим часом 9 березня 2020 року заявниці, А, С, D, чотирнадцяти суддям та іншим особам було пред'явлено обвинувачення за тридцятьма пунктами різних злочинів, пов'язаних з підозрами у корупції, зловживанні службовим становищем та втручанні у незалежність судової влади у зв'язку з інформацією, що містилася у письмовому повідомленні з телефону А. Крім цього письмового повідомлення, обвинувачення ґрунтувалися головним чином на викривальних показаннях, наданих В. Дії, в яких обвинувачувалася заявниця, полягали, зокрема, в її передбачуваному втручанні у вексельну справу, про яку йшлося вище.

12 березня 2020 року Конституційний Суд надав згоду на внесення клопотання про тримання заявниці під вартою, зазначивши, що заявниці було пред'явлено обвинувачення згідно з відповідними процесуальними вимогами; процедура, що передувала поданню запиту, була дотримана, а запит на отримання згоди Конституційного Суду був поданий у встановлені строки. Згода не була самим рішенням про взяття заявниці під варту, а лише передумовою для розгляду судами загальної юрисдикції підстав для її тримання під вартою. Мета конституційного провадження обмежувалася перевіркою того, чи не були обвинувачення проти заявниці «абсолютно необґрунтованими або надзвичайно свавільними», щоб захистити судову владу від будь-яких зловживань з боку виконавчої або прокурорської влади. У справі заявниці таких зловживань встановлено не було.

13 березня 2020 року SCC залишив заявницю, С, D та п'ятьох інших обвинувачених під вартою. Як і у випадку з іншими особами, які перебували під вартою, дії заявниці в окремих справах мали бути переглянуті, і існував ризик

того, що вона може спробувати перешкодити розслідуванню. Відтак, її тримання під вартою було необхідним відповідно до підпункту «b» пункту 1 статті 71 КПК. Суд вважав, що мета тримання під вартою не могла бути досягнута альтернативними засобами, зважаючи на характер справи та необхідність заслухати більшу кількість свідків, які на тому етапі ще не були встановлені.

5 серпня 2020 року SCC вирішив, що заявницю має бути звільнено з-під варти. Спираючись на аргументацію, прийняту Другою палатою Верховного Суду у справі двох співучасників заявниці, він встановив, що всі докази, в які заявниця потенційно могла втрутитися, вже були отримані слідчими.

24 серпня 2020 року П'ята апеляційна палата Верховного Суду скасувала рішення від 5 серпня 2020 року та відхилила клопотання заявниці про звільнення. У рішенні, серед іншого, зазначалося, що голова цієї секції отримав *ex proprio motu* вилучений документ з квартири заявниці, і що він фактично є детальним планом захисту судді D щодо її участі у вексельній справі. Володіння заявницею цим документом та її контакти з B та іншим суддею до слухання справи в Раді суддів були конкретними обставинами, які обґрунтовували занепокоєння, що заявниця може спробувати втрутитися у здійснення правосуддя.

Скарга заявниці до Конституційного Суду на це рішення через вирішення Верховним Судом справи з інших підстав, ніж висувала прокуратура, й, зокрема, порушення принципу змагальності була відхилена ним як необґрунтована.

Тим часом сторона обвинувачення звернулася за судовим дозволом на продовження строку тримання заявниці під вартою понад встановлений законом семимісячний строк (до 11 жовтня 2020 року). Клопотання було відхилено в першій інстанції SCC 21 вересня 2020 року, а за проміжною апеляційною скаргою прокуратури заявницю було звільнено з-під варти постановою Першої апеляційної палати Верховного Суду від 8 жовтня 2020 року через те, що причини тримання її під вартою перестали існувати.

До ЄСПЛ заявниця скаржилася на те, що її тримання під вартою було необґрунтованим і свавільним та порушило її права, передбачені підпунктом «с» пункту 1 і пунктом 3 статті 5 Конвенції. Зокрема, вона також стверджувала про порушення статті 8 Конвенції унаслідок проведення обшуку її житла.

Оцінка Суду

ЄСПЛ повторив, що відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, особа може бути затримана в рамках кримінального провадження лише з метою доставлення її до компетентного судового органу за обґрунтованою підозрою у вчиненні правопорушення. «Обґрунтованість» підозри, на якій має ґрунтуватися арешт, є невіддільною частиною гарантії, викладеної в підпункті «с» пункту 1 статті 5 Конвенції. Наявність обґрунтованої підозри

передбачає наявність фактів або інформації, які б переконали об'єктивного спостерігача втому, що відповідна особа могла вчинити правопорушення. Однак те, що можна вважати обґрунтованою підозрою, залежить від усіх обставин (див. рішення у справі *Selahattin Demirtaş v. Turkey* (№ 2) [GC], № 14305/17, § 314, від 22 грудня 2020 року, з подальшими посиланнями) (пункт 57 рішення).

Тримання під вартою

Що стосується самої заявниці, то коли її було взято під варту, суди встановили, що ризик змови існував, зокрема, на підставі її стосунків з С. Заявницю вважали однією з підозрюваних широкого кола системної, прихованої та організованої корупції, зосередженої навколо С. Крім того, оскільки було необхідно заслухати інших свідків, суди встановили, що мета тримання заявниці під вартою не могла бути досягнута за допомогою менш інвазивних засобів. Ці висновки були переглянуті Конституційним Судом. З огляду на статус заявниці як судді, рішення про притягнення її до кримінальної відповідальності також було переглянуто до її затримання на предмет наявності ознак явного свавілля (пункт 75 рішення).

Беручи ситуацію в цілому та враховуючи також делікатний характер обвинувачень, складність провадження та тримання заявниці під вартою на дуже ранній стадії розслідування, ЄСПЛ вважав, що підстави для тримання її під вартою були «відповідними» та «достатніми». Більше того, він не виявив жодних ознак свавілля у розумінні своєї практики (див., наприклад, рішення у справі *Saadi v. the United Kingdom* [GC], № 13229/03, §§ 68 та 69, ECHR 2008 та, в контексті підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, *Stašaitis v. Lithuania*, № 47679/99, §§ 67 та 68, 21 березня 2002 року; *Khudoyorov v. Russia*, № 6847/02, §§ 25, 38, 131 та 157, ECHR 2005-X (витяги); *Nakhmanovich v. Russia*, № 55669/00, § 70, 2 березня 2006 року; та *Belevitskiy v. Russia*, № 72967/01, §§ 19 та 91, 1 березня 2007 року) (пункт 76 рішення).

Підсумовуючи ЄСПЛ не може визнати, що тримання заявниці під вартою суперечило її правам за статтею 5 Конвенції, оскільки воно було обґрунтованим (пункт 77 рішення).

Продовження тримання під вартою

Однак ситуація є інакшою, коли йдеться про продовження тримання заявниці під вартою. Зокрема, 5 серпня 2020 року, коли вона вже перебувала під вартою протягом чотирьох місяців і двадцяти п'яти днів, SCC постановив звільнити її з-під варти на тій підставі, що подальше тримання її під вартою з метою запобігання її втручання у здійснення правосуддя більше не могло бути виправданим (див. пункт 28 цього рішення). Після оскарження стороною обвинувачення це рішення було скасовано Верховним Судом 24 серпня 2020 року, і заявниця залишилася під вартою (див. пункт 30 цього рішення).

Незалежно від структури та інших частин останнього рішення, видається, що суть підстав для тримання заявниці під вартою з метою запобігання її перешкоджанню здійсненню правосуддя була визнана такою, що впливає «перш за все з характеру інкримінованих дій ... та з особливостей особистості підозрюваних та їхніх стосунків». У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що стосовно заявниці ці висновки не мали подальшого індивідуального обґрунтування, так само як і підстави, на які посилалися суди на підтримку висновку про неможливість заміни тримання заявниці під вартою альтернативними заходами (характер справи, необхідність заслухати інших свідків, які, однак, не були відомі на той час, і межі довіри судів до того, що відповідні особи мають достатньо позитивні риси особистості).

Рішення від 24 серпня 2020 року у своєму обґрунтуванні містило посилання на вилучений документ з квартири заявниці без висунення стороною обвинувачення будь-якого такого аргументу та без надання заявниці можливості прокоментувати його. У подальшому ході провадження, коли заявниці було надано можливість пояснити, чому цей документ опинився у неї, Верховний Суд у своєму рішенні від 8 жовтня 2020 року погодився з тим, що володіння заявницею цим документом фактично не свідчить про будь-яку змову. Крім того, в рішенні від 24 серпня 2020 року містилося посилання на контакт заявниці з В та іншим суддею до слухання в Раді суддів, як на конкретну обставину, що обґрунтовувала побоювання, що заявниця може втрутитися у здійснення правосуддя, проте цей аргумент не був взятий до уваги в рішенні від 8 жовтня 2020 року про звільнення заявниці з-під варти, де Верховний Суд зазначив, що з моменту прийняття рішення від 24 серпня 2020 року ситуація по суті не змінилася (пункт 79 рішення).

За цих обставин ЄСПЛ вважав сумнівним, чи були причини продовження тримання заявниці під вартою на даній стадії провадження «відповідними» та «достатніми». Далі він розглянув питання про те, чи були національні органи влади достатньо ретельними при здійсненні провадження (пункт 80 рішення).

У зв'язку з цим суди на всіх етапах тримання заявниці під вартою констатували наявність елементів пасивності з боку органів прокуратури. У своєму рішенні від 24 серпня 2020 року Верховний Суд поставив під сумнів, чимала сторона обвинувачення намір взагалі продовжувати справу. Останні процесуальні дії щодо заявниці були вчинені 25 червня 2020 року, і жодних подальших дій не планувалося. Актуальність цієї очевидної бездіяльності не зменшувалася тим фактом, що дії, в яких обвинувачувалася заявниця, були частиною більш масштабної підозрюваної злочинної схеми, оскільки, як було конкретно зазначено в рішеннях щодо її звільнення, передбачувана участь заявниці у цій схемі була найнижчого порядку, і вона притягалася до відповідальності за одним єдиним пунктом (пункт 81 рішення).

З огляду на ці міркування ЄСПЛ вважав, що не було встановлено, що після відхилення її клопотання про звільнення подальше тримання заявниці під вартою було необхідним (пункт 82 рішення).

Розглядаючи скаргу заявниці, Конституційний Суд постановив, що критерієм для прийняття рішення є те, чи ґрунтувалося рішення, яке заявниця оскаржувала, на елементах, які були їй відомі та щодо яких вона мала можливість висловити свої зауваження. Він дійшов висновку, що ці умови були дотримані у її справі. Однак ЄСПЛ вважав, що цей висновок було підірвано двома факторами (пункт 98 рішення).

По-перше, в оскаржуваному рішенні Верховний Суд сам відзначив бездіяльність прокуратури та поставив під сумнів, чи справді вона мала намір вести справу, що могло вплинути на майбутні рішення щодо продовження тримання під вартою обвинувачених у цій справі. Тому особливо важливо, що Верховний Суд прийняв рішення про тримання заявниці під вартою на підставах, які не були наведені стороною обвинувачення (див., *mutatis mutandis*, *PSMA, spol. s r.o. v. Slovakia*, № 42533/11, § 75, 9 червня 2015 року).

По-друге, суд послався на факт володіння заявницею вилученим документом, який був отриманий Верховним Судом за власною ініціативою. Хоча про існування цього документа та володіння ним заявницею було відомо органам влади з моменту обшуку її квартири 29 січня 2020 року, немає жодних ознак того, що органи влади поклалися на нього раніше як на підставу вважати, що існував ризик змови з боку заявниці. Тому вона не могла очікувати необхідності відповісти на це питання в серпні 2020 року. ЄСПЛ також вважав показовим, що коли пізніше в ході провадження заявниці було надано можливість пояснити, чому вилучений документ опинився у неї, це пояснення було прийнято і, оскільки стан доказів був по суті таким самим, як і на момент ухвалення рішення від 24 серпня 2020 року, її було звільнено (пункти 100–101 рішення).

Отже, питання, про яке йшла мова, було явно актуальним, і той факт, що Верховний Суд поклав його в основу свого рішення, не заслухавши прокуратуру і не надавши заявниці можливості прокоментувати його, було несумісним з вимогами до належної процедури перегляду законності тримання заявниці під вартою за пунктом 4 статті 5 Конвенції (пункт 102 рішення).

Щодо скарги заявниці за статтею 8 Конвенції ЄСПЛ не мав жодних сумнівів щодо застосування цього положення, і що було втручання у права заявниці, які захищаються цією статтею (пункт 109 рішення).

Скарга стосувалася ордеру на обшук, який ґрунтувався на статті 99 та інших статтях КПК. Не було жодних сумнівів у тому, що ордер на обшук слугував одному або декільком інтересам, дозволеним пунктом 2 статті 8 Конвенції, і ЄСПЛ вважав, що він слугував таким інтересам – запобіганню

заворушенням чи злочинам. Залишалося встановити, чи він був необхідним у демократичному суспільстві для цілей цього положення (пункт 111 рішення).

ЄСПЛ відзначив, що в ухвалі про проведення обшуку були наведені підстави для висновку про наявність обґрунтованої підозри, що у квартирі заявниці можуть бути знайдені відповідні докази, зокрема пристрої ІКТ. Окрім того, Суд взяв до уваги Конституційного Суду про те, що мета пропозиції добровільно видати річ згідно зі статтею 89 КПК була досягнута у справі заявниці шляхом направлення слідчим запиту про таку видачу згідно зі статтею 104 КПК ще до виконання ухвали про проведення обшуку.

Загалом ЄСПЛ не вбачив ознак порушення прав заявниці за статтею 8 Конвенції, й скарга за цією статтею була відхилена.

Висновок

Відсутність порушення підпункту «с» пункту 1 та пункту 3 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) щодо періоду до відхилення клопотання заявниці про звільнення (рішення від 24 серпня 2020 року).

Порушення підпункту «с» пункту 1 та пункту 3 статті 5 Конвенції щодо періоду після відхилення клопотання заявниці про звільнення (рішення від 24 серпня 2020 року).

Порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 13 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

BOSEV v. Bulgaria (№ 62199/19)

Обставини справи

Справа стосувалася засудження журналіста за наклеп на високопосадовця та питання неупередженості судді, який ухвалив рішення у кримінальній справі, порушеній проти заявника, а також питання про те, чи існували національні засоби правового захисту для усунення порушення його свободи вираження поглядів, яке, на думку заявника, стало наслідком цього засудження.

У відповідний час пан Bosev, журналіст, що спеціалізувався на юридичних репортажах, працював у щотижневій газеті Capital, яка належала видавництву Ikonomedia. У 2013 році сайт новин Dnevnik, який належав Ikonomedia, повідомив, що тодішній директор Комісії з фінансового нагляду (Financial Supervisory Commission, далі – FSN) був викликаний як свідок у судовому процесі у справі про відмивання грошей на підставі того, що він нібито підписав документи, які сприяли переказу коштів від незаконного обігу наркотиків. Після публікації цієї новини FSN, у різні дати впродовж 2013–2015 років, наклала кілька штрафів на мажоритарного акціонера Ikonomedia та інші компанії, якими він володів, які, як стверджував заявник, болгарські суди згодом скасували. Потім, у 2015 році, FSN наклала два штрафи на Ikonomedia за публікацію двох статей у Capital, які FSN розцінила як спроби маніпулювання фінансовими ринками. Загальна сума штрафів склала приблизно 76 000 євро. Саме в цьому контексті пан Bosev виступив у двох телевізійних програмах 15 і 16 січня 2015 року, де обговорював накладення цих штрафів і потенційну причетність Директора FSN, S. M., до подій, про які йшлося.

Під час першої програми заявник зробив такий коментар: «(...) Пан [S.] M. був пов'язаний зі схемою відмивання грошей, у якій звинувачували Е. В. Своїми діями він сприяв відмиванню грошових коштів, отриманих від торгівлі наркотиками. (...) Під час судових слухань з'ясувалося, що підпис пана [S.] M. стоїть на кількох документах про переказ грошових коштів, отриманих від торгівлі наркотиками. (...) Розлючений цими викриттями (...) він вирішив використати очолювану ним установу для розправи з Capital і Dnevnik (...)».

16 січня 2015 року заявник був гостем іншої телевізійної програми, під час якої він зробив таку заяву: «Вебсайти новин «М» і «В» були, поряд з Dnevnik, єдиними засобами масової інформації, які висвітлювали участь пана [S.] M. як юридичного радника у схемі відмивання грошей, отриманих від торгівлі наркотиками (...) Цьому могло б бути логічне пояснення, але, незважаючи на те, що його кілька разів викликали як свідка, він не з'явився до суду».

Кілька місяців по тому Директор FSN подав до суду кримінальну скаргу проти пана Bovev за наклеп через заяви, зроблені останнім про нього в цих двох програмах.

Адвокати заявника стверджували, що зауваження, про які йдеться, були лише вираженням негативної думки заявника про скаржника і що жодне з речень, виголошених заявником, не може тлумачитися як таке, що інкримінує S. M. кримінальне правопорушення.

У 2017 році суд визнав заявника винним у наклепі на підставі зробленої ним заяви такого змісту: «Пан [S.] М. ... вирішив використати очолювану ним установу для розправи з Capital і Dnevnik, яку він зробив під час ефіру 15 січня 2015 року.

Суд встановив, що це твердження не відповідає дійсності, що не було надано жодних доказів його правдивості, що воно містить ганебну вказівку на те, що S. M. зловживав своїм службовим становищем, щоб помститися за публікації, які його критикували, і що воно було оприлюднено в телевізійній програмі. Суд також встановив, що рішення про накладення вищезгаданих санкцій на Ikonomedia були підписані заступником S. M., і що немає жодних доказів того, що S. M. брав участь у розгляді справи або впливав на рішення свого заступника. Що стосується інших заяв, зроблених заявником, суд визнав, що вони були особистими інтерпретаціями, заснованими на інформації, зібраній заявником зі статей у пресі та протоколів судових засідань, на які S. M. був викликаний як свідок, а тому вони не становлять складу будь-якого правопорушення.

Суд зобов'язав заявника сплатити штраф у розмірі приблизно 511 євро, а також судові витрати в розмірі 320 євро. Заявник оскаржив це рішення.

Під час подальшого розгляду справи в суді апеляційної інстанції заявник подав два клопотання про відвід пані Р. К., яка була заступником голови суду і очолювала колегію у складі трьох суддів у справі заявника. Він стверджував, що вона повинна бути відсторонена від участі у справі, оскільки в минулому він опублікував кілька статей у пресі, в яких критикував її роботу і ставив під сумнів її добросовісність як судді.

Обидва клопотання про відводи були відхилені. У 2019 році апеляційний суд залишив у силі обвинувальний вирок за наклеп, повторивши мотиви, наведені судом першої інстанції. Він також визнав заявника винним за додатковим звинуваченням у наклепі за іншою заявою, яку він зробив під час тієї ж передачі: «Пан [S.] М. був пов'язаний зі схемою відмивання грошей, у якій звинувачували Е. В. Своїми діями він сприяв відмиванню грошових коштів, отриманих від торгівлі наркотиками». Щодо санкції, апеляційний суд дійшов висновку, що більш суворе покарання, ніж мінімальне, передбачене законом, було б доречнішим, але за відсутності прямого клопотання про це з боку S. M., він залишив штраф, який призначив суд першої інстанції. Це рішення було остаточним.

Оцінка Суду

Щодо статті 6 Конвенції

Суд зазначив, що заявник, як журналіст, що спеціалізується на юридичних репортажах, писав і публікував статті про Р. К. у період між 2012 і 2015 роками, за кілька років до того, як ця справа була передана до апеляційного суду. Таким чином, з його боку не було навмисної спроби дискваліфікувати суддю Р. К. і, таким чином, усунути її від розгляду його кримінальної справи за допомогою зловмисної кампанії в медіа. Він також зазначив, що суддя Р. К. була прямо згадана в цих статтях, і що вони ставили під сумнів її професіоналізм та добросовісність. Відповідно, заявник міг на законних підставах мати об'єктивні та обґрунтовані сумніви щодо неупередженості, з якою суддя Р. К. виконуватиме свої обов'язки при розгляді апеляційної скарги, поданої ним на вирок суду першої інстанції.

ЄСПЛ зазначив, що стаття 29 Кримінального процесуального кодексу Болгарії передбачає, що суддя повинен відмовитися від розгляду кримінальної справи, якщо обставини є такими, що його неупередженість може бути поставлена під сумнів. Оскільки ситуація, на яку скаржився заявник, потенційно підпадала під дію цього положення, він подав заяву про відвід судді Р. К. Після розгляду, як того вимагає національне законодавство, колегією суддів, до складу якої входила суддя Р. К., клопотання заявника було остаточно відхилено. У тексті цього рішення зазначалося, що суддя Р. К. сама продиктувала його секретарю під час слухання. Очевидно, що той факт, що Р. К. була і суддею, і безпосередньо зацікавленою особою, міг викликати об'єктивно обґрунтовані побоювання щодо дотримання у провадженні принципу, що ніхто не може бути суддею у власній справі, і, як наслідок, щодо неупередженості суду.

З практики Суду випливає, що національне провадження, в якому суддя особисто вирішує питання про власний відвід, як це мало місце у цій справі, відповідатиме пункту 1 статті 6 Конвенції лише у виняткових випадках, зокрема, коли підстави, на які посилаються сторони, є несерйозними або абсолютно невідповідними. У цій справі аргумент заявника не був ні несерйозним, ні абсолютно невідповідним.

Суд звернув увагу на те, що судова практика Верховного касаційного суду Болгарії передбачала додаткову гарантію, яка полягала в тому, що кожен, хто вважав, що його справа була вирішена упередженим судом, мав право порушити це питання в рамках апеляції з питань права і, за необхідності, домогтися скасування вироку і передачі справи на повторний розгляд до іншої колегії суддів. Однак у цій справі заявник не мав такого засобу правового захисту, оскільки рішення, ухвалені регіональним судом (рівень юрисдикції, до якого

належав апеляційний суд, що розглядав справу заявника) у справах про наклеп, були виключені зі сфери апеляційного оскарження з питань права.

Таким чином, недоліки процедури відводу, проведеної в апеляційному суді, не могли бути виправлені судом вищої інстанції. Отже, Суд постановив, що колегія апеляційного суду не була «безстороннім судом» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції і що мало місце порушення цього положення.

Щодо статті 10 Конвенції

Суд дійшов висновку, що для цілей статті 10 Конвенції накладення адміністративного штрафу на заявника становило втручання в його право на свободу вираження поглядів.

Суд визнав, що цей захід був передбачений законом, оскільки ґрунтувався на положеннях статті 148 та статті 78а Кримінального кодексу Болгарії, і що оскільки накладене стягнення мало на меті покарання заявника за висловлювання, зроблені ним про іншу особу, які національні суди визнали наклепницькими, він переслідував законну мету «захисту репутації або прав інших осіб».

Щодо того, чи було це втручання необхідним в демократичному суспільстві, Суд дійшов висновку, що хоча висловлювання, за які заявник був засуджений, стосувалися загальної проблеми, вони, тим не менш, містили фактичні твердження, які ставили під сумнів професійну доброчесність тодішнього Директора FSN. Тому було розумно вимагати від заявника довести правдивість своїх тверджень в рамках провадження у справі про наклеп. Крім того, Суд зазначив, що санкція, накладена судами, була адміністративним штрафом у мінімальному розмірі, передбаченому законом, до якої було додано суму судового збору та витрат іншої сторони, і, яка виявилася відносно помірною.

Однак Суд послався на свій висновок про те, що колегія суддів апеляційного суду, яка розглядала і відхилила апеляцію заявника в останній інстанції, не була «неупередженим судом» внаслідок участі судді Р. К. у цьому розгляді. З огляду на міркування, які привели його до висновку про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, Суд вирішив, що спосіб, у який санкція була застосована до заявника, не забезпечив одну з основних гарантій справедливого судового розгляду. Таким чином, обмеження права заявника на свободу вираження поглядів відповідно до статті 10 Конвенції не супроводжувалося ефективними та адекватними гарантіями проти свавілля. Навіть якщо припустити, що підстави, наведені Державою-відповідачем, були доречними, їх було недостатньо, щоб продемонструвати, що втручання, про яке йдеться, було «необхідним у демократичному суспільстві». Отже, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 (право на справедливий суд).

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 4 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявниці за статтею 6 Конвенції на несправедливість кримінального провадження проти неї, в результаті якого вона була поміщена до психіатричного закладу.

У листопаді 2013 року проти заявниці було порушено кримінальну справу за заявою Н., дружини чоловіка, якого заявниця нібито переслідувала, в якій Н. стверджувала, що заявниця напала на неї на вулиці.

30 січня 2014 року у присутності адвоката з надання безоплатної правової допомоги К. заявниці було пред'явлено обвинувачення в умисному нанесенні Н. легких тілесних ушкоджень та допитано. Заявниця заперечувала проти звинувачення Н. У ході розслідування слідчий також допитав потерпілу та свідків, провів реконструкцію події без участі заявниці.

5 червня 2014 року комісія лікарів-психіатрів після проведення на запит слідчого стаціонарної судово-психіатричної експертизи заявниці надала висновок про те, що заявниця страждає на хронічну параноїдну шизофренію, яка проявляється у формі еротичного марення.

24 червня 2014 року у заяві, поданій до районного суду, прокурор звинуватив заявницю в умисному заподіянні потерпілій легких тілесних ушкоджень та просив винести постанову про примусову госпіталізацію заявниці до закладу з надання психіатричної допомоги, як це передбачено статтею 94 Кримінального кодексу України. Того ж дня слідчий надав К. доступ до матеріалів справи. К. не повідомив заявницю про це.

3 липня 2014 року районний суд провів підготовче судове засідання, на якому були присутні заявниця та К. За твердженням заявниці, вона дізналася про те, що справу було передано до суду, з повістки, яку отримала 2 липня 2014 року.

Оскільки К. відмовлявся співпрацювати, заявниця подала клопотання до центру з надання безоплатної правової допомоги і до суду з проханням замінити К. іншим адвокатом, стверджуючи, що він діяв всупереч її інтересам.

Заявниця також неодноразово намагалася самотійно ознайомитися із матеріалами справи у суді та прокуратурі, проте отримала відмову на тій підставі, що вона повинна була діяти через свого захисника, оскільки була особою, щодо якої запитуються примусові заходи медичного характеру.

9 липня 2014 року районний суд провів слухання у справі. Заявницю представляла новий адвокат Д., яка була призначена 8 липня 2014 року замість К., який захворів. На початку засідання прокурор попросив суд розглянути справу за відсутності заявниці, оскільки неповнолітній свідок боявся з'явитися до суду для дачі показань, побоюючись за своє життя і здоров'я. Посилаючись

на статтю 512 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), прокурор стверджував, що присутність заявниці не була обов'язковою. Д. заявила, що вона не може висловити свою думку з цього питання, оскільки ще не бачила матеріалів справи, і попросила суд надати їй час для ознайомлення зі справою. Районний суд задовольнив клопотання прокурора і наказав заявниці залишити залу суду. Він постановив, що оскільки справа стосувалася неповнолітніх свідків і застосування примусових заходів медичного характеру, розгляд справи має відбуватися за відсутності заявниці, а її інтереси має представляти її захисник.

Суддя вирішив відкласти слухання справи, щоб надати Д. час для ознайомлення з матеріалами справи. При цьому він попросив Д. не повідомляти заявницю про дату наступного засідання.

Під час наступного судового засідання 14 липня 2014 року, яке відбулося без участі заявниці, Д. не оскаржувала допустимість жодного доказу і не висловлювала жодних заперечень чи зауважень. Під час свого заключного слова вона сказала, що залишає рішення на розсуд суду.

Того ж дня районний суд постановив ухвалу, якою встановив вчинення заявницею злочину у вигляді умисного заподіяння Н. тілесних ушкоджень, проте вказав, що вона не могла нести відповідальність за вказане правопорушення та потребувала примусового лікування у психіатричному закладі під стандартним наглядом.

Д. не подала апеляційну скаргу на цю ухвалу.

12 серпня 2014 року заявниця особисто подала апеляційну скаргу на ухвалу від 14 липня 2014 року, скориставшись при її підготовці допомогою адвоката за своїм вибором. Апеляційний суд надав їй повний доступ до матеріалів справи. У судовому засіданні 9 вересня 2014 року, яке відбулося у присутності заявниці, прокурор висловив свою думку, що провадження у справі має бути закрито, оскільки заявниця не мала права на апеляційне оскарження. Д. підтримала думку прокурора. Апеляційний суд вирішив закрити апеляційне провадження без розгляду справи по суті. Він встановив, що в такому випадку, згідно з українським законодавством, право на апеляційне оскарження має лише захисник заявниці або її законний представник.

22 вересня 2014 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ повернув касаційну скаргу заявниці без розгляду, зазначивши, що відповідно до чинного законодавства заявниця не мала права особисто подавати касаційну скаргу.

3 жовтня 2014 року заявницю було примусово госпіталізовано до закладу з надання психіатричної допомоги. 2 квітня 2015 року ухвалою районного суду її було звільнено з лікарні, а 17 листопада 2015 року районний суд припинив примусові психіатричні заходи за заявою лікуючого психіатра заявниці, який

вважав, що в її примусовому психіатричному лікуванні більше немає необхідності.

Оцінка Суду

Щодо персональної присутності під час судового розгляду

Суд встановив, що, хоча право бути заслуханим у суді не є абсолютним, воно посідає настільки важливе місце в демократичному суспільстві та має настільки фундаментальне значення для захисту особи від свавілля з боку органів державної влади, що сам факт того, що особа страждає на психічне захворювання або визнана недієздатною, не може автоматично призвести до повного виключення здійснення цього права. Саме вразливість психічно хворого підсудного повинна посилювати необхідність підтримки його прав (див. *G. v. France*, № 27244/09, § 53, від 23 лютого 2012 року). У цьому контексті органи влади повинні проявити необхідну старанність для ефективного забезпечення права обвинуваченого бути присутнім і діяти особливо обережно при втручанні у це право, щоб не ставити психічно хворих осіб у не вигідне становище порівняно з іншими обвинуваченими, які цим правом користуються (див. *Valeriy Lopata v. Russia*, № 19936/04, § 125, від 30 жовтня 2012 року). Суд не був переконаний, що органи влади України виконали цей обов'язок у цій справі.

Суд зазначив, що немає жодних ознак того, що рішення про усунення заявниці від судового розгляду ґрунтувалося на її нездатності брати корисну участь у кримінальному провадженні. Фактично, суд першої інстанції ніколи не робив належної оцінки з цього приводу. З матеріалів справи випливає, що заявниця, чий стверджуваний психічний розлад ще не був підтверджений судом першої інстанції, була позбавлена права брати участь у судовому розгляді за клопотанням прокурора з метою забезпечення присутності свідка обвинувачення. Однак, навіть якщо припустити, що могла існувати необхідність захисту неповнолітнього свідка, який був уразливим, така мета могла виправдати лише виключення заявниці під час допиту цього свідка, а не під час усього судового розгляду. Крім того, Уряд не стверджував, що національний суд мав у своєму розпорядженні будь-які докази, які переконливо свідчили б про те, що поведінка або психічний стан заявниці перешкождали їй викладати свої доводи у відкритому судовому засіданні та належним чином захищати себе.

Хоча це правда, що згідно з національним законодавством, чинним на момент розгляду справи, присутність заявниці не була обов'язковою, вона була передбачена, якщо стан її здоров'я дозволяв їй брати корисну участь у судовому розгляді. Більше того, Пленум Верховного Суду України у постанові № 7 від 3 червня 2005 року спеціально доручив судам забезпечити участь у судових засіданнях осіб, щодо яких розглядається питання про застосування примусових заходів медичного характеру, за винятком випадків, коли характер

їхнього стану перешкоджає цьому. Проте районний суд жодного разу не оцінював здатність заявниці постати перед судом.

З огляду на вищевикладене та з огляду на важливість результатів розгляду для заявниці, районний суд, з метою забезпечення справедливості кримінального провадження, не повинен був приймати рішення у справі заявниці без спостереження за її поведінкою, перевірки достовірності її показань та порівняння їх з показаннями потерпілої, інтереси якої необхідно було захистити, та свідків. Не розглядаючи якість юридичного представництва заявниці на цьому етапі, Суд зазначив, що присутність захисника під час провадження не могла компенсувати нездатність заявниці самотійно викласти свою позицію, з'явившись до суду.

Відповідно, Суд дійшов висновку, що судовий розгляд, проведений за відсутності заявниці, не відповідав вимогам справедливості, закріпленим у пункті 1 статті 6 Конвенції.

Щодо ефективності правової допомоги

ЄСПЛ зазначив, що обидва державні захисники, призначені заявниці, були, по суті, пасивними та не діяли в її найкращих інтересах. Суд також зазначив, що його особливо вразила позиція, зайнята Д., яка не тільки не подала апеляційну скаргу, але й приєдналася до прокурора, виступаючи за припинення апеляційного провадження, порушеного самою заявницею, незважаючи на його важливість для заявниці, та існування очевидних підстав для оскарження.

Суд дійшов висновку, що правова допомога, надана заявниці, була явно неналежною. Призначений державою захисник не тільки не захищав права та інтереси заявниці, але й, як видається, віддзеркалював позицію обвинувачення як з питань суті справи, так і з такого важливого процесуального питання, як присутність заявниці на судовому засіданні. Суд вже встановив, що заявниця була несправедливо позбавлена можливості бути присутньою на судовому засіданні та представити власну версію подій та докази. Таким чином, ЄСПЛ вважав, що недоліки правової допомоги, яку отримала заявниця, були особливо суттєвими та шкідливими, враховуючи її неспроможність виправити або зменшити у будь-який спосіб негативний вплив, який така допомога мала на результат провадження проти неї.

Щодо аргументу Уряду про те, що заявниця повинна була повідомити суд першої інстанції про низьку якість юридичного представництва, яке вона отримувала, та вимагати заміни адвоката, Суд зазначив, що ненадання К. та Д. ефективної правової допомоги було очевидним і що заявниця у своїх скаргах до судів вищих інстанцій прямо скаржилася на явно неефективну допомогу з їх боку, у тому числі на відмову Д. подавати апеляційну скаргу на ухвалу від 14 липня 2014 року. За таких обставин національні суди повинні були втрутитися і призначити нового захисника або відкласти слухання до того часу, поки

заявниця не буде належним чином представлена. Однак суди відхилили апеляційні скарги заявниці з формальних підстав, посилаючись на те, що апеляційні скарги могли бути подані лише адвокатом заявниці, хоча відмова адвоката зробити це була одним з аспектів скарги заявниці.

Відповідно, Суд дійшов висновку, що якість правової допомоги, наданої заявниці у цій справі, та відсутність належної ретельності з боку національних судів у цьому питанні не відповідали вимогам підпунктів «с» і «d» пункту 1 статті 6 Конвенції.

Щодо доступу до суду апеляційної інстанції

Суд зазначив, що, в принципі, заявниця безперечно мала право відповідно до національного законодавства на апеляційний розгляд її справи як з точки зору фактів, так і з точки зору права. Однак, із положень статті 393 КПК випливає, що як особа, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру, заявниця не мала права самостійно подавати апеляційну скаргу на ухвалу від 14 липня 2014 року і була змушена робити це через свого захисника, якою на той час була призначена Д. Таким чином, рішення про те, подавати чи не подавати апеляцію на ухвалу районного суду, було повністю залишено на розсуд Д. Іншими словами, сама заявниця була позбавлена можливості захищати себе в апеляційній інстанції по суті обвинувачень та оскаржити ухвалу про поміщення її до психіатричного закладу.

На думку Суду, той факт, що заявниця не мала можливості подати апеляційну скаргу особисто, важко узгодити зі статтею 6 Конвенції, яка вимагає, щоб особа, обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення, мала право на ефективну участь у провадженні проти неї. Безсумнівно, можна передбачити ситуації, в яких психічний стан обвинуваченого робить його нездатним здійснювати свої процесуальні права, і делегування цих прав іншій особі є виправданим. Однак ЄСПЛ зазначив, що він не приймає саму лише презюмовану психічну хворобу заявниці як причину безумовного і беззастережного обмеження її процесуальних прав, у тому числі права на оскарження, особливо в ситуації, коли суди не оцінили її здатність особисто брати участь у провадженні, що призвело до її тримання під вартою за медичними показаннями.

Більше того, як свідчать обставини цієї справи, адвокат заявниці Д. не подала апеляційну скаргу, всупереч бажанню заявниці та незважаючи на існування потенційно вагомих підстав для оскарження. Оскільки заявниця не могла отримати доступ до цього засобу юридичного захисту безпосередньо, це мало незворотні наслідки для результату провадження та її прав.

У зв'язку з цим Суд із занепокоєнням відзначив, що, хоча у 2017 році до КПК були внесені зміни, які стосувалися питань судового розгляду та продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів

медичного характеру, жодних змін не було внесено щодо такого важливого аспекту, як право обвинуваченого особисто подати апеляційну скаргу на судові рішення у кримінальному провадженні, яким призначено примусові заходи медичного характеру.

Суд дійшов висновку, що за обставин цієї справи відхилення апеляційної скарги заявниці було невиправданим обмеженням її процесуальних прав і, відповідно, несумісним з вимогами статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд) та підпункту (с) пункту 3 статті 6 Конвенції (право на захист).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявниками є Victor Nealon, громадянин Ірландії, 1960 року народження, та Sam Hallam, громадянин Великої Британії, 1987 року народження. На час розгляду справи вони проживали у Сполученому Королівстві.

Пан Nealon був засуджений у 1997 році за спробу зґвалтування, і йому було призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі з мінімальним терміном у 7 років. У 2013 році його вирок було скасовано після того, як внаслідок подальшого аналізу одягу, в який була одягнена жертва в ніч нападу, було виявлено ДНК невідомого чоловіка. Загалом заявник відбув 17 років і 3 місяці призначеного покарання.

Пан Hallam був засуджений у 2004 році за вбивство, змову з метою нанесення тяжких тілесних ушкоджень і порушення громадського порядку. Його засудження було скасовано після того, як з'явилися нові докази, що поставили під сумнів деякі інші докази, які були частиною справи проти нього. Він відбув 7 років і 7 місяців призначеного покарання.

Згодом, обидва заявники звернулися із заявою про відшкодування шкоди, завданої судовою помилкою. Їхні заяви про відшкодування шкоди були розглянуті відповідно до нової статті 133(1ZA) Закону про кримінальне правосуддя 1998 року, до якого були внесені зміни після рішення Великої Палати ЄСПЛ у справі *Allen v. the United Kingdom* (№ 25424/09).

Закон про кримінальне правосуддя 1988 року передбачав відшкодування у разі, якщо новий або нововиявлений факт поза розумним сумнівом свідчив про те, що мала місце судова помилка. До доповнення статтею 133(1ZA), значення поняття «судова помилка» не було врегульовано тлумаченням національних судів, що означало відсутність його законодавчого визначення. Згідно з новою статтею, судова помилка вважалась такою, що мала місце тоді й тільки тоді, коли новий або нововиявлений факт поза розумним сумнівом свідчив про те, що особа не вчиняла злочинів. Справи пана Nealon і пана Hallam не відповідали цьому критерію, і їхні заяви про відшкодування були відхилені.

Обидва заявники звернулися до суду з вимогою переглянути рішення Міністерства юстиції. Вони стверджували, що встановлений законом критерій для отримання відшкодування був несумісним із пунктом 2 статті 6 Конвенції (презумпція невинуватості), оскільки вимагав від них «довести» свою «невинуватість» для того, аби мати право на відшкодування. Тому вони подали заяву про несумісність відповідно до статті 4 Закону про права людини 1998 року.

Клопотання пана Nealon і пана Hallam про судовий перегляд були відхилені, а їхні апеляційні скарги – залишені без задоволення, оскільки національні суди

постановили, що стаття 133(1ZA) Закону про кримінальне правосуддя 1988 року не була несумісною із пунктом 2 статті 6 Конвенції.

Посилаючись на пункт 2 статті 6 Конвенції (презумпція невинуватості) заявники скаржилися на те, що відхилення їхніх вимог про відшкодування шкоди через судову помилку на підставі критерію, передбаченого статтею 133(1ZA) Закону про кримінальне правосуддя 1988 року, порушило їхнє право на презумпцію невинуватості.

28 лютого 2023 року Палата відмовилася від розгляду справи на користь Великої Палати ЄСПЛ.

Оцінка Суду

Пункт 2 статті 6 Конвенції в контексті презумпції невинуватості має два аспекти. Перший аспект діє як процесуальна гарантія стосовно кримінального процесу, встановлюючи вимоги щодо, серед іншого, тягаря доказування; правових презумпцій фактів і права; права не свідчити проти себе; досудової гласності; і передчасного висловлення судом або іншими державними посадовими особами думки про вину підсудного. Другий аспект, який мав відношення до справи заявників, незалежно від характеру справи, був спрямований на захист осіб, які були виправдані за кримінальним обвинуваченням або стосовно яких кримінальне провадження було закрито, від поведження з боку державних посадових осіб та органів влади так, ніби вони насправді винні у вчиненні інкримінованого їм злочину. Це пояснюється тим, що ці особи є невинуватими згідно закону і з ними повинні поводитися відповідно до їхньої невинуватості. Таким чином, презумпція невинуватості зберігається і після завершення кримінального провадження, щоб гарантувати, що невинуватість відповідної особи, обвинувачення щодо якої не було доведено, поважається. Ця головна особливість лежить в основі підходу ЄСПЛ до застосування пункту 2 статті 6 у відповідних справах.

Що стосується застосовності цього положення, то у справі *Allen* Велика Палата ЄСПЛ розглянула схему, передбачену статтею 133 Закону (до внесення до неї змін у 2014 році), і на підставі наявних у неї доказів переконалася, що заявник продемонстрував наявність необхідного зв'язку між кримінальним провадженням і подальшим провадженням щодо відшкодування; саме подальше скасування обвинувального вироку спричинило виникнення права на звернення за відшкодуванням через судову помилку. Зокрема для того, аби з'ясувати, чи були дотримані сукупні критерії, передбачені статтею 133, Міністр юстиції та суди, які розглядали справу в порядку судового нагляду, повинні були вивчити рішення Кримінальної палати Апеляційного Суду (далі – *CACD*) аби визначити, чи ґрунтувалося скасування вироку на нових доказах і чи не призвело воно до судової помилки. Оскільки не було висловлено припущення,

що схема, передбачена статтею 133, була змінена будь-яким іншим суттєвим чином, провадження щодо відшкодування шкоди потребувало вивчення результатів попередніх кримінальних проваджень і, зокрема, рішення SACD. ЄСПЛ підкреслив, що в провадженні щодо відшкодування шкоди особа, яка приймає рішення, зосереджується на впливі нового або нововиявленого факту, що може бути центральним моментом для будь-якої оцінки суті справи, якщо пункт 2 статті 6 Конвенції буде визнаний застосовним. Однак вона також повинна була провести оцінку доказів, наскільки це було необхідно, щоб визначити, чи свідчив цей факт поза розумним сумнівом про те, що заявник не вчиняв правопорушення. У зв'язку з цим ця справа відрізнялася від справ, розглянутих ЄСПЛ, в яких суди в подальшому провадженні не були зобов'язані розглядати результати попереднього кримінального провадження та/або брати участь у перегляді або оцінці доказів у кримінальній справі.

Тому ЄСПЛ не вбачив підстав відступати від свого висновку у справі Allen щодо застосовності пункту 2 статті 6 Конвенції.

ЄСПЛ здебільшого дотримувався підходу, викладеного у справі Allen, щодо трьох різних напрямів своєї практики стосовно другого аспекту, а саме: (1) питання витрат та вимог про компенсацію з боку колишніх обвинувачених, в яких було проведено розмежування між (а) провадженнями, що завершилися виправдувальним вироком, та (б) провадженнями, що завершилися закриттям справи; (2) справами, пов'язаними з цивільними позовами про відшкодування шкоди, поданими потерпілими; і (3) справами, що стосувалися дисциплінарних проваджень. У справах другої та третьої груп, а також у справах, що підпадали під другу частину першої групи, ЄСПЛ, незалежно від того, чи закінчилося кримінальне провадження закриттям або виправданням, надавав вирішального значення тому, чи було оскаржуване обґрунтування інкримінуванням або підтвердженням кримінальної винуватості. Однак справи, пов'язані з питаннями витрат і вимогами про компенсацію або відшкодування витрат на захист з боку колишнього обвинуваченого після виправдання (справи, що підпадають під першу частину першого напрямку), були дещо більш проблематичними.

Зокрема, ЄСПЛ вважав, що більше не було необхідності або бажаності зберігати відмінність між виправданням і закриттям справи, яка була розроблена в його практиці після рішення у справі *Sekanina v. Austria* щодо першої групи справ і яка надавала вищий рівень захисту особам, яких було виправдано. Хоча на перший погляд, може здатися, що закриття справи не має такого ж виправдувального ефекту, як виправдувальний вирок, при більш детальному розгляді реальність виявляється набагато більш нюансованою і менш чіткою. Кримінальне провадження може бути закрите через те, що просто не вистачило доказів для кримінального переслідування, або за наявності достатніх доказів для кримінального переслідування (і, можливо,

навіть для засудження) закриття або виправдання може бути формальним. Здається, немає жодних вагомих причин, чому останні повинні бути в більш сприятливому становищі лише тому, що їхні справи завершилися виправдувальним вироком. Більше того, значення закриття справи може бути різним у різних справах, а також у різних правових системах.

Варто також зазначити, що у справі Allen (яка, як і справа Sekanina, стосувалася компенсаційного позову колишнього обвинуваченого до Держави) Велика Палата ЄСПЛ не вважала за доцільне підтримувати чітке розмежування між закриттям і виправданням, як це було викладено в рішенні у справі Sekanina. Хоча рішення у справі Allen не означало явного відходу від наявного прецедентного права, воно, однак, спричинило суттєве уточнення щодо обставин, за яких ЄСПЛ буде готовий надати підвищений рівень захисту презумпції невинуватості, на який виправдана особа може розраховувати на підставі другого аспекту пункту 2 статті 6 Конвенції. Насправді багато справ, ймовірно, потрапляють у цю сіру зону.

До того, різниця між закриттям справи та остаточним виправданням по суті не застосовувалася ні до справ, пов'язаних з цивільними позовами потерпілих про відшкодування, ні до справ, пов'язаних з дисциплінарними провадженнями (другий та третій напрями, відповідно), ні до будь-яких інших справ другого аспекту, які не підпадали під жоден з трьох вищезгаданих напрямів.

Хоча існують важливі політичні причини для того, щоб виправдувальний вирок не перешкоджав, наприклад, відшкодуванню збитків потерпілому або захисту дитини з групи ризику, не було очевидних правових підстав для надання підвищеного захисту невеликій підгрупі справ, що стосуються другого аспекту. Це могло б навіть призвести до несумісних результатів після винесення виправдувального вироку, коли, з одного боку, потерпілий вимагатиме цивільної компенсації від виправданого, а з іншого боку, виправданий подаватиме позов проти держави щодо відшкодування збитків, завданих обвинуваченням або витратами на захист.

Отже, відтепер, незалежно від характеру подальших пов'язаних проваджень і незалежно від того, чи закінчилося кримінальне провадження виправдувальним вироком або закриттям, рішення та мотивування національних судів або інших органів влади у цих подальших пов'язаних провадженнях, якщо їх розглядати в цілому і в контексті здійснення повноважень, які вони повинні були здійснювати відповідно до національного законодавства, порушуватимуть пункт 2 статті 6 Конвенції у його другому аспекті, якщо вони зводилися до приписування кримінальної відповідальності заявнику. Приписування кримінальної відповідальності мало відображати думку про те, що особа винна у вчиненні кримінального правопорушення за кримінально-правовими стандартами.

Такий підхід відображає той факт, що на національному рівні судді можуть бути зобов'язані, поза контекстом кримінального обвинувачення, розглядати справи, що впливають з тих самих фактів, що й попереднє кримінальне обвинувачення, яке не призвело до винесення обвинувального вироку. Захист, наданий пунктом 2 статті 6 Конвенції у його другому аспекті, не повинен тлумачитися таким чином, щоб перешкоджати національним судам у подальших провадженнях, в яких вони виконують іншу функцію, ніж судді у кримінальних справах, згідно з відповідними положеннями національного законодавства, розглядати ті самі факти, які були предметом розгляду в попередньому кримінальному провадженні, за умови, що при цьому вони не притягують відповідну особу до кримінальної відповідальності. Особа, яку було виправдано або стосовно якої кримінальне провадження було закрито, залишається суб'єктом звичайного застосування національних норм щодо доказів та стандартів доказування поза межами кримінального провадження.

Питання, яке виникло у цій справі, полягало в тому, чи призвела відмова у відшкодуванні до приписування заявникам кримінальної відповідальності. Порушення може бути встановлено лише у разі, якщо таке було.

Пункт 2 статті 6 Конвенції не гарантує особі, чий кримінальний вирок було скасовано, право на відшкодування за судову помилку, а стаття 3 Протоколу № 7 до Конвенції передбачає право на відшкодування лише за дотримання певних умов. У будь-якому випадку, Сполучене Королівство не підписало і не приєдналося до Протоколу № 7 до Конвенції. Хоча стаття 3 Протоколу № 7 до Конвенції не є формою *lex specialis*, що виключає застосування пункту 2 статті 6 Конвенції до вимог про відшкодування через судову помилку, остання не може тлумачитися як така, що створює право на таке відшкодування стосовно Договірних Держав, які не ратифікували Протокол № 7 до Конвенції. Крім того, у справі за пунктом 2 статті 6 Конвенції ЄСПЛ не повинен визначати поняття «судової помилки», якщо стаття 3 Протоколу № 7 до Конвенції цього не робить. Таким чином, Держава-відповідач була вільна вирішувати, як слід визначати «судову помилку» для цих цілей, і таким чином проводити законну політичну лінію про те, хто з ширшого кола осіб, чії вироки були скасовані за результатами оскарження, має право на відшкодування за умови, що ця політична лінія не була проведена таким чином, що відмова у відшкодуванні сама по собі приписувала кримінальну відповідальність заявнику.

Критерій, викладений в статті 133(1ZA), вимагав від Міністра юстиції, в контексті конфіденційної цивільної та адміністративної процедури, коментувати без урахування доказів, як вони існували під час розгляду скарги, чи має/може заявник бути виправданий/засуджений, або чи свідчать докази про винуватість або невинуватість заявника, тобто лише те, чи новий або нововиявлений факт, який призвів до скасування засудження, свідчив поза розумним сумнівом, що заявник не вчиняв правопорушення, про яке йшла мова.

Таким чином, не можна стверджувати, що відмова Міністра юстиції у виплаті відшкодування свідчила про кримінальну вину заявника, відображаючи думку про те, що він або вона винні у вчиненні кримінального правопорушення, тим самим припускаючи, що кримінальне провадження повинно було бути вирішено інакше. Висновок про те, що за допомогою високого стандарту доказування поза розумним сумнівом не може бути доведено вчинення заявником правопорушення, з посиланням на новий або нововиявлений факт або іншим чином, не був рівнозначний позитивному висновку про те, що він або вона вчинили правопорушення.

У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив, що у своєму другому аспекті пункт 2 статті 6 Конвенції захищає невинуватість згідно закону, а не презумпцію фактичної невинуватості, як стверджували заявники. Стаття 133(1ZA) не зобов'язувала Міністра юстиції коментувати невинуватість заявника з погляду закону, а відмова у задоволенні заяви про відшкодування за цією статтею не була несумісною з його невинуватістю в цьому правовому сенсі.

Відповідно, ЄСПЛ вважав, що відмова у задоволенні вимог заявників про відшкодування за статтею 133(1ZA) не порушила презумпцію невинуватості в її другому аспекті. Хоча ЄСПЛ не був байдужим до потенційно руйнівного впливу неправомірного засудження, його роль не полягала в тому, щоб визначати, яким чином Держави повинні перевести в матеріальну форму моральне зобов'язання, яке вони можуть мати перед особами, які були неправомірно засуджені; скоріше, в цій справі його єдиним завданням було визначити, чи було порушення пункту 2 статті 6 Конвенції в обставинах двох справ, що розглядалися ЄСПЛ у зв'язку з функціонуванням схеми відшкодування шкоди, встановленої на національному рівні, яка була чітко розроблена і діяла в обмежувальних умовах.

(Див. також: *Minelli v. Switzerland*, № 8660/79, 25 березня 1983 року; *Englert v. Germany*, № 10282/83, 25 серпня 1987 року; *Nölkenbockhoff v. Germany*, № 10300/83, 25 серпня 1987 року; *Sekanina v. Austria*, № 13126/87, 25 серпня 1993 року, [Legal Summary](#); *Allen v. the United Kingdom [GC]*, № 25424/09, 12 липня 2013 року, [Legal Summary](#); *K.F. v. the United Kingdom* (ухв.), № 30178/09, 3 вересня 2013 року; *Adams v. the United Kingdom* (ухв.), № 70601/11, 12 листопада 2013 року; *A.L.F. v. the United Kingdom* (ухв.), № 5908/12, 12 листопада 2013 року; *N.A. v. Norway*, № 27473/11, 18 грудня 2014 року; *Cleve v. Germany*, № 48144/09, 15 січня 2015 року; *Fleischner v. Germany*, № 61985/12, 3 жовтня 2019 року; *Farzaliyev v. Azerbaijan*, № 29620/07, 28 травня 2020 року, [Legal Summary](#); *Pasquini v. San Marino* (№ 2), № 23349/17, 20 жовтня 2020 року; *Ilias Papageorgiou v. Greece*, № 44101/13, 10 грудня 2020 року; *Marinoni v. Italy*, № 27801/12, 18 листопада 2021 року; *Benghezal v. France*, № 48045/15, 24 березня 2022 року; *Rigolio v. Italy*, № 20148/09, 9 березня 2023 року).

Висновок

Відсутність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 11 червня 2024 року та є остаточним.

Обставини справи

Ця міждержавна справа стосувалася тверджень України про систематичність («адміністративну практику») порушень російською федерацією в Криму положень Конвенції, починаючи з лютого 2014 року. Справа також стосувалася звинувачень у переслідуваннях українців за їхню політичну позицію та/або проукраїнську діяльність («українські політичні в'язні»), які мали місце переважно в Криму (включаючи Автономну Республіку Крим («АРК») та місто Севастополь), але також і в інших частинах України або російської федерації з початку 2014 року.

Український Уряд стверджував, що ці порушення прав людини були частиною кампанії репресій, яка включала, зокрема, зникнення; жорстоке поводження; незаконне затримання; неможливість відмовитися від російського громадянства; придушення українських засобів масової інформації (далі – ЗМІ) та української мови в школах; попереднє ув'язнення в умовах переповненості камер; переслідування та засудження за сфабрикованими звинуваченнями без справедливого судового розгляду як помста за будь-яку проукраїнську позицію; і переведення з Криму до в'язниць в росії.

При цьому, російська федерація є відповідальною за системні порушення прав людини, передбачених Конвенцією, з 27 лютого 2014 року – дати, коли, за твердженням українського Уряду, росія здійснює екстериторіальну юрисдикцію над Кримом. Уряд стверджував, що ці порушення були частиною великої, взаємопов'язаної кампанії політичних репресій, спрямованої на придушення будь-якої опозиції.

Заява № 20958/14 конкретно охоплювала наступні скарги: насильницькі зникнення та відсутність ефективного розслідування; жорстоке поводження та незаконне затримання; поширення дії російського законодавства на Крим, внаслідок чого з 27 лютого 2014 року суди в Криму не можна вважати «створеними відповідно до закону» у розумінні Конвенції; неможливість відмовитися від російського громадянства та обшуки приватних помешкань; переслідування та залякування релігійних лідерів, які не сповідують російську православну віру, свавільні обшуки місць богослужіння та конфіскація релігійного майна; придушення неросійських ЗМІ; заборона публічних зібрань та проявів підтримки України чи кримськотатарської громади, а також залякування та свавільне затримання організаторів демонстрацій; експропріація без компенсації майна у цивільних осіб та приватних підприємств; придушення української мови в школах та утиски україномовних дітей у школі; обмеження свободи пересування між Кримом і материковою частиною України, що є

наслідком фактичного перетворення (росією) адміністративного розмежування на кордон (між росією та Україною); і дискримінація кримських татар.

У заяві № 38334/18 український Уряд скаржився на різні випадки незаконного позбавлення волі, переслідування, жорстокого поводження та засудження українців за їх політичну позицію та/або проукраїнську діяльність в Криму з початку 2014 року. Вони стверджували, що «після окупації» місцева влада в Криму використовувала російське законодавство про боротьбу з екстремізмом, сепаратизмом та тероризмом для затримання кримськотатарських та українських активістів. Крім того, певна кількість українців були захоплені російськими довіреними особами «Луганської народної республіки» та «Донецької народної республіки» та передані російській владі для притягнення до відповідальності. Зрештою, певна кількість українців були з різних підстав запрошені/викликані російською владою в росію, на контрольовану росією територію або Білорусь або вїхали до росії з різними законними цілями, а потім були затримані, піддані тортурам з метою отримання зізнань та засуджені російськими судами за вчинення сфабрикованих правопорушень. За даними Уряду-заявника, ці особи були «політичними в'язнями» та налічували щонайменше 71 особу у червні 2018 року та 203 особи у грудні 2022 року. Уряд України стверджував, що ймовірні порушення стосовно цих «українських політв'язнів» в кінцевому підсумку були спрямовані на залякування українців та придушення будь-якої політичної опозиції російській політиці.

В обох заявах український Уряд посилався на низку осіб та свідчення свідків, щоб проілюструвати ймовірний патерн порушень. Серед цих осіб були, зокрема, українські військовослужбовці, проукраїнські активісти Майдану, протестувальники, журналісти, письменники, кінорежисер (Олег Сенцов), релігійні діячі (зокрема, митрополит Сімферопольський і митрополит Кримський Сімферопольської Православної Церкви України Климент), священники, кримські татари та мусульмани, які проживали у Криму. Уряд також посилався на міжурядові доповіді (зокрема, доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини за 2017 рік («Доповідь УВКПЛ за 2017 рік») та доповідь Комісара Ради Європи з прав людини за 2023 рік під назвою «Боротьба кримських татар за права людини»), доповіді неурядових організацій, інші міжнародні матеріали та документи, надані українською владою.

У своїх письмових поданнях російський Уряд або заперечував твердження про систематичність порушень, які, на його думку, були розпливчастими та необґрунтованими, або вказав на недостатність використання правових засобів на національному рівні, або взагалі не надав жодних доказів чи інформації, незважаючи на запити Суду з цього приводу. Що стосується скарг на судову систему в Криму з 27 лютого 2014 року, то представники Уряду посилалися на відповідні закони та правові документи, на підставі яких Крим

був прийнятий як суб'єкт російського права до складу російської федерації. Вони зазначили, зокрема, про так званий «Договір про приєднання», підписаний 18 березня 2014 року, коли «Республіка Крим» і місто Севастополь стали частиною росії, федеральні закони, Конституцію та відповідне законодавство і статутні положення російської федерації. Тому, Уряд рф стверджував, що будь-які вжиті заходи є невід'ємною частиною правової системи росії, яка повністю відповідає Конвенції. Що стосується системи відмови від російського громадянства, Уряд росії стверджував, що існувала чітка і обґрунтована процедура відмови.

В обох заявах Уряд України посилався на статті 3, 5, 6, 8, 10 та 11 Конвенції. У заяві № 20958/14 він також скаржився за статтями 2, 9 та 14, а також статтею 1 Першого протоколу, статтею 2 Першого протоколу і статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції. У заяві № 38334/18 вони далі посилалися на статті 7 та 18 Конвенції.

Оцінка Суду

Загальні висновки

По-перше, Суд повторив свій висновок, зроблений на стадії визначення прийнятності заяви № 20958/14 про те, що росія здійснювала екстериторіальну юрисдикцію над Кримом в період з 27 лютого 2014 року, дати, з якої росія мала «ефективний контроль», до 26 серпня 2015 року, дати подання другої заяви № 34338/18 (розглянутої щодо періоду, який був предметом розгляду в заяві № 20958/14). Оскільки до цього часу не було відповідної інформації, яка б суперечила цьому висновку, Суд встановив, що він залишається дійсним і після 26 серпня 2015 року щодо подій, які відбулися в Криму і мають відношення до заяви № 38334/18.

Він також встановив, що має юрисдикцію розглядати скарги Уряду України в обох заявах щодо фактів, які мали місце до 16 вересня 2022 року – дати, коли росія перестала бути Договірною Стороною Конвенції. Стосовно заяви № 38334/18 ЄСПЛ вважав, що він має юрисдикцію після 16 вересня 2022 року щодо скарг на тримання під вартою, яке розпочалося до цієї дати.

Далі Суд роз'яснив ще одне вирішальне питання у справі, зокрема, що російське законодавство не може розглядатися як «право» для заходів, вжитих у Криму у розумінні Конвенції, витлумаченої у світлі міжнародного гуманітарного права (МГП). Обидві сторони вказали на масове застосування російського законодавства після 18 березня 2014 року (дата підписання «Договору про приєднання»). Однак відповідні норми МГП чітко передбачали, що існує зобов'язання поважати закони, що діють на «окупованій» території, «якщо це тільки не абсолютно неможливо». Підтверджуючи, що МГП слід

враховувати при оцінці справи, ЄСПЛ встановив, що росія поширила застосування свого законодавства на Крим в порушення Конвенції.

Далі Суд зазначив, що скарги українського Уряду підпадають під поняття «адміністративної практики» порушень прав людини, як це викладено в попередніх міждержавних справах, рішенні про прийнятність у цій справі, а також нещодавно у рішенні в справі Ukraine and the Netherlands v. Russia. Це поняття означає «повторення дій, несумісних з Конвенцією» та елемент «офіційної толерантності» з боку Держави-відповідача.

ЄСПЛ підкреслив, що особливо складно з'ясувати такі важливі питання та встановити факти у справі, що стосується великої кількості людей та подій протягом значного періоду часу та великого географічного регіону (росія та Крим), за відсутності співпраці з боку Уряду-відповідача з моменту подання його меморандуму у лютому 2022 року та відмови у доступі до Криму українським посадовим особам та/або незалежним моніторинговим організаціям. Така відсутність участі завдала шкоди розгляду Судом справи, порушуючи зобов'язання російського Уряду за статтею 38 Конвенції.

Суд зазначив, що він може зробити всі висновки, які він вважає доцільними, з цієї ситуації, але вказав, що на основі наявних доказів має бути встановлено, чи були вимоги обґрунтовані з фактичної та правової точок зору. Таким чином, він ретельно проаналізував факти, встановлені в різних джерелах доказів, зокрема, матеріали, отримані від міжурядових та неурядових організацій, а також показання свідків з перших рук, надані українським Урядом.

На цій підставі та стосовно кожної зі скарг, викладених нижче, ЄСПЛ встановив, що інциденти були достатньо численними та взаємопов'язаними, щоб становити «повторення дій». Крім того, беручи до уваги очевидну відсутність ефективного розслідування інцидентів та/або загальне застосування заходів до всіх зацікавлених осіб, Суд вважав, що елемент «офіційної толерантності» також був встановлений поза розумним сумнівом. Відповідно, він встановив, що Держава-відповідач несла відповідальність за патерн або систему («адміністративну практику») порушень Конвенції.

Конкретні висновки щодо характеру порушень в обох заявах

Порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд)

Суд підтвердив, що в Криму мало місце широке застосування російського законодавства, що є порушенням Конвенції у світлі МГП. Така ситуація призвела до загальних регуляторних заходів, що застосовувалися на всій території Криму до всіх судів, всіх судових проваджень і всіх зацікавлених осіб. Це було достатнім доказом того, що після набуття чинності «Договору про приєднання» суди в Криму не могли вважатися «встановленими законом» у значенні статті 6 Конвенції.

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)

У звітах міжурядових організацій (МУО) та неурядових організацій (НУО) йшлося про численні перешкоди в процесі автоматичної відмови від російського громадянства, що було введено в Криму, і яку можна було реалізувати у дуже обмежені строки та в обмеженій кількості локацій. Не було чітких інструкцій щодо процедури, на відміну від системи отримання російського паспорта. Недоліки були настільки значними, що постійні мешканці Криму не могли фактично відмовитися від російського громадянства.

Подальше порушення статті 8 Конвенції

У доповіді УВКПЛ за 2017 рік зазначено, що «значна кількість ув'язнених була переведена до російської федерації» і що «також відбулися переміщення осіб, які перебували у місцях попереднього ув'язнення», основною причиною чого була «відсутність спеціалізованих пенітенціарних установ у Криму». За останньою інформацією від 2022 року, 12 500 кримських в'язнів, очевидно, були переведені до установ виконання покарань, розташованих на території росії. Такі переміщення означали для деяких ув'язнених, зокрема «українських політичних в'язнів», на яких посилався український Уряд, значну відстань від дому, а отже, труднощі через розлуку зі своїми сім'ями, що порушило право на повагу до сімейного життя.

Конкретні висновки щодо структури порушень (заява № 20958/14) з 27 лютого 2014 року по 26 серпня 2015 року

Порушення статей 2 (право на життя), 3 (заборона нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження) та 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

Суд зазначив, що в період з 2014 по 2018 рік було зафіксовано 43 випадки зникнення людей, і що місцезнаходження восьми викрадених осіб невідоме. Звіти МУО та НУО, підтверджені безпосередніми свідченнями потерпілих та свідків, засвідчують викрадення та жорстоке поводження. У доповіді УВКПЛ за 2017 рік, зокрема, відзначено «численні та серйозні порушення... такі як свавільні арешти та затримання... жорстоке поводження та катування», які включали «елементи сексуального насильства. Жертв тримали без зв'язку із зовнішнім світом, зав'язували очі, били,... катували електричним струмом... і погрожували згвалтуванням». Жертвами були переважно українські військовослужбовці, проукраїнські активісти, журналісти та кримські татари. З огляду на наявні докази, відповідальними за це були сили самооборони Криму, козаки та російські збройні сили або спецслужби (ФСБ). Більше того, органи влади неохоче розслідували достовірні твердження про насильницькі зникнення, а Уряд-відповідач не реагував на скарги про викрадення, незаконні затримання та жорстоке поводження. Уряд-відповідач також не надав жодних

записів про тримання під вартою, хоча такі матеріали перебували в їхньому виключному володінні.

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до житла)

Звіти МУО, НУО та показання свідків підтверджують, що широкомасштабні рейди та обшуки приватних будинків, зокрема кримських татар, проводилися співробітниками сил самооборони Криму, поліції та ФСБ. Свавільні обшуки, засновані на російському антиекстремістському законодавстві, яке не було чітким і ускладнювало можливість зацікавлених осіб передбачити його наслідки, часто проводилися без ордерів на обшук або понятих.

Порушення статті 9 Конвенції (свобода релігії)

Суд зазначив, що численні звіти МУО, підкріплені доповідями НУО, української влади та окремих свідків (особливо митрополита Климента), послідовно підтверджували свідчення про переслідування та залякування релігійних лідерів, які не сповідують російську православну віру (зокрема, українських православних священиків та імамів), свавільні рейди до культових споруд та конфіскацію релігійного майна. Зокрема, церкви Української Православної Церкви Київського Патріархату були захоплені, закриті або взяті штурмом; священикам було заборонено заходити до храмів; посвідки на проживання для іноземних релігійних лідерів (23 турецьких імама та римокатолицьких священиків) не були поновлені; вісім з десяти мусульманських релігійних шкіл (медресе) зазнали рейдів та обшуків; було підпалено мечеть; пошкоджено мусульманське кладовище. Такі інциденти призвели до того, що понад 2000 релігійних організацій, що діяли в Криму та Севастополі до лютого 2014 року, скоротилися до трохи більше 800 станом на вересень 2017 року, що підтверджується статистикою самого російського Уряду. Наявні матеріали показали, що відповідальними за інциденти були «озброєні та замасковані співробітники силових структур», співробітники ФСБ, козаки, представники сил самооборони Криму або «місцева проросійська міліція». Втручання у право на свободу віросповідання були незаконними, і Уряд-відповідач не надав жодної законної мети чи виправдання для них.

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

Як підтверджується в декількох звітах МУО та НУО, у березні 2014 року всі українські телеканали в Криму були закриті, а «Кримська» (єдина україномовна газета) була заборонена. Практика, що склалася після цього, включала відмову у наданні ліцензій на мовлення та відкликанні наданих; нездійснення розподілу частот мовлення; і винесення «попереджень» ЗМІ, визнаних «екстремістськими» (за використання, наприклад, термінів «анексія» або «тимчасова окупація») згідно з відповідним законодавством. Це призвело до значного зменшення

кількості ЗМІ, що мали право здійснювати свою діяльність в Криму, з 3000, раніше зареєстрованих згідно з українським законодавством, до трохи більше 200 у квітні 2015 року, як повідомив «Роскомнадзор» – офіційний орган росії, що регулює діяльність ЗМІ. МУО та НУО також повідомляли про систематичні переслідування та залякування журналістів, які отримали «попередження» та були затримані та притягнуті до відповідальності за нібито порушення територіальної цілісності російської федерації. Загалом, існувала усталена практика придушення неросійських ЗМІ, яка не була законною і, в будь-якому випадку, не була необхідною в демократичному суспільстві.

Порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання)

У доповіді УВКПЛ за 2017 рік зазначалося, зокрема, що «23 вересня 2014 року прокурор Криму виступив із заявою про те, що *«всі дії, спрямовані на невизнання Криму частиною Російської Федерації, будуть переслідуватись за законом»*. Отже, будь-яке зібрання, яке вимагає повернення Криму до складу України або висловлює лояльність до України, фактично оголошене поза законом». Ця інформація узгоджувався зі звітами НУО та доповнювалася окремими свідченнями безпосередніх учасників подій, які підтвердили, що їх допитували та затримували за участь у публічних демонстраціях. Загалом, існувала систематичність заборони публічних зібрань та проявів підтримки України або кримськотатарської громади, а також залякування та свавільного затримання організаторів демонстрацій, які не тільки були незаконними, але й не були доведені як необхідні в демократичному суспільстві.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

Суд встановив, що в Криму мала місце системна кампанія широкомасштабної експропріації/націоналізації майна, що належало цивільним особам і приватним підприємствам, яка спричинила остаточну передачу права власності без компенсації. Різні звіти МУО та НУО були послідовними у підтвердженні такого втручання у права власності, а також у виявленні недоліків у способі здійснення експропріації та відсутності будь-яких процедурних гарантій або засобів оскарження таких заходів. ЄСПЛ визнав, що адміністративна практика за цим пунктом була незаконною і що російський Уряд, крім того, не виправдав таку практику «нагальною військовою необхідністю» або «для потреб окупаційної армії», як того вимагали б відповідні положення МГП.

Порушення статті 2 Першого протоколу до Конвенції (право на освіту)

Суд звернув увагу на численні узгоджені докази, що вказували на значне скорочення з березня 2014 року кількості навчальних закладів та класів, в яких викладали українською мовою в Криму. Зокрема, у рішенні Міжнародного суду

ООН з цього питання зазначалося, що «протягом першого року після 2014 року кількість учнів, які отримували освіту українською мовою, зменшилася на 80 відсотків, а до наступного року – ще на 50 відсотків», тоді як у доповіді УВКПЛ за 2017 рік зазначалося, що «освіта українською мовою майже зникла в Криму». У цій доповіді також йшла мова про погрози та переслідування за використання української мови в контексті освіти, як і у свідченнях митрополита Климента та священника, у доповіді НУО, згідно з якою «кримська влада створила атмосферу українофобії та нетерпимості до української ідентичності, що вплинуло на вибір мови навчання». Така політика або практика означала заперечення самої суті права на освіту.

Порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування)

ЄСПЛ зазначив, що обмеження свободи пересування між Кримом і материковою частиною України не були предметом спору між сторонами і були підтверджені всіма наявними доказами. Суд встановив, що фактичне перетворення адміністративної лінії кордону на державний кордон (між росією та Україною) не відбулося «відповідно до закону» у розумінні Конвенції.

Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтями 8, 9, 10 і 11 та статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування)

Суд встановив, що звіти МУО та НУО містили послідовну інформацію про те, що татари в Криму «стали особливою мішенню, передусім ті, хто мають зв'язки з Меджлісом», і містили посилання на «акти залякування, тиску, фізичних нападів, попереджень, а також переслідувань за допомогою судових заходів, включаючи заборони, обшуки в будинках, затримання і покарання». Така практика була підтверджена органами прокуратури України. Крім того, деякі свідки заявляли, що кримськотатарський телеканал був відключений, а його журналісти зазнали фізичного насильства з боку озброєних «козаків», тоді як будинки кримських татар позначали хрестами. Місцеві неурядові організації повідомили, що в результаті цього «від 15 000 до 30 000 кримських татар вважаються такими, що покинули територію Кримського півострова». Російський Уряд не надав Суду жодної причини, чому такі докази не можуть засвідчити твердження українського Уряду. Також не було наведено жодних об'єктивних чи обґрунтованих підстав, що б підтверджували інакше ставлення до кримських татар.

Конкретні висновки щодо характеру порушень (заява № 34338/18)

Порушення статті 3 Конвенції (жорстоке поводження та розслідування) в Криму та російській федерації

Суд повторив наявну у нього узгоджену інформацію про те, що мали місце «численні та серйозні порушення права на фізичну та психічну недоторканність»,

вчинені членами сил самооборони Криму, різними козацькими угрупованнями, а пізніше представниками кримської ФСБ та поліції.

«Українських політичних в'язнів» піддавали побиттю, застосуванню електричного струму, імітаційним стратам та введенню невідомих препаратів з метою отримання інформації, отримання зізнань про злочини або показань про дії, вчинені іншими особами, а також з метою покарання чи залякування. Жорстокість такого поводження разом з елементом умислу дає підстави кваліфікувати його як катування. Інші види поведінки, такі як, наприклад, погрози жорстокого поводження або психологічний тиск, прирівнюються щонайменше до нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Ці заяви були підтверджені як прямими свідченнями потерпілих або їхніх адвокатів, так і звітами МУО та НУО, а також органами прокуратури України. Тяжкість жорстокого поводження завдала «українським політв'язням» беззаперечних моральних і фізичних страждань. При цьому, не було проведено належних розслідувань за цими звинуваченнями, а винні особи не були притягнуті до відповідальності.

Подальше порушення статті 3 Конвенції

Суд встановив, що докази, надані затриманими, їхніми адвокатами, місцевими громадськими організаціями та МУО, свідчать про те, що «українські політичні в'язні» до осені 2022 року утримувалися в неналежних умовах ув'язнення в Сімферопольському СІЗО, єдиному місці попереднього ув'язнення в Криму. Ці умови, зокрема сильна переповненість, були такими, що принижують гідність. Масштабність і системний характер проблеми були наслідком загальних недоліків в організації та функціонуванні кримської пенітенціарної системи.

Порушення статей 5 та 7 Конвенції (ніякого покарання без закону)

ЄСПЛ зазначив, що український Уряд надав сукупну інформацію та докази з багатьох різних джерел, які описують арешти, досудове тримання під вартою та засудження членів різних груп українців судами, створеними російською федерацією в Криму. Джерела доказів включали, що важливо, матеріали кримінальних проваджень проти відповідних ув'язнених. Такі переслідування та засудження ґрунтувалися на застосуванні російського законодавства в Криму, яке, як вже було встановлено Судом, не може розглядатися як «закон» у розумінні Конвенції. Крім того, Суд встановив, що суди в Криму не можуть вважатися такими, що «встановлені законом» у контексті статті 6 Конвенції. Крім того, застосування до певних проваджень, які мали місце до того, як російська федерація встановила ефективний контроль над Кримом (27 лютого 2014 року), російського кримінального законодавства порушувало принцип відсутності зворотної сили кримінального права, закріпленого в статті 7

Конвенції, як це тлумачиться у світлі МГП. Зрештою, в деяких випадках російське кримінальне право було розширене у непередбачуваний спосіб, що суперечить предмету та меті тієї ж статті Конвенції.

Порушення статей 10 та 11 Конвенції

Велика кількість наявних доказів містила інформацію про арешт та переслідування політичних опонентів, звинувачених у екстремізмі або тероризмі, українців, які брали участь у протестах Євромайдану, кримських активістів, кримських татар, пов'язаних з Меджлісом, сповідуючих мусульманство, звинувачених у приналежності до заборонених ісламських груп, а також журналістів або окремих осіб, які розміщували повідомлення в соціальних мережах, якими висловлювали незгоду або критикували російську владу. Повторюючи свої попередні висновки щодо поширення російського законодавства на Крим, ЄСПЛ визнав, що така практика, яка почалася в 2014 році і продовжується, не може вважатися «законною».

Порушення статті 18 Конвенції (межі застосування обмежень прав) у поєднанні зі статтями 5, 6, 8, 10 та 11

Суд зазначив, що стверджені переслідування не були випадковими, а спрямовувалися проти українських активістів і журналістів, а також кримських татар, яких сприймали як прихильників України. Крім того, політичні та неурядові організації в Криму, які сприймалися як такі, що мають «екстремістські» погляди, та сам Меджліс були заборонені, тоді як населення в цілому заохочувалося виявляти та повідомляти про будь-кого, хто виступав проти інтересів та політики росії. ЄСПЛ дійшов висновку, що переслідування та засудження «українських політичних в'язнів», на які посилався український Уряд, мали прихований мотив, який полягав у покаранні та змушуванні мовчати будь-якої політичної опозиції. Дійсно, справа «українських політичних в'язнів» стала символом репресивного переслідування та зловживання кримінальним правом, а також загального придушення політичної опозиції російській політиці в Криму. Російська влада в кінцевому підсумку прагнула придушити політичний плюралізм, який становив частину «ефективної політичної демократії», керованої «верховенством права – концепції, на які посилається Преамбула Конвенції. Ця модель була розроблена та публічно пропагувалась відомими представниками російської влади.

Висновок

- *Що стосується обох заяв:*

Невиконання державою-відповідачем своїх зобов'язань за статтею 38 Конвенції (розгляд справи).

Порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку з адміністративною практикою, яка виключає можливість вважати, що суди в Криму були «встановлені законом» у розумінні статті 6 Конвенції.

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) у зв'язку з адміністративною практикою відсутності ефективної системи відмови від російського громадянства.

Порушення статті 8 Конвенції у зв'язку із порушенням прав кримських ув'язнених внаслідок їх переведення з Криму до установ виконання покарань, розташованих на території російської федерації.

- У частині, що стосується заяви № 20958/14:

Порушення статті 2 Конвенції (право на життя) у зв'язку з адміністративною практикою насильницьких зникнень та відсутністю ефективного розслідування заяв про насильницькі зникнення.

Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у зв'язку з адміністративною практикою жорстокого поводження з українськими військовослужбовцями, етнічними українцями та кримськими татарами, а також журналістами.

Порушення статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність) у зв'язку з адміністративною практикою незаконного затримання та тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом українських військовослужбовців, етнічних українців і кримських татар, а також журналістів.

Порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з адміністративною практикою свавільних рейдів та обшуків приватних помешкань.

Порушення статті 9 Конвенції (свобода думки, совісті і релігії) у зв'язку з адміністративною практикою переслідування та залякування релігійних діячів, які не сповідують російську православну віру (зокрема, українських православних священиків та імамів), свавільними обшуками культових споруд та конфіскацією культового майна.

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів) у зв'язку з адміністративною практикою придушення неросійських ЗМІ, включаючи закриття українських та кримськотатарських телеканалів.

Порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання) у зв'язку з адміністративною практикою заборони публічних зібрань та проявів підтримки України або кримськотатарської громади, а також залякуванням та свавільним затриманням організаторів демонстрацій.

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності) у зв'язку з адміністративною практикою експропріації без компенсації майна у цивільних осіб та приватних підприємств.

Порушення статті 2 Першого протоколу до Конвенції (про на освіту) у зв'язку з адміністративною практикою придушення української мови в школах та утиски україномовних дітей у школі.

Порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (свобода пересування) у зв'язку з адміністративною практикою обмеження свободи пересування між Кримом та материковою частиною України, що є наслідком фактичного перетворення (державою-відповідачем) лінії адміністративного кордону на державний кордон (між російською федерацією та Україною).

Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтями 8, 9, 10, 11 Конвенції та статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції у зв'язку з адміністративною практикою, спрямованою проти кримських татар.

-У частині, що стосується заяви № 38334/18:

Скаргу за статтею 8 Конвенції щодо неможливості домогтися передачі Україні «українських політичних в'язнів», заарештованих і засуджених в російській федерації, які потім утримувалися в пенітенціарних установах російської федерації, було визнано неприйнятною як таку, що не підпадає під юрисдикцію Суду *ratione materiae*.

Порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з адміністративною практикою жорстокого поводження з «українськими політичними в'язнями» як у Криму, так і в російській федерації.

Порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування жорстокого поводження з «українськими політичними в'язнями» як у Криму, так і в російській федерації.

Порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з адміністративною практикою неналежних умов тримання під вартою в Сімферопольському СІЗО (АРК).

Порушення статей 5 та 7 Конвенції (ніякого покарання без закону) у зв'язку з триваючою адміністративною практикою незаконного позбавлення волі, переслідування та засудження «українських політичних в'язнів» на підставі застосування російського законодавства в Криму.

Порушення статей 10 та 11 Конвенції у зв'язку з адміністративною практикою незаконного позбавлення волі, переслідування та засудження «українських політичних в'язнів» у Криму за реалізацію ними свободи вираження поглядів, мирних зібрань та об'єднань.

Порушення статті 18 (межі застосування обмежень прав) у поєднанні зі статтями 5, 6, 8, 10 та 11 Конвенції у зв'язку з триваючою адміністративною практикою обмеження прав і свобод «українських політичних в'язнів», закріплених у Конвенції, в Криму з прихованою метою, не передбаченою Конвенцією.

Інші скарги, викладені у заяві № 38334/18 було визнано неприйнятними.

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою 25 червня 2024 року та є остаточним.

Обставини справи

Справа стосувалася оскарження заявницею неможливості ефективно брати участь у цивільному процесі через, як вона стверджувала, неналежне вручення їй позовної заяви та інших судових документів, а також неналежне представництво з боку представника *ad litem*, що порушило, на її думку, права, передбачені статтями 6 і 13 Конвенції.

Пан N. P., адвокат, був найнятий заявницею для надання юридичних послуг, пов'язаних зі спадщиною її матері, які заявниця у подальшому відмовилася оплатити.

Пан N. P. подав цивільний позов до Муніципального суду міста Корчула (the Korčula Municipal Court) проти заявниці з вимогою виплати 8 600 хорватських кун (1 141 євро). Він додав рахунки, які він надсилав рекомендованим листом з повідомленням про вручення на адресу заявниці в Австралії. Цю ж адресу він вказав у своїй позовній заяві (*tužba*) як таку, за якою заявниці мала бути вручена судова повістка.

Муніципальний суд намагався вручити позовну заяву заявниці за вказаною адресою дипломатичними каналами, однак консульські установи Хорватії в Австралії повідомили суд, що заявниця більше не проживає за тією адресою. Таким чином суд дійшов висновку, що адреса заявниці невідома, і 13 січня 2014 року призначив адвоката V.D. (*ad litem*) для представлення її у цивільному провадженні. Рішення про призначення представника *ad litem* було опубліковано в Офіційному віснику.

Муніципальний суд провів три засідання, на які представник *ad litem* не з'являвся, хоча був належним чином викликаний, а також за час провадження у суді першої інстанції не подавав жодного клопотання від імені заявниці.

Рішенням від 22 жовтня 2014 року муніципальний суд частково задовольнив позов пана N.P. та зобов'язав заявницю виплатити йому 7 380 кун (979 євро) разом зі встановленою законом пенею, що нараховується з дати ухвалення рішення, а також відшкодувати йому 3 366,27 кун (447 євро) судових витрат.

Оскільки доставити рішення місцевого суду на адресу заявниці не вдалося, пан N. P. подав до суду заяву про примусове виконання ухваленого муніципальним судом рішення шляхом накладення арешту на нерухоме майно заявниці в Хорватії та його продажу. 13 квітня 2017 року муніципальний суд видав виконавчий лист (*rješenje o ovrsi*), що був вручений заявниці 27 березня 2018 року.

30 квітня 2018 року заявниця звернулася до суду з клопотанням про відновлення провадження у справі на тій підставі, що вона була позбавлена можливості брати участь у цивільному провадженні через неналежне вручення їй позовної заяви й інших процесуальних документів та неналежне представництво з боку представника *ad litem*. Вона стверджувала, що той факт, що вона врешті-решт отримала виконавчий лист на свою адресу в Австралії та що всі попередні спроби вручити їй повістку за цією адресою були безуспішними з різних на то причин, свідчить про неналежний порядок такого вручення. Окрім того, представник *ad litem* навіть не намагався зв'язатися з нею, не з'являвся на судові засідання, не подавав клопотання та не оскаржив ухвалене муніципальним судом рішення.

Оскарження заявницею рішення муніципального суду в інших інстанціях національних судів виявилися безуспішними.

Оцінка Суду

ЄСПЛ вкотре зазначив, що гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції є більш суворими, ніж гарантії статті 13 (див. *Kudła v. Poland* [GC], № 30210/96, § 146 ECHR 2000-XI), і дійшов висновку, що вимоги заявниці за статтею 13 Конвенції повинні розглядатися як такі, що поглинаються вимогами за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Суд зазначив, що загальне поняття справедливого судового розгляду, яке охоплює фундаментальний принцип змагальності процесу, передбачає, що особа, проти якої розпочато судовий процес, повинна бути повідомлена про цей факт. Якщо судові документи не були належним чином вручені сторонам, останні можуть бути позбавлені можливості захищати себе в судовому процесі. Тому національні суди зобов'язані докладати розумних зусиль, щоб викликати сторони до суду (див. *Gankin and Others v. Russia* (№№ 2430/06, 1454/08, 11670/10 та 12938/12, § 28, від 31 травня 2016 року).

У справах, що стосуються цивільних процесів *in absentia* суд повинен перевірити: 1) чи проявили органи влади належну старанність та ретельність у повідомленні заявників про судові провадження та чи можна вважати, що заявники добровільно відмовилися від свого права з'являтися до суду і захищатися; 2) чи передбачало національне законодавство відповідні засоби для забезпечення нового змагального слухання, як тільки заявники дізналися про рішення, ухвалені проти них (див. *Bartaia v. Georgia*, № 10978/06, § 29, 26 липня 2018 року, і справи, на які там містяться посилання).

ЄСПЛ у цій справі дійшов висновку, що оскільки під час слухань 23 травня і 17 вересня 2014 року позивач надав суду два документи, в яких чітко була зазначена електронна адреса заявниці, яку вона використовувала для зв'язку з Хорватською асоціацією адвокатів (*Croatian Bar Association*), враховуючи

важливість принципу змагальності судового розгляду, належна старанність вимагала від суду першої інстанції використати цю електронну адресу для повідомлення заявниці про провадження щодо неї (навіть якщо за хорватським законодавством такий метод повідомлення не був офіційним способом вручення судових повісток), або отримати поштову адресу заявниці через електронну пошту для вручення їй позовної заяви чи принаймні запропонувати представнику *ad litem* це зробити.

З огляду на зазначене, ЄСПЛ виснував, що суд першої інстанції не доклав розумних зусиль для повідомлення заявниці про судове провадження щодо неї, а тому не діяв старанно у цьому питанні.

Питання порушення статті 6 Конвенції через неналежне представництво *ad litem*, з урахуванням зазначеного вище, Суд не вважав за потрібне розглядати.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 9 липня 2024 року та є остаточним.

BERSHEDA and RYBOLOVLEV v. Monaco (№ 36559/19 та № 36570/19)

Обставини справи

Справа стосувалася використання даних з мобільного телефону заявниці, адвоката, попередньо видалених нею та відновлених під час експертного дослідження, призначеного слідчим суддею.

9 січня 2015 року пані Bersheda (далі – заявниця), член колегії адвокатів кантону Во (Швейцарія), яка діяла в якості адвоката пана Rybolovlev (далі – заявник) та двох афілійованих ним компаній, надіслала Головному державному прокурору Князівства Монако кримінальну скаргу, в якій звинуватила У. В., швейцарського бізнесмена, який займався творами мистецтва, у підробці документів та шахрайстві. В результаті відповідних слідчих дій У. В. був заарештований після прибуття у Монако і згодом обвинувачений у шахрайстві та співучасті у відмиванні грошей. Також було заарештовано Т. Р., подругу заявника, яка регулярно виступала посередником у комерційних переговорах між У. В. та заявником. Їй було пред'явлено обвинувачення у відмиванні грошей.

Паралельно із цим основним провадженням проти самої заявниці було порушено справу за заявою Т. Р., яка звинувачувала заявницю в порушенні її прав на недоторканність приватного життя. Причиною став аудіозапис приватної розмови за участі заявниці, Т. Р. та її чоловіка, який заявниця зробила 23 лютого 2015 року на свій мобільний телефон під час спільної вечері з метою, як вона стверджувала, збирання доказів для встановлення істини в основному провадженні. 17 квітня 2015 року заявниця надіслала до Служби безпеки електронного листа, що містив аудіофайл із цим записом. Пізніше під час допиту у поліції 17 листопада 2015 року заявниця висловила готовність надати свій телефон для будь-якого аналізу, який може забажати суд.

3 серпня 2016 року прокурор закрити справу за скаргою Т. Р., вважаючи, що записана розмова не була захищена статтею 8 Конвенції і що заявниця діяла у професійній якості, не маючи наміру втручатися у сімейне та особисте життя Т. Р.

5 вересня 2016 року на місце слідчого судді, який вів цю справу в Суді першої інстанції Монако, було призначено нового слідчого суддю, Е. Л., якому було передано всі справи його попередника. 30 січня 2017 року слідчий суддя Е. Л. вирішив поновити розслідування у справі за скаргою Т. Р. Він звернувся до заявниці із проханням надати суду свій мобільний телефон.

3 лютого 2017 року заявниця передала свій ввімкнений мобільний телефон, на якому містився спірний запис, до поліції. У протоколі вона зазначила код розблокування телефону, де саме знаходиться спірний запис і назву файлу.

14 квітня 2017 року слідчий суддя Е. Л. повідомив заявницю, Т. Р. Та прокуратуру про призначення ним експертизи телефону. Технічне завдання експертизи включало, серед іншого, досить розпливчасту вимогу щодо «надання переліку будь-яких дзвінків або обмінів текстами чи електронними листами (та розшифровки їх змісту), які могли становити інтерес для розслідування і встановлення істини, зокрема щодо [У. В., Т. Р. та заявника], які стосуються виключно злочину, що переслідується, та обставин, за яких він, можливо, був вчинений, ймовірно, в період між початком та серединою 2015 року».

13 липня 2017 року експерт надав свій експертний висновок, в якому виклав результати виконаної роботи. Експерт зазначив, що при виконанні цього завдання від нього вимагалось також відновити дані, які попередньо були видалені з пристрою ІТ-спеціалістом на запит заявниці. Всі зібрані екпертом дані, які включали не лише спірний запис, були перенесені ним на DVD-диск.

26 липня 2017 року заявниця подала клопотання, в якому оскаржувала постанову про призначення експертизи, експертний висновок та передачу копії зібраних даних до слідчого судді в основному провадженні, М. Р. Вона стверджувала, що технічне завдання цієї експертизи вийшло далеко за рамки фактів, які підлягали розслідуванню, що вилучені дані включали занадто багато видалених повідомлень і розмов, що порушило її професійну таємницю як адвоката, і що слідчий суддя ввів її в оману, змусивши її віддати свій мобільний телефон, щоб отримати докази проти неї в іншій справі.

4 серпня 2017 року слідчий суддя Е. Л. відмовився повернути заявниці телефон, який на той час перебував у слідчого судді М. Р. Того ж дня він доручив експерту повторну експертизу даних телефону з метою пошуку можливих співучасників, припускаючи існування або консультацій, які відбувалися до зустрічі 23 лютого 2015 року, або наступних порад, які, ймовірно, були надані «людиною з «судового світу» та спрямовані на сприяння в передачі відповідного запису поліцейським службам. Ухвалою від 29 серпня 2017 року він відхилив клопотання заявниці про знищення DVD-диска.

1 вересня 2017 року експерт подав додатковий звіт, який містив дані спілкування заявниці з директором Судової служби, його дружиною, прокурором J. P. D. та директором Департаменту громадської безпеки. 13 вересня 2017 року заявниця звернулася до правового відділу Апеляційного суду із заявою про скасування цього додаткового експертного висновку.

11 вересня 2017 року суддя Е. Л. запросив у слідчого судді М. Р. копію матеріалів кримінальної справи проти У. В. та Т. Р. та 15 вересня приєднав їх до справи.

2 та 5 жовтня 2017 року заявниця подала до Апеляційного суду два клопотання. Вона оскаржила передачу слідчим суддею М. Р. вказаних матеріалів, стверджуючи, що вони не мали відношення до розслідування факту порушення поваги до приватного життя, і що таким чином суддя Е. Л. перевищив

свої повноваження. Також вона просила визнати недійсними всі дії, вжиті суддею Е. Л. після закриття прокурором справи 3 серпня 2016 року.

21 червня 2018 року Апеляційний суд міста Монако ухвалив рішення за п'ятьма клопотаннями про скасування (від 26 липня, 13 і 18 вересня, 2 і 5 жовтня 2017 року), поданими заявницею та ідентично відтвореними заявником, в яких стверджувалося, зокрема, про порушення статей 6 і 8 Конвенції, а також за апеляційними скаргами, поданими заявницею на відмови слідчого судді повернути їй телефон і знищити DVD-диск, що містив дані, які були вилучені з нього. Апеляційний суд насамперед постановив, що дії, вчинені після винесення прокурором постанови про закриття справи, були законними, оскільки відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу (КПК) саме слідчий суддя контролює проведення розслідування, і що лише його ухвала про врегулювання спору виводить його з-під юрисдикції суду. Що стосується стверджуваного перевищення слідчим суддею своїх повноважень, Апеляційний суд також відхилив аргументи заявників, вважаючи, зокрема, що розшук співучасника, який сприяв або підбурював до вчинення злочину, а також можливого замовника, який згодом втрутився у розслідування, входив до сфери повноважень слідчого судді.

Апеляційний суд також відхилив всі аргументи, висунуті заявниками на підтримку їхньої вимоги про визнання постанови про проведення експертизи мобільного телефону недійсною. Зокрема, він постановив, що завдання експерта було обмежене фактами, які були представлені судді, і що слідчі дії були проведені під керівництвом і контролем слідчого судді.

Крім того, Апеляційний суд відхилив клопотання про визнання висновку експертизи недійсним, а також твердження про порушення адвокатської таємниці. Перш за все, він зазначив, що вилучення телефону заявниці не вимагало проведення слідчих дій і, враховуючи добровільну передачу пристрою, положення законодавства, що регулюють проведення обшуків за законодавством Монако, не були застосовні. Він також зазначив, що завдання, покладене на експерта, яке обмежувалося пошуком повідомлень, що вже дійшли до адресата, або розмов, які закінчилися, не можна прирівнювати до перехоплення кореспонденції, що регулюється положеннями КПК, зокрема його статті 106-8, що стосується обов'язку слідчого судді інформувати президента колегії адвокатів, яка не може бути застосована за обставин цієї справи. Він також зазначив, що вилучення телефону не призвело до розголошення інформації, що становить професійну таємницю заявниці, особливо з огляду на існування ознаки того, що заявниця могла бути причетною до кримінального правопорушення, а розшифровані повідомлення не стосувалися обміну повідомленнями з її клієнтами, а лише з третіми особами.

Відповідаючи на скаргу за статтею 8 Конвенції, Апеляційний суд підкреслив, що заявниця була особою, обвинуваченою у вчиненні злочину, і що, хоча

призначена технічна експертиза становила втручання, вона була передбачена статтею 107 та наступними статтями КПК і мала законну мету, а саме: встановити складові елементи злочинів, що розслідуються, і довести причетність до них обвинуваченої або будь-якої іншої особи. Суд встановив, що це втручання також було необхідним і, крім того, що не було порушення принципу справедливого представлення доказів, оскільки заявниця спонтанно заявила співробітникам поліції 17 листопада 2015 року, що вона зберігала запис, про який йде мова, у своєму мобільному телефоні і готова надати цей пристрій для будь-якого аналізу, який може забажати суд. Що стосується передачі копії вилучених даних слідчому судді, відповідальному за судові розслідування, в якому заявниця брала участь в якості адвоката цивільних сторін, включаючи заявника, Апеляційний суд вважав, що, за власним визнанням заявниці, запис, про який йде мова, був зроблений з метою захисту інтересів її клієнтів і надання допомоги слідству, і що не було продемонстровано жодного невинуватого і непропорційного порушення професійної таємниці та прав сторони захисту.

Ухвалою від 7 січня 2019 року Касаційний Суд відхилив апеляційну скаргу заявників на ухвалу від 21 червня 2018 року.

Оцінка Суду

Розглядаючи питання про наявність втручання, ЄСПЛ вважав, зокрема, що не можна розумно припустити, що заявниця передала б свій мобільний телефон, якби вона вважала, що дані, видалені з пам'яті її телефону, будуть відновлені та використані. Незважаючи на те, що вона була адвокатом, а отже, фахівцем у галузі права, вона мала законні очікування, що повідомлення та розмови, які вона зробила «невидимими» за допомогою ІТ-спеціаліста, будуть захищені абсолютною конфіденційністю. Таким чином, для цілей статті 8 Конвенції заявниця мала підстави стверджувати, що вона стала жертвою порушень її права на повагу до приватного життя і кореспонденції, які за обсягом втручання і наслідками можна порівняти з обшуками і виїмками. Суд дійшов висновку, що дійсно мало місце втручання в права заявниці за статтею 8 Конвенції.

Далі Суд зазначив, що в національному кримінальному процесі Держави-відповідача врегульовано питання про те, на яких правових підставах до адвокатів застосовуються обшуки і виїмки. Незважаючи на очевидну схожість між наслідками цих заходів і тих, що були проведені експертом, слідчий суддя, рішення якого підтримали суди вищих інстанцій, вирішив не застосовувати до заявниці жодне з передбачених обмежувальних положень, навіть незважаючи на те, що вона використовувала свій мобільний телефон як у приватних, так і в професійних цілях.

Хоча Суд погодився, що особливий характер фактичних обставин у цій справі пояснює, чому положення КПК не поширювалися на ситуацію передачі адвокатом свого телефону після того, як він очистив його від тисяч повідомлень і дзвінків, однак ЄСПЛ не зробив з цього висновку про відсутність правової підстави для проведення обшуку. Подібність між наслідками обшуків і виїмок та дослідженням мобільного телефону мала б спонукати слідчого суддю надати заявниці гарантії, що відповідають її статусу адвоката, особливо з огляду на те, що вона мала статус обвинуваченої.

З огляду на особливості цієї справи Суд повторив, що Держави зобов'язані захищати конфіденційність спілкування між адвокатами та їхніми клієнтами, а також адвокатську таємницю. Тому він повинен був встановити, чи змогли національні суди надати заявниці достатні процесуальні гарантії, щоб компенсувати слабкість законодавчих посилянь, до яких спочатку апелював слідчий суддя. Таким чином, на думку Суду, в цій справі питання полягало не в тому, чи існувала правова основа як така, абстрактно, а в тому, якими були конкретні обставини її застосування.

Відзначивши, що втручання переслідувало законну мету, Суд встановив, що через недоліки у проведенні розслідування його необхідність була поставлена під сумнів. Хоча це розслідування явно обмежувалося технічним аналізом запису і змістовною оцінкою слів, якими обмінювалися протягом дуже короткого періоду часу (менше десяти хвилин), завдання, покладене слідчим суддею на експерта, з самого початку було розроблено таким чином, щоб вийти за рамки повноважень судді і розширити їх. Ухвала про призначення експертизи була викладена в надзвичайно широких і неточних формулюваннях, що створювало ризики зловживань і свавілля. Крім того, проведена експертиза показала, що початкове розслідування відхилилося в бік корупційних дій, які не мали нічого спільного зі звинуваченнями у втручанні в приватне життя, якими мало б обмежитися розслідування судді. Таким чином було проведено занадто широке за обсягом розслідування, яке лише віддалено і штучно пов'язане з повноваженнями судді. Оскільки національне законодавство не передбачало, що призначення експерта повинно спочатку бути предметом змагального процесу, а отже, потенційного оскарження з боку сторін, особливо важливо було запровадити суворі гарантії та ретельний судовий контроль. Такі гарантії були особливо важливими, оскільки заявниця була адвокатом, а дані, які вона хотіла зберегти в таємниці, були зібрані з мобільного телефону, який вона використовувала в професійних цілях.

ЄСПЛ піддав критиці той факт, що слідчий суддя з самого початку не застосував систему захисту адвокатської таємниці у цій справі, особливо коли національне законодавство вимагає гарантій для заходів, які, за загальним визнанням, відрізняються, але мають подібні наслідки із обшуками та виїмками. Крім того, він зазначив, що цей початковий недолік не був виправлений під час

подальшого судового розгляду. Зокрема, з огляду на той факт, що слідчий суддя знав про існування видалених повідомлень, які могли містити інформацію, що становить професійну таємницю, оскільки телефон використовувався як у приватних, так і в професійних цілях, він мав би, щонайменше, обґрунтувати вжиття відповідних заходів захисту з огляду на статус заявниці як адвоката. Однак цього не сталося, навіть незважаючи на те, що національне законодавство прямо передбачало різні гарантії.

На завершення Суд встановив, що слідчий суддя занадто розширив рамки свого розслідування та що в подальшому суди, які переглядали це рішення, не змогли перевизначити межі призначення експертизи та проведення розслідування, які б відповідали повноваженням слідчого судді. Ці неадекватні межі розслідування були ускладнені неспроможністю запровадити захисні процесуальні рамки, які заявниці надавав її статус адвоката і якими вона повинна була користуватися незалежно від свого членства в іноземній адвокатурі. Зазначені недоліки у проведенні судового слідства не були усунені судами вищих інстанцій. Тому втручання в право заявниці на повагу до її листування та приватного життя не було пропорційним визначеним законним цілям і, відповідно, не було «необхідним у демократичному суспільстві».

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася публікації на сайті в Інтернеті невідредагованої версії судового рішення, що містило детальні посилання на стан здоров'я заявника.

15 вересня 2005 року було постановлено рішення № 2371/2005 Сицилійської регіональної секції Суду Аудиторів (Sezione Giurisdizionale per la Regione Siciliana della Corte dei Conti, далі – Суд Аудиторів) та опубліковано на вебсайті Суду Аудиторів.

Оскільки рішення № 2371/2005 містило детальну інформацію про стан здоров'я заявника та медичні записи, 4 червня 2009 року він звернувся до Окружного суду міста Палермо з клопотанням про збереження анонімності, яке рішенням № 3429/10 від 14 липня 2010 року було відхилено.

20 травня 2016 року рішенням № 10512/16 Касаційний Суд задовольнив скаргу заявника на рішення суду нижчої інстанції, скасував його та направив справу назад до окружного суду міста Палермо для перегляду розміру компенсації.

5 жовтня 2017 року рішенням № 5219/2017 Окружний суд міста Палермо присудив заявнику 2 000 євро (EUR) як компенсацію та приблизно 3 500 євро на відшкодування судових витрат.

Заявник скаржився на те, що попри рішення Касаційного Суду, національні органи влади не видалили рішення № 2371/2005 з вебсайту Суду Аудиторів і що його доступність для громадськості без обмежень, принаймні до 16 травня 2018 року, становила порушення його приватного життя у розумінні статті 8 Конвенції.

Він також скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на затримку виплати компенсації, присудженої рішенням № 5219/2017 Окружного суду міста Палермо.

Оцінка Суду

Загальні принципи оцінки того, чи було розголошення персональних даних про стан здоров'я сумісним зі статтею 8 Конвенції, були узагальнені у справах *L.B. v. Hungary* ([GC], № 36345/16, § 122, 9 березня 2023 року), *Y.G. v. Russia* (№ 8647/12, § 44, 30 серпня 2022 року) та *Z v. Finland* (25 лютого 1997 року, §§ 70–71, Reports of Judgments and Decisions 1997-I) (пункт 17 рішення).

ЄСПЛ урахував, що відповідно до національного законодавства Держави-відповідача публікація даних про стан здоров'я в судових рішеннях і рішеннях, доступних для громадськості, становила незаконне втручання в приватне життя. Зокрема, стаття 51 Законодавчого декрету № 196 від 2003 року («Законодавчий

декрет № 196/2003») та частина 2 статті 56 Законодавчого декрету № 82 від 7 березня 2005 року передбачали, що рішення та постанови адміністративних судів (у тому числі Суду Аудиторів) є доступними для громадськості шляхом їх внесення до реєстру та розміщення в Інтернеті, в межах положень про захист персональних даних. У зв'язку з цим, частина 2 статті 52 Законодавчого декрету № 196/2003 встановлює, що компетентний суд повинен за власною ініціативою публікувати на сайті лише відредаговані версії судових рішень та ухвал, якщо це необхідно для захисту прав та гідності відповідної особи (пункт 18 рішення).

Крім того, 2 грудня 2010 року Інспектор з питань захисту персональних даних (Garante per la protezione dei dati personali) видав керівні принципи щодо захисту даних у судових рішеннях та ухвалях, які були доступними для громадськості. В них роз'яснювалося, що вищезгадана частина 2 статті 52 Законодавчого декрету № 196/2003 застосовується у всіх справах, пов'язаних з «чутливими даними», у розумінні частини 1 статті 4 літера (d) Законодавчого декрету № 196/2003 в редакції, чинній на той час, і яка включала «дані про стан здоров'я». У керівних принципах також було наголошено на забороні публікації даних про стан здоров'я і зазначено, що судові органи несуть відповідальність за проведення ретельної оцінки необхідності редагування даних з метою забезпечення належного захисту прав і гідності осіб, які беруть участь у судовому розгляді (пункт 19 рішення).

Що стосується застосування частини 2 статті 52 Законодавчого декрету № 196/2003 ЄСПЛ зазначив, що 14 грудня 2016 року Перший заступник Голови Касаційного Суду видав Розпорядження № 178/2016 «Про захист персональних даних у вироках та судових рішеннях, що є загальнодоступними». У Розпорядженні було чітко зазначено, що у справах, які охоплюються частиною 2 статті 52, суддя, який виносить рішення, повинен доручити Центру обробки даних (*Centro Elaborazione Dati*) Касаційного Суду відредагувати ім'я відповідної особи перед публікацією документа в Інтернеті. Хоча це розпорядження не поширювалося на Суд Аудиторів, ЄСПЛ вважав, що воно свідчило про існування «належної практики» у вищих судових інстанціях для забезпечення належного виконання частини 2 статті 52 та ефективного захисту персональних даних (пункт 20 рішення).

ЄСПЛ також зазначив, що у цій справі Касаційний Суд вже визнав, що публікація конфіденційної медичної інформації про стан здоров'я заявника була незаконною, і присудив йому компенсацію. Проте ЄСПЛ також зазначив, що рішення Касаційного Суду не супроводжувалося редагуванням даних про стан здоров'я заявника в рішенні № 2371/2005 або їх видаленням з вебсайту Суду Аудиторів.

З огляду на це ЄСПЛ не вбачив підстав відступати від своєї прецедентної практики та вважав, що невидалення рішення № 2371/2005 з вебсайту Суду

Аудиторів та відсутність дій з заміни його відредагованою версією становила порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 13 червня 2024 року та є остаточним.

Обставини справи

Справа стосувалася збору та використання персональних даних заявника приватною теплопостачальною компанією, яка неодноразово направляла йому рахунки на оплату за опалення, незважаючи на його заперечення та твердження про відсутність будь-яких договірних відносин між ними.

30 липня 2012 року Національна комісія, що здійснювала державне регулювання у сфері енергетики (the Energy Regulatory Commission), прийняла Правила постачання теплової енергії (далі – Правила 2012 року), які передбачали, що користувачі приватної системи опалення, відключені від системи централізованого теплопостачання, повинні були сплачувати постачальникам теплової енергії постійну плату за опалення.

Так, у період з 2013 по 2023 роки приватна теплопостачальна компанія В. (далі – теплопостачальна компанія В.) неодноразово виставляла та надсилала заявнику рахунки, а згодом – вимоги про сплату постійної плати.

15 лютого 2016 року заявник поскаржився до Управління з питань захисту персональних даних (the Personal Data Protection Directorate, далі – Управління) на те, що теплопостачальна компанія В. порушила його право на захист персональних даних. Заявник, зокрема, стверджував, що в його квартирі не були встановлені труби опалення і що він ніколи не укладав з компанією жодного договору. В свою чергу теплопостачальна компанія В. зазначила, що персональні дані заявника були отримані від попереднього постачальника на підставі виданої ліцензії на постачання теплової енергії.

Зрештою Управління не знайшло порушень права заявника на захист персональних даних та відхилило його скаргу. Управління виходило з того, що збір персональних даних здійснювався на виконання положень Правил 2012 року для виставлення рахунків та отримання плати за надані послуги компанією, що одержала відповідну ліцензію на теплопостачання. Також Управління констатувало, що обробка персональних даних заявника під час проваджень у судах, ініційованих теплопостачальною компанією В., не може вважатись зловживанням.

В подальшому заявник оскаржив прийняте Управлінням рішення від 16 жовтня 2017 року до Адміністративного Суду, який своїм рішенням від 11 січня 2019 року задовольнив позовні вимоги заявника.

Однак вказане судове рішення було скасовано Вищим Адміністративним Судом, який погодився з доводами Управління, та зазначив, що оскаржуване рішення [Управління] було правомірним та стосувалося виключно питання обробки персональних даних, в той час як зобов'язальні правовідносини між заявником і теплопостачальною компанією В. не мали відношення до справи.

Окремо заявник неодноразово звертався до суду із цивільними позовами до теплопостачальної компанії В. У низці судових рішень, ухвалених протягом 2017–2021 років, суди серед іншого встановили, що заявник не повинен сплачувати постійну абонплату за опалення, оскільки він ніколи не був користувачем тепломережі, а також тому, що між теплопостачальною компанією В. та заявником ніколи не укладався договір.

Посилаючись на статтю 8 Конвенції заявник скаржився до ЄСПЛ на те, що національні органи влади не змогли захистити його персональні дані від незаконного збору та використання.

Оцінка Суду

(а) Чи були порушені права заявника за статтею 8 Конвенції

Першочергово ЄСПЛ повторив, що право на захист персональних даних гарантується правом на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Конвенції. Таким чином, стаття 8 Конвенції передбачає право на певну форму інформаційного самовизначення, що дозволяє особам покладатися на своє право на недоторканність приватного життя щодо даних, які, хоча і є нейтральними, але збираються, обробляються та поширюються колективно і в такій формі чи спосіб, що можуть вплинути на їхні права за статтею 8 Конвенції. При визначенні того, чи стосується особиста інформація, що зберігається органами влади, будь-яких аспектів приватного життя, слід належним чином враховувати конкретний контекст, в якому ця інформація була записана та збережена, характер записів, спосіб використання та обробки цих записів, а також результати, які можуть бути отримані (див. рішення у справі *L.V. v. Hungary* [GC], № 36345/16, § 103, від 9 березня 2023 року, з подальшим посиланням) (пункт 37 рішення).

Суд встановив, що приватний постачальник тепла отримував, зберігав та використовував персональні дані заявника з початку 2013 року щонайменше до липня 2021 року з метою виставлення рахунків та збору плати за опалення. ЄСПЛ погодився з доводами сторін, що скарга, подана за статтею 8 Конвенції щодо збору та використання інформації постачальником теплової енергії В. стосувалася права на повагу до приватного життя заявника. При цьому обробка та публікація таких даних, як ім'я та домашня адреса заявника, стосувалися інформації про його приватне життя (див. згадане вище рішення у справі *L.V.*, § 104; та *Alkaya v. Turkey*, № 42811/06, § 30, від 9 жовтня 2012 року).

У контексті цієї справи ЄСПЛ звернув увагу, що хоча більшість даних заявника, які були отримані, збережені та оброблені постачальником тепла В., можна було отримати на вебсайті Земельного кадастру, який є загальнодоступним, той факт, що персональні дані вже є суспільним надбанням або можуть бути доступними для громадськості, не обов'язково виводить такі

дані з-під захисту статті 8 Конвенції (див. рішення у справі *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland* [GC], № 931/13, § 134, від 27 червня 2017 року; див. також аналіз практики Суду справедливості Європейського Союзу у справі *Jehovah's Witnesses v. Finland*, № 31172/19, § 94, від 9 травня 2023 року).

ЄСПЛ також врахував той факт, що хоча теплопостачальна компанія В. не оприлюднювала персональні дані заявника і не передавала їх третім особам, вона неодноразово використовувала їх для виставлення та направлення рахунків і платіжних доручень заявнику протягом щонайменше восьми років.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що права заявника за статтею 8 Конвенції були порушені.

(b) Чи стосувалася справа негативного або позитивного зобов'язання Держави

Суд зазначив, що персональні дані заявника були отримані та оброблені приватною теплопостачальною компанією і хоча Управління встановило, що збір та використання його даних здійснювались у процесі надання публічної послуги (телопостачання), це не підпадало під визначення органу державної влади у розумінні статті 8 Конвенції (на противагу рішенням у справах *Vukota-Vojić v. Switzerland*, № 61838/10, § 47, від 18 жовтня 2016 року, та *Libert v. France*, № 588/13, § 38, від 22 лютого 2018 року). Заявник скаржився не на те, що постачальник теплової енергії зібрав та використав його дані відповідно до правового зобов'язання, передбаченого національним законодавством (на противагу рішенню у справі *Breyer v. Germany*, № 50001/12, § 59, від 30 січня 2020 року), а на те, що він зробив це всупереч відповідному національному законодавству, оскільки заявник ніколи не був споживачем теплової енергії. За відсутності будь-яких аргументів заявника про протилежне, Суд визнав, що справа стосувалася позитивного зобов'язання Держави гарантувати право заявника на повагу до його приватного життя (пункт 40 рішення).

(c) Чи виконала Держава своє зобов'язання

ЄСПЛ нагадав, що відповідні конвенційні принципи щодо позитивних зобов'язань держави за статтею 8 Конвенції були узагальнені у справі *López Ribalda and Others v. Spain* [GC] (№ 1874/13 та № 8567/13, §§ 111–13, від 17 жовтня 2019 року, з подальшими посиланнями).

Беручи до уваги обставини цієї справи Суд погодився з тим, що передбачене національним законодавством право теплопостачальних компаній збирати та передавати персональні дані користувачів з метою подальшого стягнення постійної плати та забезпечення належного функціонування системи теплопостачання є суспільним інтересом (пункт 43 рішення).

Водночас ЄСПЛ констатував, що доводи заявника про те, що він ніколи не перебував у договірних відносинах з попереднім постачальником, а отже, його персональні дані не могли бути належним чином передані до теплопостачальної компанії В., не були належним чином розглянуті та досліджені Вищим Адміністративним Судом під час судового розгляду.

Незважаючи на те, що теплопостачальна компанія В. використовувала дані, які не були особливо конфіденційними та ймовірно не передавались третім особам, Суд, з урахуванням остаточних рішень у цивільних справах заявника, вважав за необхідне з'ясувати, чи виправдовувало зберігання та використання персональних даних цілі, зазначені у пункті 43 рішення.

ЄСПЛ вказав, що приймаючи рішення за скаргою заявника про захист персональних даних, як Управління, так і Вищий Адміністративний Суд, відмовилися розглядати питання про те, чи був заявник зобов'язаний сплачувати постійну абонплату за опалення, вважаючи, що права власності або будь-які відносини між кредитором і боржником не мають відношення до їхньої оцінки скарги заявника на недоліки захисту персональних даних. Зокрема, вони не надали жодного значення конкретним обставинам справи заявника, а саме його твердженню про те, що він ніколи не був підключений до системи опалення, а також тому факту, що національні цивільні суди визнали заявника не зобов'язаним сплачувати постійну плату за опалення, тоді як, у протилежній ситуації, це могло б виправдати збір та використання його персональних даних.

З огляду на вищевикладене, ЄСПЛ виснував, що національні суди фактично не розглянули суть претензій заявника через відсутність всебічного дослідження питання про те, чи відповідало законній меті тривале зберігання та використання персональних даних заявника теплопостачальною компанією за умови відсутності будь-яких договірних чи інших відносин між ними.

Зрештою Суд дійшов висновку, що національні суди не змогли забезпечити заявнику ефективний захист його права на повагу до приватного життя (пункт 45 рішення).

Відповідно мало місце порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася оскарження заявником проведеної податковим органом без завчасного попередження виїзної податкової перевірки та заморожування банківських рахунків редакції його журналу Qanun (Qanun Jurnalı Redaksiy), що порушило, на думку заявника, його права, передбачені статтями 6 і 8 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Заявник, пан Shahbaz Khudu oglu Rustamkhanli – засновник, директор і єдиний власник редакції журналу Qanun (далі – компанія) товариства з обмеженою відповідальністю, заснованого в Азербайджані в 1992 році, та відомого у країні видавництва.

Приблизно об 11:00 01 листопада 2013 року група співробітників Департаменту податкового аудиту Міністерства податків і зборів (the Tax Audit Department of the Ministry of Taxes, далі – Департамент податкового аудиту) прибула до офісу компанії, де вони повідомили заявнику про своє рішення провести виїзну податкову перевірку без попереднього повідомлення. За словами заявника, вони показали йому рішення Департаменту податкового аудиту, але не надали його копію.

Того ж дня співробітники Департаменту податкового аудиту провели обшук в офісі компанії та вилучили електронні пристрої, документи, печатки, блокноти, журнали та буклети. Щодо вказаних документів та предметів було проведено експертизи. Вони були повернуті заявнику приблизно через шість місяців після їх вилучення.

23 грудня 2013 року Департамент податкового аудиту оприлюднив протокол про результати податкової перевірки, в якому процитував статтю 38.3.5 Податкового кодексу, що є правовою підставою для проведення виїзної податкової перевірки компанії без завчасного попередження. У протоколі також зазначалося, що під час перевірки необхідно було вилучити документи і предмети як зразки, відповідно до статті 43.2 Податкового кодексу, і що директор компанії (заявник) запропонував податковим органам вилучити оригінали цих документів і предметів з огляду на їх великий обсяг та відсутність можливості зробити з них копії. Більше того, у тому ж офісі зберігалися документи, що стосувалися інших компаній, тому було неможливо відрізнити документи, що належали одній компанії, від документів, що належали іншій.

У протоколі також зазначалося, що оскільки компанія не вела бухгалтерський облік відповідно до встановлених правил, неможливо було визначити операції, які підлягали оподаткуванню, і тому було прийнято рішення, що податки компанії будуть нараховані на підставі відповідної інформації,

а податкові органи визначать компанію, яка здійснює аналогічну діяльність, для порівняння, відповідно до статті 67 Кодексу.

У зв'язку з цим товариство з обмеженою відповідальністю ANS Press Publishing House було обрано як компанію, що здійснювала аналогічну діяльність, і надана нею інформація була використана для цілей податкової перевірки.

За результатами перевірки протоколом було виявлено численні порушення бухгалтерського обліку компанії щодо кількості працівників та розміру їхньої заробітної плати. Зокрема, компанія не задекларувала фактичну заробітну плату деяких своїх працівників, а відобразила в обліку заробітну плату в меншому розмірі, ніж фактично виплачувалася. У зв'язку з цим у протоколі йшлося про різницю між офіційною заробітною платою цих працівників, зафіксованою компанією, та заробітною платою цих працівників, зазначеною у довідках, які компанія надала своїм працівникам для їхніх власних банківських рахунків. У протоколі було взято до уваги вищезазначені порушення бухгалтерського обліку компанії та зроблено висновок, що компанія мала податковий борг у розмірі 31 238,02 азербайджанських манатів (AZN) (на той час приблизно 29 000 євро (EUR)) та запропоновано накласти штраф у розмірі 15 675,50 азербайджанських манатів (AZN) (на той час приблизно 14 500 євро (EUR)), що дорівнювало 50 % податкової заборгованості компанії.

Податковий орган ухвалив рішення про заморожування банківських рахунків компанії в частині дебетових операцій та про стягнення в рахунок погашення податкового боргу коштів, наявних на банківських рахунках компанії.

Заявник безуспішно намагався оскаржити рішення податкових органів у національних судах та визнати їх протиправними.

Оцінка Суду

Стаття 8 Конвенції

Щодо того, чи мало місце втручання у права, ЄСПЛ наголосив, що згідно з його усталеною практикою, обшук і виїмка, проведені в приміщеннях компанії, становлять втручання у права, захищені статтею 8 Конвенції, зокрема, право на повагу до житла і кореспонденції (див. рішення у справах *Bernh Larsen Holding AS and Others v. Norway*, № 24117/08, § 106, від 14 березня 2013 року; *Naumenko and SIA Rix Shipping v. Latvia*, № 50805/14, § 46, від 23 червня 2022 року; та *UAB Kesko Senukai Lithuania v. Lithuania*, № 19162/19, § 109, від 4 квітня 2023 року).

Уряд визнав, що перевірка у приміщенні компанії та вилучення різних документів і предметів становили втручання у право заявника на повагу до його житла та кореспонденції, і Суд не мав підстав вважати інакше.

Щодо питання, чи мало місце також втручання у право заявника на повагу до його приватного життя, Суд зазначив, що оскільки йому не було надано копії

протоколу № 1300777013701082 від 1 листопада 2013 року про вилучення документів і предметів, складеного податковим органом, він не міг чітко встановити характер документів і предметів, вилучених під час виїзної перевірки. За таких обставин ЄСПЛ не вважав за необхідне визначати для цілей цієї справи, чи мало місце також втручання у право заявника на повагу до його приватного життя (див. *Bernh Larsen Holding AS and Others*, згадане вище, § 107).

Щодо того, чи були втручання у права заявника виправданими, Суд нагадав, що втручання буде порушенням статті 8 Конвенції, якщо воно не може бути виправдане відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції як таке, що здійснюється згідно з законом, переслідує одну або декілька перелічених у ньому законних цілей і є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення відповідної мети або цілей.

Вирази «встановлений законом» та «відповідно до закону» у статтях 8–11 Конвенції вимагають, щоб оскаржуваний захід мав певну основу в національному законодавстві, а також був сумісним з принципом верховенства права, який прямо згадується в преамбулі Конвенції та притаманний усім її статтям (див. рішення у справі *Selahattin Demirtaş v. Turkey* (№ 2) [GC], № 14305/17, п. 249, від 22 грудня 2020 року, з подальшими посиланнями).

Вираз «відповідно до закону» не тільки вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певну основу в національному законодавстві, але також стосується якості закону. Це означає, що якщо національний закон дозволяє втручання, він повинен бути достатньо доступним, точним і передбачуваним у застосуванні, щоб уникнути будь-якого ризику свавілля. Закон є «передбачуваним», якщо він сформульований з достатньою точністю, щоб дозволити особі - за необхідності з відповідною консультацією – регулювати свою поведінку (див. згадане вище рішення у справі *Bernh Larsen Holding AS and Others*, § 123).

Сумісність з принципом верховенства права вимагає, щоб національне законодавство забезпечувало належний захист від свавільного втручання у права за статтею 8 Конвенції (див. *Erduran та Em Export Diş Tic A.Ş. v. Turkey*, № 25707/05 та № 28614/06, § 80, від 20 листопада 2018 року).

Суд зазначив, що національне податкове законодавство Азербайджану уповноважувало податковий орган проводити обшук і виїмку під час виїзної податкової перевірки без завчасного попередження за рішенням керівника (або заступника керівника) податкового органу без ордеру суду, який міг обмежити або контролювати обшук і виїмку, про які йдеться (див. рішення у справі *Delta Pekárny a.s. v. the Czech Republic*), № 97/11, § 86, від 2 жовтня 2014 року).

Водночас хоча Держави і можуть вважати за необхідне вдаватися до таких заходів для отримання відповідних доказів, тим не менш, відповідне законодавство і практика повинні забезпечувати адекватні та ефективні гарантії

проти зловживань (див., *mutatis mutandis*, *Société Colas Est and Others v. France*, № 37971/97, § 48, ECHR 2002-III; *Société Canal Plus and Others v. France*, № 29408/08, § 54, від 21 грудня 2010 року; та *Naumenko and SIA Rix Shipping*, згадане вище, § 50). Більше того, аспекти ефективності податкової перевірки, які можуть виправдати відносно широкі повноваження на початкових етапах податкового провадження, не можуть тлумачитися як такі, що надають податковим органам необмежену свободу дій (див. згадане вище рішення у справі *Bernh Larsen Holding AS and Others*, § 130).

Однак у цій справі ЄСПЛ не переконався, що на практиці існували адекватні та ефективні гарантії проти необмеженого розсуду. Що стосується положень національного законодавства, Суд зазначив, що хоча воно і обмежувало вилучення документів і предметів лише тими, які необхідні для обчислення податків, передбачаючи, що під час виїзної податкової перевірки забороняється вилучати документи і предмети, які не є необхідними для обчислення податків, податковий орган не дотримався цих положень. Зокрема, ЄСПЛ вказав, що з обставин справи та поданих сторонами матеріалів зрозуміло, що податковий орган проігнорував вказані положення, вилучивши під час обшуку численні документи і предмети, не зробивши жодного розмежування між документами та предметами щодо того, чи були вони необхідними для обчислення податків.

Суд також наголосив, що, розглядаючи скарги компанії, національні суди не звернули уваги на недотримання податковим органом відповідних положень національного законодавства під час проведення обшуку та виїмки. Зокрема, вони не здійснили жодної змістовної оцінки законності та обсягу виїмки, проведеної податковим органом.

Суд дійшов висновку, що втручання, про яке йдеться, не було «відповідно до закону» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції, тому мало місце порушення статті 8 Конвенції.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції

ЄСПЛ виснував, що мало місце втручання у право власності заявника в результаті накладення податковим органом арешту на банківські рахунки компанії. Водночас Суд вказав, що заморожування банківських рахунків має розглядатися як захід контролю за використанням майна (див. рішення у справах *Uzan and Others v. Turkey*, № 19620/05 and 3 Others, § 194, від 5 березня 2019 року, та *Yunusova and Yunusov v. Azerbaijan* (№ 2), № 68817/14, § 167, від 16 липня 2020 року).

Першою і найважливішою вимогою статті 1 Першого протоколу до Конвенції є те, що будь-яке втручання органу державної влади у мирне володіння майном має бути законним (див., серед інших рішень, *Iatridis v. Greece* [GC], № 31107/96, § 58, ECHR 1999-II, та *Bélané Nagy v. Hungary* [GC],

№ 53080/13, § 112, від 13 грудня 2016 року). Ця концепція вимагає, щоб оскаржувані заходи мали підґрунтя в національному законодавстві, а закон має бути доступним для зацікавлених осіб, точним і передбачуваним. Хоча тлумачення і застосування національного законодавства належить насамперед до компетенції національних органів влади, Суд зобов'язаний перевірити, чи призводить спосіб тлумачення і застосування національного законодавства до наслідків, що відповідають принципам Конвенції у світлі практики ЄСПЛ (див. рішення у справі *Beyeler v. Italy* [GC], № 33202/96, §§ 109 і 110, ECHR 2000-I; «Фонд “Батьківська турбота” проти України», № 5876/15, § 56, від 9 жовтня 2018 року; та *Democracy and Human Rights Resource Centre and Mustafayev v. Azerbaijan*, № 74288/14 та № 64568/16, § 67, від 14 жовтня 2021 року).

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції вимагає, щоб будь-яке втручання мало розумне співвідношення пропорційності між застосованими засобами та переслідуваною метою. Цей справедливий баланс буде порушений, якщо відповідна особа буде змушена нести індивідуальний і надмірний тягар (див. рішення у справах *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy* [GC], № 1828/06, § 300, від 28 червня 2018 року, та *Uzan and Others*, згадане вище, § 203).

Суд неодноразово зазначав, що хоча стаття 1 Першого протоколу до Конвенції не містить чітких процесуальних вимог, судове провадження щодо права на мирне володіння своїм майном повинно також надавати особі розумну можливість подати свою справу до компетентних органів з метою ефективного оскарження заходів, що втручаються у права, гарантовані цим положенням. Таким чином, втручання у права, передбачені статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, не може бути легітимним за відсутності змагального процесу, який відповідає принципу рівності сторін і дозволяє обговорювати аспекти, що мають важливе значення для результату справи. Для того, щоб забезпечити виконання цієї умови, застосовні процедури повинні розглядатися з загальної точки зору (див. згадане вище рішення у справі *G.I.E.M. S.r.l. and Others*, § 302, і рішення у справі *Shorazova v. Malta*, № 51853/19, § 105, від 3 березня 2022 року).

У цій справі, розглядаючи скаргу компанії на рішення податкового органу про арешт її банківських рахунків, національні суди не надали жодної оцінки пропорційності вжитого податковим органом заходу, обмежившись лише визнанням оскаржуваного заходу законним, не надавши жодних додаткових пояснень на підтримку своїх висновків. Зокрема, рішення національних судів не містили жодної оцінки щодо можливих негативних наслідків заморожування банківських рахунків компанії на її діяльність.

Суд дійшов висновку, що заморожування банківських рахунків компанії було накладено та зберігалось без відповідної оцінки пропорційності цього заходу з боку національних органів влади, і тому мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Стаття 6 Конвенції

Заявник скаржився на те, що національне провадження не було справедливим, оскільки було порушено його право на обґрунтоване рішення.

Суд, взявши до уваги фактичні обставини справи, надані сторонами матеріали та свої висновки за статтею 8 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції дійшов висновку, що він розглянув основні правові питання, порушені у цій заяві, і тому немає необхідності постановляти окрему ухвалу щодо прийнятності та суті вищезазначених скарг (див. рішення *Centre for Legal Resources v. Romania* [GC], № 47848/08, § 156, ECHR 2014, та *Aktiva DOO v. Serbia*, № 23079/11, § 89, від 19 січня 2021 року).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 4 липня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

PISANSKI v. Croatia (№ 28794/18)

Обставини справи

У цій справі заявник, який був адвокатом, скаржився на те, що рішення національного суду про накладення на нього штрафу за неповагу до суду за зроблений ним коментар щодо тлумачення судом законодавчих положень порушило його право на свободу вираження поглядів, гарантоване статтею 10 Конвенції.

Заявник представляв інтереси кредитора, певного пана J. С., у виконавчому провадженні, відкритому у справі про стягнення боргу шляхом накладення арешту на кошти на банківських рахунках боржника. Пан J. С. не був первісним кредитором, і подана ним заява про примусове виконання ґрунтувалася на виконавчому листі, виданому нотаріусом на користь первісного кредитора, компанії P., та на договорі відступлення права вимоги, згідно з яким ця компанія передала свої права вимоги J. С. Підписи на договорі відступлення права вимоги були засвідчені нотаріусом.

Загребський міський цивільний суд (Zagreb Municipal Civil Court), який розглядав цю справу, відмовив у задоволенні заяви про примусове виконання рішення, пославшись на відповідні положення Закону про виконавче провадження, згідно з якими борг, встановлений у виконавчому документі, може бути переданий іншому кредитору лише на підставі офіційного документа або документа, засвідченого офіційно, і постановив, що договір відступлення права вимоги не є таким документом.

Заявник від імені свого клієнта подав апеляційну скаргу на це рішення до Загребського міського цивільного суду, оскільки відповідно до хорватського законодавства така скарга подавалася до суду першої інстанції, який проводив її попередній розгляд і міг визнати її неприйнятною, але не був уповноважений вирішувати її по суті.

У скарзі заявник посилався на відповідні положення Закону про виконавче провадження і стверджував, що договір відступлення права вимоги, підписи сторін на якому були засвідчені нотаріусом, безумовно, є офіційно засвідченим документом. Заявник дуже різко критикував висновок щодо тлумачення відповідної норми, зроблений Загребським міським цивільним судом в оскаржуваному рішенні. Водночас цей суд дотримувався того ж підходу, що і Окружний суд міста Загреба, який застосував такий під час розгляду іншої подібної справи.

Окружний суд міста Осієк (Osijek County Court), який розглядав апеляційну скаргу заявника, прийняв його аргументи та рішенням від 18 серпня 2016 року,

ухваленим суддею J. T. V., скасував оскаржуване рішення та направив справу на новий розгляд. Він також доручив Загребському міському цивільному суду перевірити, чи були зауваження заявника, використані ним в апеляційній скарзі, неповагою до цього суду, і вжити відповідних заходів.

За результатами повторного розгляду справи позов клієнта заявника було задоволено в повному обсязі. Під час повторного розгляду у своїх поданнях до суду заявник вказав, що, незважаючи на те, що він мав рацію щодо суті справи, він хотів би вибачитися перед судом, якщо деякі наведені ним аргументи в апеляційній скарзі були образливими. Він додав, що «деякі різкі слова, безумовно, не були спрямовані на адресу цього суду», але «в будь-якому разі це вже не має значення».

Однак Загребський міський цивільний суд оштрафував заявника на 2000 кун (еквівалент 265 євро) за неповагу до суду. Рішення ґрунтувалося на статтях 110(1) і 10(7) Закону про цивільне судочинство в поєднанні зі статтею 21 Закону про виконавче провадження, а також на статті 16(8) Закону про виконавче провадження. Суд зазначив, що всі учасники процесу, а особливо адвокати, повинні поважати гідність суду та звертатися до нього ввічливо та належно. Однак у своїй апеляції заявник продемонстрував своє невдоволення рішенням суду в неприпустимий і неналежний спосіб, а саме: образивши суд і назвавши його «центром влади», що було неприйнятно, оскільки будь-яка сторона у справі, незадоволена роботою суду, може скористатися відповідним засобом правового захисту, щоб подати скаргу.

25 листопада 2016 року заявник оскаржив це рішення, стверджуючи, зокрема, що воно порушує його право на свободу вираження поглядів.

Заявник визнав, що він написав текст апеляційної скарги в дуже емоційному стані. Це сталося тому, що рішення про відхилення його заяви про примусове виконання ризикувало викликати сумніви щодо його компетентності в очах клієнта, який довірив йому примусове виконання значної за обсягом суми позову. Проте, за його словами, його слова не були образливими.

Зокрема, він стверджував, що його критика була спрямована головним чином на Окружний суд міста Загреб, зокрема, на його підхід до тлумачення закону в іншій справі, в якій він постановив, що приватний документ, на якому підписи сторін були засвідчені нотаріусом, не є офіційно засвідченим документом. Він критикував Загребський міський цивільний суд за його конформізм лише тому, що в цій справі він некритично сприйняв такий підхід вищого суду.

Заявник також підкреслив, що його критика була виправданою, оскільки Окружний суд міста Осіек задовольнив його апеляцію і тим самим підтвердив, що оскаржуваний заявником підхід був неправильним.

На думку заявника зображення судів як центрів влади не було образливим, оскільки вони становили одну з трьох гілок влади в державі, а їхні рішення мали обов'язкову силу. Особливо це стосувалося судів другої інстанції, включаючи Окружний суд міста Загреба, адже вони дуже часто були останньою судовою інстанцією у виконавчих провадженнях, оскільки їхні рішення, які мали силу *res judicata*, зазвичай не могли бути оскаржені за допомогою подальших засобів правового захисту.

Заявник також зазначив, що він подав свою апеляційну скаргу, яка містила спірні зауваження, до Загребського міського цивільного суду. Проте цей суд не вважав його зауваження образливими, поки Окружний суд міста Осіек не доручив йому перевірити, чи становлять вони неповагу до суду. Крім того, Загребський міський цивільний суд визнав ці зауваження зневажливими після того, як заявник вибачився перед ним і пояснив, який саме суд був головним об'єктом його критики.

У своїй апеляції на рішення про накладення штрафу заявник також просив передати справу до будь-якого іншого суду апеляційної інстанції, стверджуючи, що якщо його скаргу розглядатимуть Окружний суд міста Загреба або Окружний суд міста Осіек, це поставить під сумнів їхню неупередженість, оскільки перший міг бути ображений його зауваженнями, тоді як останній наказав суду першої інстанції оштрафувати його за неповагу і, отже, вже висловив свою точку зору з цього приводу.

Окружний суд міста Осіек в особі судді J. T. V. подав аналогічне клопотання до Верховного Суду.

Проте, Верховний Суд відхилив клопотання судді J. T. V., вважаючи, що сумніви заявника щодо відсутності неупередженості цього суду не були важливими причинами в розумінні статті 68(4) Закону про цивільний процес, які б виправдовували передачу справи.

Рішенням від 12 вересня 2017 року, ухваленим суддею J. T. V., Окружний суд міста Осіек відхилив апеляцію заявника та залишив без змін рішення суду першої інстанції про накладення штрафу. Він погодився з оцінкою суду першої інстанції про те, що зауваження, зроблені заявником у апеляції від 31 травня 2016 року, були образливими.

Заявник подав конституційну скаргу, в якій повторив аргументи, наведені в апеляційній скарзі. Він також скаржився на відсутність неупередженості з боку Окружного суду міста Осіек, оскільки його скаргу на рішення про накладення на нього штрафу розглядав суддя J. T. V., який раніше доручив суду першої інстанції перевірити, чи становили зауваження заявника неповагу до суду та який погодився з обґрунтованістю підстав для передачі справи до іншого окружного суду через відсутність неупередженості.

Конституційний Суд визнав конституційну скаргу заявника неприйнятною на тій підставі, що оскаржуване рішення не підлягало конституційному контролю.

Оцінка Суду

Незважаючи на аргументи заявника про протилежне, ЄСПЛ був переконаний, що втручання було передбачено законом, оскільки воно ґрунтувалося на відповідних положеннях Закону про виконавче провадження та Закону про цивільний процес. Суд також вважав, що втручання переслідувало законну мету підтримки авторитету судової влади.

Щодо того, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» у значенні статті 10 Конвенції, Суд спочатку нагадав загальні принципи оцінки необхідності втручання у здійснення свободи вираження поглядів у справах про неповагу до суду, які були повторно ним сформульовані у справі *Radobuljac v. Croatia*, № 51000/11, §§ 56–61, від 28 червня 2016 року):

- хоча критика, яку висловлюють адвокати, не повинна переступати певних меж, їхня особлива роль, яка є вирішальною для ефективного функціонування справедливого правосуддя, надає їм певну свободу щодо аргументів, які використовуються в суді, оскільки вони мають обов'язок ретельно захищати інтереси своїх клієнтів;

- суди, як і всі інші державні інституції, не захищені від критики; тому – за винятком серйозних нападів, які є по суті необґрунтованими – беручи до уваги, що судді є частиною фундаментальної інституції Держави, вони як такі можуть піддаватися особистій критиці в допустимих межах, а не лише теоретично і у загальний спосіб. Виконуючи свої офіційні обов'язки, вони, таким чином, можуть піддаватися ширшій допустимій критиці, ніж звичайні громадяни;

- необхідно чітко розрізняти критику та образу, маючи на увазі, що якщо єдиною метою будь-якої форми вираження є образа суду або членів цього суду, відповідна санкція в принципі не буде вважатися порушенням статті 10 Конвенції;

- зауваження слід розглядати в контексті справи в цілому, включаючи їх зміст і контекст, у якому вони були зроблені.

В частині застосування цих принципів у справі заявника ЄСПЛ вважав, що національні суди не проаналізували зауваження заявника з точки зору їх контексту та дискусії, в рамках якої вони були висловлені. У зв'язку з цим Суд насамперед зазначив, що заявник зробив спірні зауваження в контексті судового провадження, в якому він виступав як адвокат, і що його зауваження стосувалися цього провадження. Зокрема, його зауваження були висловлені в апеляційній скарзі на рішення про відмову у задоволенні його заяви про видачу виконавчого документа, тобто рішення, яке суперечило інтересам

його клієнта. Це означає, що вони були зроблені в рамках дискусії, де права його клієнта, природно, повинні були рішуче захищатися. Це також означає, що, на відміну від критики, висловленої, наприклад, у медіа, зауваження заявника були зроблені в контексті внутрішнього спілкування між ним як адвокатом та апеляційним судом, про яке широка громадськість не була обізнана.

ЄСПЛ не погодився з тим, що зауваження заявника, хоча і були різко сформульовані, мали єдиний намір образити суд. Його зауваження не були спрямовані проти конкретного судді, а стосувалися тлумачення відповідного національного законодавства, яке було застосоване Окружним судом міста Загреб в іншій справі, і якого також дотримувався Загребський міський цивільний суд у справі його клієнта, і яке заявник вважав серйозно помилковим і таким, що суперечить чітким правовим положенням Закону про виконавче провадження. Хоча це правда, що оскаржувані зауваження були дещо непристойними і різкими, а їхній тон був їдким, використання такого тону при коментуванні процесу відправлення правосуддя було визнано ЄСПЛ сумісним зі статтею 10 Конвенції (див. *Čeferin v. Slovenia*, № 40975/08, § 61, від 16 січня 2018 року, і згадані там справи).

Нарешті, не можна ігнорувати той факт, що апеляція заявника, яка містила оскаржувані зауваження, була успішною і що Окружний суд міста Осіек у своєму рішенні від 18 серпня 2016 року підтвердив його думку про те, що тлумачення, яке він так затято критикував, дійсно було неправильним. Суд також відзначив той факт, що Хорватська асоціація адвокатів не визнала вину заявника під час розгляду справи про дисциплінарне правопорушення.

Суд зазначив, що викладених міркувань для нього достатньо, щоб дійти висновку, що причини, наведені національними судами для виправдання втручання у свободу вираження поглядів заявника, не були «відповідними та достатніми». Ці суди не ґрунтували свої рішення на критеріях, викладених у практиці ЄСПЛ, а отже, не забезпечили належного балансу між необхідністю захисту авторитету судової влади та необхідністю захисту свободи вираження поглядів заявника. Оскільки заявник не вийшов за межі допустимої критики, втручання, про яке йдеться, не може вважатися таким, що було «необхідним у демократичному суспільстві».

Суд також зазначив, що цей висновок позбавляє його необхідності розглядати інші фактори, такі як розмір штрафу та роль судді J. T. V., які в іншому випадку бралися б до уваги при оцінці пропорційності втручання у свободу вираження поглядів у справах про неповагу до суду (див. *Žugić v. Croatia*, № 3699/08, § 41, від 31 травня 2011 року, та *Radobuljac v. Croatia*, № 51000/11, § 67, від 28 червня 2016 року).

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 4 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Заявники у цій справі – п'ятеро громадян росії, які займалися на час розгляду справи дослідженням історії радянських політичних репресій. Одна з них – громадянка Швейцарії (пані Marie Dupuy), двоюрідна племінниця пана Raoul Wallenberg, шведського дипломата, який врятував життя десятків тисяч угорських євреїв наприкінці Другої світової війни та в подальшому зник у радянській в'язниці, а також «Міжнародний меморіал» – московська неурядова організація, нагороджена Нобелівською премією миру за зусилля з документування порушень прав людини.

Заявники намагалися отримати доступ до архівних даних, що стосувалися радянських репресій, в тому числі етнічних депортацій та страт, здійснених за наказом позасудових органів у 1930-х і 1940-х роках. Пані Dupuy в свою чергу намагалася отримати доступ до інформації про подальшу долю пана Wallenberg. У всіх випадках заявникам було або відмовлено у доступі, або надано неповну інформацію із заборonoю зняття копій з оригіналів документів. Національні суди відхилили скарги тих з заявників, які звернулися до них за оскарженням такої відмови. Одного із заявників, а саме пана Mikhail Suprun, було визнано винним у незаконному збиранні «особистих та сімейних таємниць» жертв етнічних репресій для своєї архівної роботи, зокрема, про примусове переселення німецько-російських громадян.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції заявники скаржилися, що обмеження їхнього доступу до архівної інформації про радянські політичні репресії порушило їхнє право на отримання інформації. Також вони посилалися на статті 7, 8 та 14 Конвенції.

Оцінка Суду

(a) Наявність втручання

ЄСПЛ визнав, що відмови національних органів влади у наданні заявникам запитуваної інформації становили втручання у їхнє право на отримання інформації відповідно до пункту 1 статті 10 Конвенції (див. рішення у справах Yuriy Chumak v. Ukraine, № 23897/10, § 39, від 18 березня 2021 року, та Šeks v. Croatia, № 39325/20, § 60, від 3 лютого 2022 року). При цьому Суд зазначив, що втручання у реалізацію свободи отримувати та поширювати інформацію, однак, не обмежується випадками прямої заборони на доступ до інформації, але також може полягати в різних інших заходах, вжитих органами влади (див. рішення у справі Karastelev and Others v. Russia, № 16435/10, § 70, від 6 жовтня 2020 року).

Відносно кримінальної справи щодо пана Suprun ЄСПЛ вказав, що незважаючи на звільнення заявника від відповідальності, своїми діями правоохоронні органи обмежили його зусилля зі збору інформації про примусових переселенців та завадили заявнику у підготовці книги пам'яті.

ЄСПЛ підкреслив, що здійснення права на свободу вираження поглядів є неможливим без надання змоги передавати інформацію точно і всебічно. Фотографування або створення копій архівних документів дозволяє історикам та дослідникам, таким як заявники, зафіксувати точні та незмінні зображення оригінальних документів. Це сприяє більш точному і достовірному поширенню історичних записів, що має важливе значення для наукової роботи та ґрунтовного громадського обговорення. Також це відповідає праву громадськості на отримання інформації, розширюючи доступ до історичних документів поза фізичними межами архівів (див. у цьому ж ключі рішення у справі *Kenedi v. Hungary*, № 31475/05, § 43, від 26 травня 2009 року, і пункт 1 статті 6 Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенція Тромсе). У контексті дослідження радянських політичних репресій фотографії архівних документів можуть слугувати інструментом прозорості, пропонуючи надійні докази минулих дій та рішень органів державної влади, таким чином підвищуючи історичну обізнаність громадськості. Відповідно, ЄСПЛ вважав, що відмова заявникам у наданні можливості робити копії або фотографувати архівні документи також становила втручання в їхнє право на отримання інформації (пункт 90 рішення).

(b) Виправданість втручання

(i) Обмеження доступу до інформації

В якості попереднього зауваження ЄСПЛ зазначив, що різні питання, пов'язані з функціонуванням комуністичного режиму, продовжують залишатися предметом постійних дебатів серед дослідників і широкої громадськості. Ці питання повинні розглядатися як такі, що становлять суспільний інтерес у сучасному російському суспільстві. Суд повторив, що пошук історичної правди є невід'ємною частиною свободи вираження поглядів і що до його компетенції не входить з'ясування основоположних історичних питань. Ці питання є частиною постійних дебатів серед істориків, які формують думку щодо подій минулого та їх інтерпретації (див. рішення у справах *Perinçek v. Switzerland [GC]*, № 27510/08, § 223, ECHR 2015 (витяги), та *Chauvy and Others v. France*, № 64915/01, § 69, ECHR 2004-VI). Однак важливим є те, що такі питання заслуговують на високий рівень захисту, гарантований політичним висловлюванням, і що національні суди повинні враховувати ці елементи (див. рішення у справі *Ungváry and Irodalom Kft v. Hungary*, № 64520/10, § 63, від 3 грудня 2013 року).

Таким чином, ЄСПЛ виснував про відсутність необхідності вдаватися до детального аналізу відповідного національного нормативно-правового регулювання для оцінки втручання, що розглядалося. Також Суд виходив з припущення, що втручання переслідувало законні цілі захисту національної безпеки, репутації або прав інших осіб.

В контексті обставин справи, зокрема, підстав для відмови заявникам у доступі до архівних даних, ЄСПЛ вказав на свою попередню прецедентну практику, у якій відмова у задоволенні запиту на інформацію вважалася такою, що переслідує законну мету захисту прав інших осіб (див. справи *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, № 37374/05, від 14 квітня 2009 року; *Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary* [GC], № 18030/11, від 8 листопада 2016 року; *Centre for Democracy and the Rule of Law v. Ukraine*, № 10090/16, від 26 березня 2020 року; та *Saure v. Germany* (№ 2), № 6091/16, від 28 березня 2023 року).

Водночас ЄСПЛ звернув увагу, що дана справа принципово відрізнялася від зазначених, оскільки вони стосувалися приватного життя живих осіб, в той час як заявники звертались до відповідних органів із запитами про надання інформації щодо осіб, які здійснювали свою діяльність у 1930-х та 1940-х роках.

Виходячи із припущення, що такі особи вже пішли із життя, ЄСПЛ нагадав, що приватне життя померлої особи не продовжується після смерті (див. рішення у справі *Jäggi v. Switzerland*, № 58757/00, § 42, від 13 липня 2006 року) і права, передбачені статтею 8 Конвенції, є виключно особистими та невідчужуваними (див. *Dzhugashvili v. Russia* (ухв.), № 41123/10, §§ 22–24, від 9 грудня 2014 року, та наведену у ньому судову практику). Отже, доступ до інформації про померлих співробітників НКВС або прокурорів сталінської епохи не міг порушувати їхнє приватне життя. Так, Уряд не зміг довести, яким чином розкриття такої інформації вплинуло б на приватне життя ймовірно померлих осіб, беручи до уваги, зокрема, кількість часу, що вже минув. Суд вказав, що національні суди не надали значення цій обставині (див. рішення у справах *John Anthony Mizzi v. Malta*, № 17320/10, § 39, від 22 листопада 2011 року, та на противагу *Sõro v. Estonia*, № 22588/08, § 56, від 3 листопада 2015 року, та *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, № 55480/00 та № 59330/00, §§ 42–50, ECHR 2004-VIII, які стосувалися публікації інформації про співпрацю живих заявників з КДБ) (пункт 96 рішення).

З іншого боку стаття 8 Конвенції може застосовуватись для захисту почуттів нащадків шляхом забезпечення поваги до їхніх померлих предків (див. рішення у справах *Éditions Plon v. France*, № 58148/00, § 47, ECHR 2004-IV, та *M.L. v. Slovakia*, № 34159/17, §§ 23–24, від 14 жовтня 2021 року). Водночас ЄСПЛ визнав, що ця справа відрізнялася від справ, в яких розкриття інформації мало прямий і безпосередній вплив на приватне життя і життя найближчих родичів померлого. Оскільки заявники не мали на меті висловлювати будь-які незалежні заяви або розкривати інтимні аспекти приватного життя учасників або жертв політичних репресій, вплив здійснюваних

ними досліджень на почуття нащадків таких осіб мав бути мінімальним і віддаленим (пункт 97 рішення).

У будь-якому випадку, російські суди не зробили жодної реальної спроби оцінити застосовність статті 8 Конвенції у цих справах, дивлячись лише на те, чи відповідали рішення вимогам національного законодавства.

ЄСПЛ підкреслив, що заявники намагалися отримати доступ до офіційних даних, зібраних у відповідний історичний період, які стосувалися громадського або професійного, а не особистого життя фігурантів. З огляду на це Суд вважав, що інтереси, на які посилалися національні органи влади відповідно до статті 8 Конвенції, не мали такого характеру та ступеня, які могли б виправдати застосування цього положення для забезпечення балансу між правами заявників за статтею 10 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі *Magyar Helsinki Bizottság*, § 196). Також ЄСПЛ відхилив аргументи Уряду про те, що інформація про методи та операції, які використовувалися членами «трійки» НКВС, становила державну таємницю та могла поставити під загрозу національну безпеку, оскільки наприкінці 1980-х років влада оголосила діяльність НКВС та його позасудових органів неконституційною. Більше того, доступ до старих кримінальних справ не міг обґрунтовано завдати будь-якої шкоди таємниці або цілісності розслідування чи авторитету судової влади.

За цих обставин ЄСПЛ констатував, що втручання не переслідувало жодної «нагальної суспільної потреби» і що національні органи влади не надали «відповідних і достатніх» підстав для нього.

(ii) Обмеження на отримання копій архівних документів

Відмовляючи заявникам у можливості отримати копії або фотографувати документи, національні органи обмежились посиланням на відсутність у національному законодавстві прямої норми про дозвіл на надання будь-кому відповідних копій, окрім реабілітованих осіб та їх нащадків, або право на їх самостійне виготовлення. У даному контексті ЄСПЛ зазначив, що з урахуванням інтересу, який підлягає захисту за статтею 10 Конвенції, закон не може допускати встановлення довільних обмежень для збору інформації. Незважаючи на те, що за певних обставин національні органи можуть відмовити у отриманні копій архівних документів (див., наприклад, пункт 1 статті 6 згаданої вище Конвенції *Тромсе*), ЄСПЛ вказав, що звичайне посилання на законодавчу прогалину у такому випадку є недостатнім для виправданості втручання у право на свободу вираження поглядів.

З урахуванням того, що національні органи не запропонували заявникам жодних інших доступних альтернатив копіюванню архівних матеріалів, Суд постановив, що такі обмеження також не переслідували будь-якої законної цілі та не були «необхідними в демократичному суспільстві».

Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції щодо всіх заявників.

У світлі своїх висновків щодо скарг заявників за статтею 10 Конвенції ЄСПЛ вважав, що він розглянув основне порушене правове питання і тому не було необхідності розглядати прийнятність або суть решти скарг, поданих, зокрема, за статтями 7, 8 та 14 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника за статтею 10 Конвенції на штраф, накладений за розголошення конфіденційної інформації щодо умов безстрокового договору, укладеного ним та приватною компанією.

У листопаді 2011 року заявник, пан G. Boronyák, угорський громадянин та професійний актор, уклав з продюсерською компанією M. безстроковий агентський контракт на виконання ролі одного з головних героїв телесеріалу, який мав стати продуктом спільного виробництва між зазначеною приватною компанією та Трастовим фондом медіа-послуг та підтримки (Media Services and Support Trust Fund (Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap, далі – MTVA), фондовою компанією, що належала угорській державі та фінансувалася нею. Договором передбачалося, що телепрограма буде включена до активів угорського суспільного телебачення. Крім того, положення договору містили у собі угоду щодо нерозголошення, у відповідності до якої заявник погодився не розголошувати будь-яку конфіденційну ділову інформацію, на яку поширювалася дія угоди, зокрема дані та інформацію, що стосувалася компанії M. та її партнерів, власності та ділових зв'язків, діяльності з надання медіа-послуг, виробництва програм, акторів серіалу або будь-яких інших осіб, які отримали винагороду від компанії.

У випадку порушення заявником умов зазначеної угоди, крім відшкодування будь-яких збитків, він зобов'язувався сплатити штраф у розмірі 10 000 000 форинтів (приблизно 26 000 євро), якщо тільки продюсерська компанія не погодилась на розголошення відповідної конфіденційної інформації. Продюсерська компанія зберігала за собою право в будь-який час в односторонньому порядку розірвати контракт.

У 2012 році, ймовірно через низький інтерес до телесеріалу, його виробництво було припинено, а 1 серпня 2012 року продюсерська компанія розірвала контракт із заявником.

У невизначену дату інтернет-портал atlatzo.hu, що спеціалізувався на проведенні розслідувань та публікації інформації, що становить суспільний інтерес, зокрема про державні витрати, подав позов про свободу інформації проти MTVA, вимагаючи надання доступу до інформації про витрати на виробництво серіалу та розкриття різних документів, що стосувалися припинення виробництва. Високий суд міста Будапешта (the Budapest High Court) зобов'язав компанію надати запитувану інформацію. Зазначене рішення було залишено без змін Апеляційним судом міста Будапешта (the Budapest Court of Appeal) у червні 2013 року.

16 січня 2014 року заявник дав відео-інтерв'ю інтернет-порталу atlatszo.hu про гонорари, які він отримав від продюсерської компанії. Atlatszo.hu також опублікував статтю, в основу якої було покладено інтерв'ю заявника, у якому йшлося в тому числі про неповну виплату належних йому сум винагороди.

В подальшому продюсерська компанія ініціювала провадження проти atlatszo.hu, домагаючись спростування заяв, висвітлених у статті від 16 січня 2014 року про несплату заборгованості. 18 лютого 2014 року заявник дав показання як свідок у Високому суді міста Будапешта про свій контракт та його умови.

17 січня 2014 року продюсерська компанія звернулася до заявника з вимогою сплатити штраф у розмірі 10 000 000 форинтів за порушення його зобов'язання щодо конфіденційності. Заявник не виконав таку вимогу, у зв'язку з чим компанія звернулася до суду із цивільним позовом через порушення заявником умов договору шляхом розголошення конфіденційної інформації в інтерв'ю та в якості свідка в судовому процесі.

Пештський центральний окружний суд (Pest Central District Court) своїм рішенням від 14 січня 2014 року, залишеним без змін Високим судом міста Будапешта, задовольнив позовні вимоги продюсерської компанії та зобов'язав заявника сплатити на її користь відповідну суму штрафу. Суди зазначили, що зобов'язання, передбачені угодою про нерозголошення, продовжили свою дію і після розірвання контракту. Суди також звернули увагу, що незважаючи на те, що MTVA оприлюднила бюджетну інформацію про виробництво серіалу, ані заявник, ані продюсерська компанія не обробляли інформацію, що становила суспільний інтерес. Високий суд міста Будапешта погодився з мотивами суду попередньої інстанції та вказав, що заявник погодився зберігати конфіденційність ділової інформації, навіть якщо він вважав її такою, що становила суспільний інтерес.

Не погоджуючись з рішеннями судів першої та апеляційної інстанції, заявник звернувся із заявою про перегляд таких рішень до Верховного Суду Угорщини (Kúria), який в свою чергу її відхилив. Так, Верховний Суд виснував, що заявник не розпоряджався державними коштами і не обробляв публічну інформацію, навіть якщо інша сторона договору отримала замовлення від державного органу на виробництво телесеріалу, про який йшла мова.

18 червня 2019 року Конституційний Суд Угорщини відхилив конституційну скаргу заявника, вказавши, що національне законодавство не виключає укладення угод про нерозголошення між приватними особами та суб'єктами, які в іншому випадку самі були б зобов'язані розкривати інформацію, що становить суспільний інтерес. Поширення інформації, що становить суспільний інтерес, приватними особами на договірних засадах може бути обмежене зобов'язаннями щодо дотримання конфіденційності з метою захисту бізнес-інтересів.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник стверджував, що накладення на нього штрафу за розголошення конфіденційної інформації становило непропорційне втручання в його право на свободу вираження поглядів, передбачене статтею 10 Конвенції.

Оцінка Суду

Перш за все ЄСПЛ повторив, що основні принципи, які стосуються необхідності в демократичному суспільстві втручання у здійснення свободи вираження поглядів, є усталеними у практиці Суду і були узагальнені у рішеннях *Steel and Morris v. the United Kingdom* (№ 68416/01, § 87, ECHR 2005-II), та *Rubins v. Latvia* (№ 79040/12, §§ 75–79, від 13 січня 2015 року), та у інших справах (пункт 32 рішення).

Розглядаючи спори, пов'язані зі свободою вираження поглядів у контексті професійних відносин, Суд встановив, що захист статті 10 Конвенції поширюється на робоче місце в цілому. ЄСПЛ також зазначив, що ця стаття є обов'язковою не лише у відносинах між роботодавцем і працівником, коли ці відносини регулюються публічним правом, але й може застосовуватися, коли вони регулюються приватним правом.

У контексті обставин даної справи ЄСПЛ визнав, що з огляду на застосування до заявника штрафних санкцій приватною компанією, а не державним органом, доцільним є її розгляд з точки зору позитивних зобов'язань Держави-відповідача за статтею 10 Конвенції, а саме забезпечення національними судами права заявника на свободу вираження поглядів та балансу такого права з правом компанії М. на захист своїх комерційних інтересів.

Суд звернув увагу, що сторони самі визначили обсяг своїх зобов'язань, викладених в контракті, і заявник добровільно та свідомо погодився з положенням угоди про нерозголошення, відмовившись від свого права на оприлюднення інформації про умови контракту. Водночас добровільний характер контракту не був єдиною підставою для обмеження права заявника на свободу вираження поглядів, які брали до уваги національні суди. Вони також проаналізували наслідки цього положення для свободи слова та доступу громадськості до інформації, що становила суспільний інтерес.

У зв'язку з цим ЄСПЛ погодився з доводами національних судів, що заявник не був ні розпорядником державних коштів, ні обробником публічних даних, а тому не був зобов'язаний відповідно до законодавства надавати доступ до інформації, про яку йшла мова.

Щодо посилання заявника на суспільний інтерес у розкритті інформації про витрати державного бюджету як на обґрунтування оприлюднення певних умов його контракту, ЄСПЛ зазначив, що розголошення інформації, що

становить суспільний інтерес, не може оцінюватися окремо від обов'язку зберігати конфіденційність або таємницю, який було порушено.

Крім того, ЄСПЛ враховував, що суспільний інтерес у розкритті конфіденційної інформації зменшується залежно від того, чи стосується розкрита інформація незаконних дій або практики, засуджуваних дій, практики або поведінки, або питання, яке викликає дискусії, що призводять до суперечок про те, чи є шкода для суспільства (див. аналогічну аргументацію в контексті викривачів у справі *Halet v. Luxembourg* [GC] (№ 21884/18, § 140, від 14 лютого 2023 року, з подальшим посиланням). У зв'язку з цим Суд відзначив відносну вагу суспільного інтересу в інформації, розкритій у цій справі, з огляду на той факт, що вона не стосувалася ні незаконних дій, ні гідних осуду практик, а лише окремих умов контракту заявника.

ЄСПЛ також погодився з національними судами, що обґрунтування, на яке посилався заявник, мало оцінюватись у світлі права громадськості на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес. В даному випадку інтернет-портал *atlatszo.hu* фактично скористався процедурою захисту свободи інформації і національні суди задовольнили його запит, зобов'язавши МТВА оприлюднити запитувану інформацію про бюджет телесеріалу.

Таким чином, Суд виснував, що національне законодавство передбачало адекватні механізми для забезпечення доступу громадськості до інформації, про яку йшлося. Тобто розкриття заявником конфіденційної інформації не було необхідним способом забезпечення доступності інформації з метою подальшого обговорення питань, які становлять суспільний інтерес (пункт 47 рішення).

Стосовно інтересу, захищати який покликаний обов'язок зберігати таємницю, ЄСПЛ раніше визнав, що розголошення інформації, отриманої в контексті трудових відносин, може вплинути на приватні інтереси, наприклад, шляхом оскарження діяльності приватної компанії або роботодавця і заподіяння їй, а в певних випадках і третім особам, фінансової та/або репутаційної шкоди. У цій справі національні суди не встановили, що розкриття інформації, про яку йшлося, порушило господарську діяльність компанії М. Тим не менш, з огляду на велику кількість залучених осіб, високі витрати, а також значний час і працю, вкладені у виробництво серіалу, компанія М. мала фундаментальний інтерес у збереженні комерційної інформації в таємниці (див. пункт 14 цього рішення). Суд не вбачив підстав вважати інакше і визнав, що конфіденційність була, загалом кажучи, необхідною для здійснення М. підприємницької діяльності (пункт 48 рішення).

Нарешті, ЄСПЛ повторив, що характер і суворість призначеного покарання також є факторами, які слід брати до уваги при оцінці пропорційності втручання (див. рішення у справі *Wojczuk v. Poland*, № 52969/13, § 104, від 9 грудня 2021 року). Беручи до уваги обставини розголошення інформації, серйозність характеру порушення договірних зобов'язань заявником, а також дослідження

національними судами питання можливості пом'якшення міри відповідальності, ЄСПЛ погодився із позицією національних судів щодо розміру штрафу, стягнутого на користь компанії М (пункт 49 рішення).

З огляду на вищевикладене, ЄСПЛ виснував, що оскаржуване втручання було обґрунтоване відповідними та достатніми причинами і що органи влади держави-відповідача встановили справедливий баланс між інтересом заявника у свободі слова, з одного боку, та інтересом компанії М. у захисті своєї комерційної таємниці, з іншого боку, діючи таким чином в межах своїх дискреційних повноважень (див. рішення у справах *Tammer v. Estonia*, № 41205/98, § 60, ECHR 2001-I, та *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark* [GC], № 49017/99, § 68, ECHR 2004-XI).

Таким чином, у цій справі не було порушення статті 10 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ZELA v. Albania (№ 33164/11)

Обставини справи

У цій справі заявник скаржився на порушення його прав, гарантованих статтею 1 Першого протоколу до Конвенції та статтею 6 Конвенції, у зв'язку зізнесенням збудованого ним будинку без присудження жодної компенсації та тривалим розглядом його позову.

У відповідний час дозволи на будівництво в Албанії видавалися у два етапи: на першому виділялася одна або кілька земельних ділянок для певної мети, а на другому видавався дозвіл на будівництво.

Так, 10 грудня 1991 року Другий районний виконавчий комітет міста Тирани (Executive Committee of Tirana Region No. 2, далі – Виконавчий комітет) видав колективний дозвіл на виділення ділянок на березі річки Лана для будівництва різних об'єктів, переважно продуктових кіосків та гаражів. Ім'я заявника не було включено до цього дозволу.

19 травня 1992 року відділ містобудування Виконавчого комітету, посилаючись на дозвіл від 10 грудня 1991 року, видав заявнику дозвіл на будівництво житлового будинку загальною площею 462 кв. м (115,5 кв. м на поверх). Дозвіл було видано строком на шість місяців, починаючи з 1 червня 1992 року, тобто будівництво мало бути розпочато 1 червня 1992 року і завершено до 1 грудня 1992 року. Дозвіл дозволяв залишатися в будівлі протягом одного року після завершення будівництва, після чого заявник, очевидно, мав отримати новий дозвіл на користування.

Заявник стверджував, що 19 травня 1992 року він придбав у Держави відповідну земельну ділянку площею 218 кв. м за ціною 18 000 албанських леків.

28 березня 1993 року заявник завершив будівництво триповерхового будинку з підвалом. Окрім житлових приміщень заявника у ньому було розміщено також пекарню, склад, шиномонтаж та офіси для його бізнесу. У звіті про технічне обстеження від 28 березня 1993 року зазначалося, що будівля була оцінена на відповідність нормам, і що будівля була побудована на земельній ділянці, яка перебувала у власності заявника, відповідно до дозволів, виданих відповідними органами влади. Будівля, про яку йшла мова, була житловою, мала площу 115,5 кв. м на поверх і була побудована на земельній ділянці площею 218,7 кв. м.

У невстановлену дату заявник звернувся до Тиранського окружного суду (the Tirana District Court) з проханням визнати юридичним фактом існування триповерхового житлового будинку площею 115,5 кв. м та земельної ділянки

площею 218,7 кв. м. 30 липня 1997 року Тиранський окружний суд задовольнив прохання заявника.

16 серпня 1997 року заявник зареєстрував цей будинок як свою власність в Бюро реєстрації прав на нерухоме майно (the Real Estate Registration Office) та отримав свідоцтво про право власності.

24 травня 2002 року Рада з питань впорядкування території міста Тирани (the Tirana Territory Regulation Council, далі – ТТРС), спираючись на Закон № 8405 від 17 вересня 1998 року про містобудування, наказала знести всі незаконні (несанкціоновані) будівлі по обидва боки річки Лана в межах визначеної зони, незалежно від року спорудження.

16 вересня 2002 року два інспектори будівельної поліції склали протокол про вчинення заявником адміністративних правопорушень, передбачених положеннями Закону № 8405.

17 вересня 2002 року будівельна поліція міста Тирани видала наказ про знесення будинку заявника на підставі цих двох рішень. Заявник був повідомлений про цей наказ того ж дня, і йому було надано п'ять днів на знесення його будинку. Заявник подав скаргу начальнику будівельної поліції та просив скасувати наказ про знесення.

19 вересня 2002 року заявник подав цивільний позов до Тиранського окружного суду з вимогою скасувати наказ про знесення та визнати його власником будинку. Він також подав клопотання про забезпечення позову шляхом призупинення дії рішення про знесення його будинку, яке Тиранський окружний суд задовольнив того ж дня.

Будинок заявника було знесено 19 вересня 2002 року.

16 жовтня 2002 року начальник будівельної поліції прийняв рішення, яким відхилив скаргу заявника на тій підставі, що рішення про надання йому дозволу на будівництво було незаконним. Він покликався на положення Закону № 7693 від 6 квітня 1993 року про містобудівну діяльність, відповідно до якого недотримання передбаченого законодавством строку на подання заявки на будівництво, який складав від трьох до шести місяців від дати затвердження будівельної ділянки, призводило до скасування рішення про її виділення, та на Указ Президента № 772 від 14 лютого 1994 року, який поширив вказане положення Закону № 7693 на всі будівельні ділянки, виділені органами місцевого самоврядування після 1 січня 1990 року. Цим же рішенням начальник будівельної поліції вніс зміни до рішення від 17 вересня 2002 року та наказав знести будівлю заявника на підставі порушень статей 45 та 77(2) Закону № 8405.

Після знесення заявник змінив свої позовні вимоги, натомість вимагаючи компенсації за знесений будинок та втрату земельної ділянки. Справа розглядалася судами всіх трьох інстанцій, заявник також подав скаргу до Конституційного Суду.

В результаті тривалого судового розгляду вимога заявника про компенсацію була остаточно відхилена, оскільки національні суди встановили, що будівництво будинку заявника було незаконним з таких підстав: заявник не набув права власності на відповідну земельну ділянку відповідно до закону, оскільки єдиним доказом, який він надав з цього приводу, був рахунок-фактура; заявник не дотримався строків будівництва будинку – відповідний строк сплив 1 грудня 1992 року, але заявник зареєстрував будівлю лише 16 серпня 1997 року; заявник змінив цільове призначення будівлі і використовував її також для комерційної діяльності; початковий дозвіл був наданий лише на один рік, але заявник не звернувся з проханням про його продовження після цього.

Оцінка Суду

Щодо пункту 1 статті 6 Конвенції

Суд зазначив, що загальні принципи, що стосуються тривалості провадження, були узагальнені ним у справі *Frydender v. France* [GC], № 30979/96, § 43.

Суд вказав, що хоча справа і розглядалася судами чотирьох інстанцій вісім років шість місяців і п'ятнадцять днів, і шість разів була відправлена на новий розгляд, вона була досить складною, а поведінка самого заявника, який подав конституційну скаргу приблизно через десять місяців після того, як Верховний Суд постановив рішення, сприяла збільшенню тривалості провадження. Суд також зазначив, що жодному з судів, які розглядали цю справу, не знадобилося більше трьох років для ухвалення рішення. Взявши до уваги це зауваження та свою практику (див., напр., *L.Z. v. Slovakia*, № 27753/06, від 27 вересня 2011 року, та *Lyszczyna v. Germany*, № 34863/04, від 4 січня 2008 року), Суд визнав, що загальна тривалість провадження не перевищила того, що можна було вважати розумним строком за даних обставин.

Щодо статті 1 Першого протоколу до Конвенції

Щодо того, чи мало втручання правове підґрунтя, Суд зазначив, що остаточне рішення будівельної поліції містило посилання на Указ № 772/94, який надав відповідним положенням Закону № 7693 (1993) зворотну дію в часі щодо всіх дозволів на будівництво, виданих з 1 січня 1990 року, а отже, і щодо дозволу, виданого заявнику. Таким чином, у відповідний час існували правові підстави для визнання будівлі заявника незаконним будівництвом і, відповідно до Закону № 8405, для прийняття рішення про її знесення.

Суд також визнав, що знесення незаконних будівель, які суперечать законам і правилам містобудування, слугує законним інтересам суспільства.

Щодо того, чи було втручання пропорційним, Суд спочатку зазначив, що рішення ТТРС не стосувалося конкретно заявника або його будівлі, а містило загальну вказівку щодо знесення усіх незаконних будівель вздовж певного відрізка берега річки Лана. У цьому рішенні не було жодної оцінки того, чому будівля заявника вважалася незаконною. Крім того, заявник не брав участі у провадженні, яке призвело до прийняття цього рішення, і не мав можливості висунути будь-які аргументи до його прийняття.

Суд також вказав, що складений інспекторами будівельної поліції протокол про вчинення заявником адміністративних правопорушень та виданий на його підставі наказ про знесення не містили жодного обґрунтування того, що саме становило адміністративне правопорушення. Також видається, що заявник не мав можливості подати будь-які аргументи до того, як було складено протокол та видано наказ про знесення. У нього була лише можливість подати скаргу начальнику будівельної поліції, що він і зробив. Однак припис про знесення було виконано 19 вересня 2002 року, до того, як начальник будівельної поліції прийняв своє рішення за скаргою заявника.

Крім того, незважаючи на те, що Тиранський окружний суд того ж дня прийняв ухвалу про забезпечення позову, яка призупиняла дію наказу про знесення, знесення все ж таки було реалізовано.

Щодо рішень, ухвалених національними судами за результатами розгляду цивільного позову заявника про виплату йому компенсації за знесений будинок, Суд зазначив, що, не ставлячи під сумнів їхній висновок про те, що будівля заявника була незаконною, він не може не зазначити, що національні органи влади не врахували належним чином такі обставини:

- хоча заявник не завершив будівництво у встановлений строк і не звернувся за поновленням дозволу після закінчення першого року, він продовжував безперешкодно займати будівлю протягом багатьох років;
- компетентні національні органи повинні були перевірити, чи дотримався заявник усіх умов перед тим, як зареєструвати будівлю, про яку йде мова, як свою власність;
- не було жодних ознак того, що заявник діяв недобросовісно або що він діяв незаконно при отриманні відповідних дозволів.

Звідси випливає, що якщо будь-які дії або бездіяльність національних органів влади щодо будівлі заявника, такі як видача дозволу на будівництво, терпиме ставлення до її використання протягом багатьох років і реєстрація права власності, були результатом помилки або помилкового тлумачення закону, було б непропорційно покладати весь тягар будь-якої такої послідовності помилок тільки на заявника.

У зв'язку з цим ЄСПЛ підкреслив особливу важливість принципу належного врядування. Цей принцип не повинен, за загальним правилом, перешкоджати владі виправляти випадкові помилки, навіть ті, що є результатом її власної

недбалості. Однак необхідність виправлення старої «помилки» не повинна непропорційно перешкоджати новому праву, набутому особою, яка добросовісно покладалася на законність дій органу державної влади. Ризик будь-якої помилки, допущеної державним органом, повинна нести сама Держава, і ці помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавлених осіб. У контексті позбавлення права власності на майно, отримане помилково, принцип належного врядування може не лише накладати на органи влади обов'язок оперативно виправити свою помилку, але й вимагати виплати адекватної компенсації або іншого виду відповідного відшкодування колишньому добросовісному власнику (див. *Beinarovič and Others v. Lithuania*, № 70520/10 та 2 інші заяви, §§ 139–40, від 12 червня 2018 року, з подальшими посиланнями).

Водночас Суд взяв до уваги висновки національних судів про те, що заявник використовував будівлю як місце здійснення підприємницької діяльності, незважаючи на те, що він отримав дозвіл на будівництво лише житлового будинку, і що він не звертався за поновленням цього дозволу, як це вимагалось законодавством.

З огляду на ці висновки ЄСПЛ вважав, що тягар створення обставин, які призвели до знесення будівлі заявника, мав бути розподілений між національними органами та заявником. З огляду на те, що заявник діяв добросовісно, що він отримав дозвіл на будівництво житлового будинку, зареєстрував своє право власності та що його проживання у спірному будинку дозволялося протягом багатьох років без будь-яких перешкод, Суд вважав, що заявник був змушений вважати, що його право власності на будинок є законним, а тому йому мала бути присуджена певна компенсація за його знесення.

У зв'язку з цим Суд повторив, що особа, позбавлена свого майна, повинна в принципі отримати компенсацію, «розумно пов'язану з його вартістю», навіть якщо «законні цілі “суспільного інтересу” можуть вимагати меншої суми, ніж відшкодування повної ринкової вартості». Звідси випливає, що згаданий вище баланс, як правило, досягається, коли компенсація, що виплачується особі, майно якої було відібрано, розумно співвідноситься з його «ринковою» вартістю, визначеною на момент експропріації (див. *Pincová and Pinc v. the Czech Republic*, № 36548/97, § 53).

З огляду на наведені вище міркування та оскільки вимога заявника про компенсацію була відхилена, Суд вважав, що втручання у право власності заявника за конкретних обставин цієї справи не забезпечило справедливого балансу між суспільним інтересом та правами заявника за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (щодо тривалості судового провадження).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 11 червня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ŽDANOKA v. Latvia (№ 2) (№ 42221/18)

Обставини справи

Справа стосувалася оскарження заявницею, серед іншого, позбавлення її права балотуватися до парламенту Латвії, з посиланням на порушення статей 10 (свобода вираження поглядів), 11 (свобода зібрань та об'єднання) та 17 (заборона зловживання правами) Конвенції та статті 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори).

Заявниця Tatjana Ždanoka, колишня депутатка Європарламенту, була виключена рішенням Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК) зі списку кандидатів на національних парламентських виборах у 2018 році через активне членство в Комуністичній партії Латвії (далі – КПЛ) під час протистоянь з Радянським Союзом після здобуття Латвією незалежності. Пані Ždanoka була кандидаткою від Латвійського союзу росіян (Latvian Union of Russians).

У 1971 році пані Ždanoka вступила до КПЛ та обіймала такі посади, як член Верховної Ради Латвійської Радянської Соціалістичної Республіки та член Центральної контрольно-ревізійної комісії обласного партійного осередку.

Після відновлення Латвією своєї незалежності КПЛ була заборонена на законодавчому рівні.

У 1998 і 2002 роках заявниці було відмовлено в участі у парламентських виборах на підставі частини б статті 5 Закону про парламентські вибори 1995 року, згідно з якою особам, які «брали активну участь» у діяльності Комуністичної партії Радянського Союзу (далі – КПРС) та КПЛ після 13 січня 1991 року, заборонено висувати свої кандидатури або бути обраними до національного парламенту (Сейму). «Активна участь» заявниці у діяльності КПЛ після зазначеної вище дати була встановлена колегією суддів у цивільних справах Верховного Суду в остаточному рішенні від 15 грудня 1999 року.

30 серпня 2000 року Конституційний Суд (Satversmes tiesa) визнав конституційним законодавче обмеження, викладене в частині б статті 5 Закону про парламентські вибори. Водночас зазначив, що вислів «брав активну участь» слід тлумачити строго, як такий, що стосується лише тих, хто фактично намагався відновити колишній радянський режим, а не будь-якої особи, яка мала формальне членство в КПРС (КПЛ) після 13 січня 1991 року. Окрім того, Конституційний Суд вказав, що такі обмеження пасивного виборчого права можуть бути лише тимчасовими, і що парламент повинен встановити часові рамки для них, періодично переглядаючи їх необхідність у світлі політичної ситуації в країні.

16 березня 2006 року ЄСПЛ у складі Великої Палати у справі заявниці *Ždanoka v. Latvia* [GC], № 58278/00, ECHR 2006-IV дійшов висновку, що в конкретному історичному та політичному контексті Латвії оскаржуване законодавче обмеження, застосоване до заявниці, не було ані свавільним, ані непропорційним та не порушувало право заявниці, передбачене статтею 3 Першого протоколу до Конвенції.

Оскільки Закон про вибори до Європейського парламенту від 2004 року не містить положень, подібних до частини 6 статті 5 Закону про парламентські вибори Латвії, заявниця змогла висунути свою кандидатуру і була обрана до Європейського парламенту в 2004 році. Вона переобиралася на всіх наступних виборах і обіймала посаду члена Європейського парламенту до липня 2024 року.

У червні 2006 року Конституційний суд Латвії підтвердив конституційність заборони балотуватися на парламентських виборах, але постановив, що аналогічне обмеження для колишніх агентів КДБ було непропорційним відносно особи, яка звернулася з відповідною конституційною скаргою.

У 2017 році пані *Ždanoka* звернулася до Конституційного Суду з проханням перевірити відповідність Конституції частину 6 статті 5 Закону про парламентські вибори Латвії. Конституційний Суд визнав це положення конституційним 29 червня 2018 року. Він зазначив, серед іншого, що «метою ... положення є захист демократичного державного ладу, національної безпеки та територіальної єдності Латвії. Положення ... спрямоване на осіб, які активно намагалися підірвати демократичний державний лад і, таким чином, відкинули статтю 1 Конституції», і збузив дозволені причини заборони для тих осіб, «[які] поставили під загрозу і продовжують ставити під загрозу незалежність латвійської держави й принципи демократичної держави, що керується верховенством права».

У 2018 році пані *Ždanoka* була включена до виборчого списку Відземського виборчого округу від партії «Латвійський союз росіян» (*Latvijas Krievu savienība*). ЦВК вирішила, що пані *Ždanoka* брала активну участь у КПЛ після 13 січня 1991 року і продовжує загрожувати незалежності латвійської держави та принципам демократичної правової держави, і виключила її ім'я зі списку кандидатів. Вона безуспішно оскаржувала це рішення в судах.

Оцінка Суду

Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції

Суд вказав, що стаття 3 Першого протоколу до Конвенції містить певні позитивні зобов'язання процедурного характеру, які, зокрема, вимагають наявності національної системи для ефективного розгляду індивідуальних скарг та апеляцій з питань, що стосуються виборчих прав. Існування такої системи є

однією з основних гарантій вільних і справедливих виборів, а також гарантії проти свавілля у виборчому процесі.

Процес ухвалення рішень щодо виборчих прав та оскарження результатів виборів має супроводжуватися адекватними та достатніми гарантіями, що забезпечують, зокрема, уникнення будь-якого свавілля. Рішення з цих питань мають прийматися органом, який може надати достатні гарантії своєї неупередженості. Так само дискреційні повноваження органу не повинні бути надмірними; вони мають бути чітко обмежені положеннями національного законодавства. Насамкінець процедура повинна бути такою, що гарантує справедливе, об'єктивне і достатньо обґрунтоване рішення.

Закон, який наділяє відповідні органи дискреційними повноваженнями, сам по собі не суперечить вимозі передбачуваності, за умови, що обсяг дискреційних повноважень і порядок їх здійснення визначені з достатньою ясністю, з огляду на законну мету відповідного заходу, щоб надати особі адекватний захист від свавільного втручання (див. *Selahattin Demirtaş v. Turkey* (no. 2) [GC], № 14305/17, § 250, 22 грудня 2020 року). Зокрема, гарантії неупередженості та об'єктивності мають надзвичайно важливе значення для забезпечення справедливості процесу ухвалення рішень у виборчих справах (див. *Podkolzina v. Latvia*, № 46726/99, §§ 35–36, ЄСПЛ 2002-II).

ЄСПЛ, з посиланням на свою усталену практику, зазначив, що формулювання частини 6 статті 5 Закону про парламентські вибори досить чітко забороняло висування до парламенту «особам, які після 13 січня 1991 року активно брали участь у КПРС (КПЛ)». Водночас заявниця ніколи не стверджувала, що це формулювання не підлягає застосуванню щодо неї, або що воно підлягає сумнівам. Конституційний Суд у своєму рішенні від 29 червня 2018 року інтерпретував спірне положення обмежувальним чином, запровадивши додатковий критерій «поставив під загрозу й продовжують ставити під загрозу незалежність латвійської держави та принципи демократичної держави, що керується верховенством права». У результаті такого тлумачення обсяг обмеження для особи не був розширений, а, навпаки, звужений, потенційно виключаючи зі сфери своєї дії деяких осіб.

Окрім того, Суд зазначив, що навіть якщо б рішення Конституційного Суду не було ухвалено, заявниця все одно не мала б права бути обраною до парламенту на підставі чітко сформульованого положення частини 6 статті 5 Закону про парламентські вибори.

Так, ЄСПЛ виснував, що оскаржуване заявницею обмеження було достатньо передбачуваним, а тому законним.

Палата ЄСПЛ погодилася у цій справі з висновком Великої Палати, викладеним у справі *Ždanoka v. Latvia* [GC] (№ 58278/00), відповідно до якого оскаржуване заявницею обмеження «переслідувало цілі, що є сумісними з принципом верховенства права та загальними цілями Конвенції, а саме

захистом незалежності держави, демократичного порядку та національної безпеки».

Суд вказав, що основна мета оскаржуваного обмеження полягала не в тому, щоб покарати відповідних осіб, а в тому, щоб захистити цілісність демократичного процесу, виключивши з роботи демократичного законодавчого органу тих, хто відігравав активну та провідну роль в організації, безпосередньо залученій до спроби насильницького повалення новоствореного демократичного режиму. І хоча таке обмеження навряд чи можна було б прийняти в умовах демократичної політичної системи, що існувала десятиліттями або навіть століттями, воно все ж може вважатися прийнятним у Латвії, з огляду на загрозу, яку становило для нового демократичного ладу відродження ідей, що могли б призвести до відновлення тоталітарного режиму. Нинішня або недавня поведінка заявниці не мала значення, оскільки оскаржуване обмеження було пов'язане виключно з її політичними позиціями під час вирішального періоду боротьби за збереження державної незалежності.

Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції не забороняє законодавчому органу чітко та точно визначати обсяг і спосіб застосування обмежувального заходу. Завданням судів є лише перевірка того, чи підпадає конкретна особа під категорію або групу, на яку поширюється відповідний законодавчий захід.

У цій справі пані Ždanoka скористалася змагальним процесом, позбавленим будь-якої видимості свавілля, під час якого національні суди встановили, що вона підпадала під спірну категорію, визначену законом. Крім того, у такому процесі відповідні особи можуть не користуватися тими ж гарантіями, які надаються їм під час кримінального судового розгляду, тобто сумніви можуть тлумачитися не на їхню користь, тягар доказування може бути покладений на них, та їх виступи можуть мати значення.

ЄСПЛ вказав, що коли оцінюється відповідність дій державних органів їхнім зобов'язанням за Конвенцією та її протоколами і, зокрема, коли досліджується пропорційність втручання, необхідно враховувати загальний контекст справи як на національному, так і на міжнародному або регіональному рівнях (див. *mutatis mutandis* *Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) v. Switzerland* [GC], № 21881/20, § 162, 27 листопада 2023 року; *Rasul Jafarov v. Azerbaijan*, № 69981/14, § 120, 17 березня 2016 року; *Garoņenko v. Latvia* (ухв.), № 30237/18, § 43, 23 травня 2023 року). Суд не може ігнорувати той факт, що Латвія є сусідньою країною російської федерації, яка з 2008 року вторглася в частину Грузії (див. *Georgia v. Russia (II)* [GC], № 38263/08, §§ 36–39, 21 січня 2021 року) та здобула військовий і політичний контроль над частинами України (див. *Ukraine v. Russia (re Crimea)* (ухв.) [GC], №№ 20958/14 та 38334/18, §§ 315-49, 16 грудня 2020 року, *Ukraine and the Netherlands v. Russia* (ухв.) [GC], № 8019/16 and 2 Others, §§ 690–97, 30 листопада 2022 року, а також *Garoņenko*, згадане вище).

Насамкінець ЄСПЛ не міг ігнорувати той факт, що 24 лютого 2022 року росія розпочала військове вторгнення в Україну, після чого на підставі процедури, ініційованої відповідно до статті 8 Статуту Ради Європи, з 16 березня 2022 року російська федерація припинила бути Державою-членом (див. *Fedotova and Others v. Russia* [GC], № 40792/10 and 2 others, § 12, 17 січня 2023 року).

Хоча за інших обставин Суд міг би визнати оскаржуване обмеження необґрунтованим і таким, що може схилити чашу терезів на користь визнання порушення, ЄСПЛ не зміг дійти такого висновку в конкретному та делікатному контексті цієї справи. Суд також взяв до уваги той факт, що Конституційний Суд, враховуючи час, що минув, та зміну ситуації, здійснив новий аналіз оскаржуваного обмеження. Велика Палата ЄСПЛ вже визнала, що оскаржуване обмеження слід оцінювати «з урахуванням дуже специфічного історико-політичного контексту та широкої свободи розсуду, якою користується держава». У період після ухвалення рішення Великою Палатою ЄСПЛ Латвія мала все більше законних підстав побоюватися за свою безпеку, територіальну цілісність і демократичний порядок, а захист цих цінностей вимагає ще більшої свободи розсуду.

Більше того, як зазначив ЄСПЛ, підхід Латвії в цьому питанні є послідовним, оскільки особи, на яких поширюється дія частини 6 статті 5 Закону про парламентські вибори, також стикаються з подібними обмеженнями в інших важливих і чутливих сферах. Так, вони не можуть балотуватися на місцевих виборах, бути обраними главою Держави, призначатися членами Кабінету Міністрів, працювати в державних органах безпеки та, якщо вони не мають громадянства Латвії, отримати його шляхом натуралізації.

Щодо процесуального аспекту статті 3 Першого протоколу до Конвенції ЄСПЛ зазначив, що заявниця не продемонструвала чому і в який спосіб аргументація в рішенні ЦВК була свавільною, *ultra vires* або такою, що суперечить закону. Дійсно, формулювання рішення ЦВК від 21 серпня 2018 року, яке саме по собі ґрунтувалося на щорічних звітах Поліції безпеки та іншій інформації, наданій органами державної безпеки, може розглядатися як дещо розпливчате та позбавлене конкретики щодо того, яку саме діяльність заявниці національні органи влади вважали такою, що загрожує незалежності та демократичному ладу Латвії. Утім, за конкретних обставин справи та з огляду на публічний профіль заявниці, зокрема її підтримку дій російської федерації на Кримському півострові, ЄСПЛ визнав, що наведені ЦВК підстави були достатніми для цілей статті 3 Першого протоколу до Конвенції (див. *mutatis mutandis*, ухвала у справі *Kirkorov v. Lithuania*, № 12174/22, § 63, 19 березня 2024 року).

Суд зазначив, що заявниця зверталася з апеляцією до регіонального адміністративного суду (*the Regional Administrative Court*), який дійшов висновку, що ЦВК діяла в межах своєї компетенції. Щодо процесуальних недоліків у цьому

провадженні, зокрема, використання засекречених доказів, ЄСПЛ вказав, що регіональний адміністративний суд дозволив представнику заявниці ознайомитися з документом звіту, який раніше був конфіденційним. Заявниця не змогла пояснити, як саме цей або будь-який інший зазначений нею недолік вплинув на її права та результат справи. Підсумовуючи, ЄСПЛ дійшов висновку, що це провадження забезпечило заявниці достатні процесуальні гарантії проти свавілля.

Заявниця також скаржилася на те, що її позбавлення права балотуватися на виборах становило порушення статей 10, 11 та 17 Конвенції. ЄСПЛ зазначив, що за обставин цієї справи стаття 3 Першого протоколу до Конвенції є *lex specialis* щодо статей 10 та 11 Конвенції. Для того, щоб поставало питання щодо статті 17 Конвенції (заборона зловживання правами), скарга заявниці повинна виходити за межі тверджень про порушення інших положень Конвенції та протоколів до неї, що не є таким у цій справі. За таких обставин окремий розгляд зазначених вимог не був виправданим.

Висновок

Відсутність порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 липня 2024 року та набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Консультативний висновок на запит Вищого суду касації та правосуддя Румунії (the High Court of Cassation and Justice of Romania) щодо тлумачення застосовності статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції (№ P16-2024-001)

Обставини запиту та національного провадження

Цей запит був зроблений Вищим Судом Касації та Правосуддя Румунії («Вищий Суд») у зв'язку зі скаргою, поданою до нього інспектором муніципального органу влади. Вона оскаржувала конфіскацію близько 364 500 євро (EUR), яка була застосована через те, що вона не змогла обґрунтовано пояснити джерело походження цієї суми під час перевірки її активів.

У рамках вступу Румунії до Європейського Союзу 1 січня 2007 року, країна запровадила систему оцінки та аудиту активів певних службовців державного сектору з метою дотримання права ЄС. Закон № 176/2010 від 5 вересня 2010 року про доброчесність при виконанні публічних обов'язків та обійманні публічних посад зобов'язав 39 категорій службовців публічного сектору декларувати свої активи та інтереси при призначенні на посаду, щороку після цього та наприкінці терміну перебування на посаді.

Ці декларації перевіряються Національним агентством доброчесності (Agenția Națională de Integritate – «ANI»). У разі виявлення значної розбіжності – тобто, якщо вона перевищує 10 000 євро – між отриманими доходами та вартістю активів, ANI передає справу до Комітету з розслідування активів (the Asset Investigation Committee, далі – Слідчий комітет), що діє при Апеляційному Суді. Якщо Слідчий комітет підтверджує значну розбіжність, він може доручити Апеляційному Суду отримати / вимагати пояснення щодо активів і, за необхідності, розпорядитися про конфіскацію відповідних сум. Апеляційний Суд може винести постанову про конфіскацію, якщо встановить, що немає обґрунтованих пояснень щодо джерела походження коштів. Його рішення може бути оскаржене до Вищого Суду, який перевіряє законність цього заходу.

Питання, поставлені в запиті про надання консультативного висновку, були сформульовані наступним чином:

«1. Чи може провадження щодо аудиту активів, передбачене Законом № 176/2010, – цивільне провадження за національним законодавством – класифікуватися як кримінальне провадження, до якого застосовуються гарантії, передбачені статтею 6 Конвенції, у світлі критеріїв, встановлених у практиці ЄСПЛ, зокрема, критерію суворості покарання?»

2. Чи може провадження, подібне до провадження у цій справі, становити порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, тобто провадження без

зв'язку з кримінальним правопорушенням, в якому суд, якщо джерело певних активів або частини активів залишається нез'ясованим, виносить постанову про їх конфіскацію, не будучи зобов'язаним розглянути питання про пропорційність цього заходу?».

Рішення Суду

ЄСПЛ зазначив, що запит відповідає першій та третій умовам прийнятності, викладеним у статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції.

Що стосується другої умови прийнятності (див. пункт 1 статті 1), ЄСПЛ повинен був визначити, чи стосується цей запит «принципових питань», які, з огляду на їх характер, ступінь новизни та/або складності, або з інших причин, стосуються питання, щодо якого суд, який звернувся із запитом, потребував би керівних вказівок ЄСПЛ.

Практика ЄСПЛ добре розвинена щодо питань, поставлених у цій справі, і деякі аспекти цієї практики були розсудливо процитовані запитуючим судом у своєму рішенні про передачу справи на розгляд ЄСПЛ.

Що стосується першого питання, то запитуючий суд справедливо послався на критерії *Енгеля*, які, згідно з усталеною практикою, обмежують застосування «кримінального» аспекту статті 6 Конвенції.

Що стосується другого питання запитуючого суду, ЄСПЛ повторив свою усталену практику, згідно з якою стаття 1 Першого протоколу до Конвенції вимагає, щоб будь-яке втручання у право на мирне володіння майном демонструвало розумне співвідношення пропорційності між засобами, що застосовуються, і метою, яку прагнуть досягти. Такий справедливий баланс порушується, коли відповідна особа змушена нести індивідуальний і надмірний тягар. Справедливий баланс, що вимагається статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, також передбачає процедурну справедливість.

ЄСПЛ зазначив, що для двох питань, поставлених перед ним, у його прецедентній практиці є достатньо відповідного матеріалу, оскільки вона дозволяє суду, який звернувся із запитом, вирішити спір належним чином у світлі статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції, відповідно до принципу субсидіарності. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що наразі на його розгляді перебуває справа *Răscăţan v. Romania*, в якій порушуються питання, подібні до тих, що були подані Вищим Судом у цьому запиті про надання консультативного висновку. Незабаром ЄСПЛ буде покликаний розв'язати ці питання.

З огляду на те, що друга умова прийнятності цього запиту про надання консультативного висновку не була виконана, ЄСПЛ не мав потреби приймати рішення щодо четвертої умови, а саме, чи обґрунтував запитуючий суд свій

запит і чи надав він відповідне правове та фактичне підґрунтя справи, яка перебуває на розгляді.

ЄСПЛ дійшов висновку, що цей запит про надання консультативного висновку не стосувався принципового питання в розумінні пункту 1 статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції, що вимагає розгляду Великою Палатою ЄСПЛ.

(Див. також щодо статті 6 Конвенції: *Engel and Others v. the Netherlands*, № 5100/71 et al., 8 червня 1976 року, Series A № 22; *Phillips v. the United Kingdom*, № 41087/98, ECHR 2001-VII; *Silickienė v. Lithuania*, № 20496/02, 10 квітня 2012 року, Legal Summary; *Veits v. Estonia*, № 12951/11, 15 січня 2015 року; *Telbis and Viziteu v. Romania*, № 47911/15, 26 червня 2018 року; *Gestur Jónsson and Ragnar Halldór Hall v. Iceland [GC]*, № 68273/14 та № 68271/14, 22 грудня 2020 року, Legal Summary; *Vegotex International S.A. v. Belgium [GC]*, № 49812/09, 3 листопада 2022 року, Legal Summary; Щодо статті 1 Першого протоколу до Конвенції: *Jahn and Others v. Germany [GC]*, № 46720/99 et al., ECHR 2005-VI, Legal Summary; *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy [GC]*, № 1828/06 et al., 28 червня 2018 року, Legal Summary; *Todorov and Others v. Bulgaria*, № 50705/11 et al., 13 липня 2021 року, Legal Summary; та *Păcurar v. Romania*, № 17985/18, комунікована справа; Рішення щодо запиту про надання консультативного висновку відповідно до Протоколу № 16 до Конвенції стосовно тлумачення статей 2, 3 та 6 Конвенції, P16-2020-001, 14 грудня 2020 року, Legal Summary; *T.A.C. against Agenția Națională de Integritate (ANI)*, рішення від 4 травня 2023 року, C-40/21).

РІШЕННЯ ЄСПЛ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конвенції (право на життя)

KOZYR AND OTHERS v. Ukraine (№ 19204/19 та 2 інші – див. перелік у Додатку): непроведення ефективного розслідування смерті чи нещасних випадків, які становили загрозу життю, до яких не були причетні представники Держави – порушення

MUTYEVA AND OTHERS v. Ukraine (№ 77217/17 та 4 інших – див. перелік у Додатку): непроведення ефективного розслідування смерті чи нещасних випадків, які становили загрозу життю, до яких не були причетні представники Держави – порушення

Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

LYSENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 41399/15 та 2 інші – див. перелік у Додатку): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами, або за обставин, які виключають причетність представників Держави – порушення

SHVAYKOVSKYY AND SAMOYLENKO v. Ukraine (№ 12387/17 та № 22431/21 – див. перелік у Додатку): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами, або за обставин, які виключають причетність представників Держави – порушення

VASYLENKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 3938/23 та 2 інші – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

BGANKA AND VOTCHENIKOVA v. Ukraine (№ 39591/20 та № 39713/20): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами, або за обставин, які виключають причетність представників Держави – порушення

KILIKHEVICH v. Ukraine (№ 43958/15): неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

KORYTKO AND OTHERS v. Ukraine (№ 35716/16 та 2 інші – див. перелік у Додатку): неналежне надання медичної допомоги під час тримання під вартою; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

KRYVCHENKO AND OLIYNYK v. Ukraine (№ 58568/17 та № 22219/18): відсутність належного обґрунтування або неналежне обґрунтування рішення суду – порушення

OBOLONCHUK AND OTHERS v. Ukraine (№ 19532/23 та 2 інші – див. перелік у Додатку): неналежні умови тримання під вартою та відсутність

у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

ORLOV v. Ukraine (No. 2) (№ 54015/17): непроведення ефективного розслідування випадків жорстокого поводження, що трапилися із заявником упродовж тримання його під вартою під час досудового розслідування – порушення

VLADYKA AND OTHERS v. Ukraine (№ 26341/17 та 3 інших – див. перелік у Додатку): непроведення ефективного розслідування жорстокого поводження, вчиненого приватними особами, або за обставин, які виключають причетність представників Держави; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

MATYUSHONOK v. Ukraine (№ 34590/06): жорстоке поводження із заявником під час тримання його під вартою та непроведення ефективного розслідування; інші скарги, висунуті за усталеною практикою Суду (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

SLOBODYANYUK AND KRAVTSOVA v. Ukraine (№ 53602/22 та 2 інші – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість тримання під вартою під час досудового розслідування; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

TKACHENKO AND MILINCHUK v. Ukraine (№ 49105/18 та № 4992/23 – див. перелік у Додатку): незаконне тримання під вартою; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

PLAVAK AND STEPANOV v. Ukraine (№ 44960/15 та 4860/17): незаконне тримання під вартою – порушення

PADAGUTS v. Ukraine (№ 62818/16): неінформування захисника заявника про судові засідання, під час якого вирішувалося питання про продовження заявникові строку тримання під вартою – порушення

LYUBOMYRCHENKO AND RYSHKO v. Ukraine (№ 13306/23 та № 15079/23): надмірна тривалість тримання під вартою під час досудового розслідування; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

DERGACH AND FILIPPOV v. Ukraine (№ 205/22 та № 27823/23): надмірна тривалість тримання під вартою під час досудового розслідування; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

BARAN AND OTHERS v. Ukraine (№ 1229/18 та 8 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

ANDRUSHKO v. Ukraine (№ 45252/14): неналежне обґрунтування судами своїх рішень та нерозгляд відповідних і важливих аргументів, висунутих заявником – порушення

MERKULOV v. Ukraine (№ 38055/22): відмова в доступі до судів вищої інстанції – порушення

SAMEDOV v. Ukraine (№ 57566/21 та № 53735/22): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту; інші скарги, висунуті за усталеною практикою ЄСПЛ (див. перелік у Додатку) – порушення

SMETANYUK AND OTHERS v. Ukraine (№ 32734/19 та 3 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

TKACHENKO v. Ukraine (№ 31806/16): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

KROT v. Ukraine (№ 38112/14): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення статей 6 та 13 Конвенції; відсутність порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно справедливості провадження

BUGLOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 28467/18 та 6 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість цивільних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

DERIGLAZOV AND OTHERS v. Ukraine (№ 4325/22 та 6 інших – див. перелік у Додатку): надмірна тривалість кримінальних проваджень та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту – порушення

Стаття 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання)

TSIMEYKO v. Ukraine (№ 32960/13): перешкоджання заявникові у проведенні публічних заходів та відсутність у нього засобів юридичного захисту у зв'язку із цим – порушення

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (червень – липень 2024 року) / Відп. за вип.:
О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2024. – 101 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home;>

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua